

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών**

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Επιστήμες της Αγωγής

Κοινωνιολογία και σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία:
Ειδικά θέματα παιδικής ηλικίας, κοινωνικών μειονοτήτων, εργασίας & εκπαίδευσης

Ιστορικές και σύγχρονες όψεις του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μαρίνα Κωτσάκη

Κοινωνιολόγος Παντείου Πανεπιστημίου

Επιβλέπων: Καθηγητής Δημοσθένης Δασκαλάκης

Αθήνα, Νοέμβριος 2019

Στον Γιάννη

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους διδάσκοντες της κατεύθυνσης «Κοινωνιολογία και σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία», και κυρίως τον Καθηγητή και επιστημονικό υπεύθυνο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών κ. Δημοσθένη Δασκαλάκη, για τη συνολική βοήθεια και τις πολύ χρήσιμες παρατηρήσεις του στη φάση της εκπόνησης αυτής της εργασίας. Ακόμα, τον Καθηγητή κ. Χαράλαμπο Μπαμπούνη, τον Καθηγητή κ. Αντρέα Λύτρα, την επίκουρη Καθηγήτρια κ. Ρέα Κακάμπουρα, τον επίκουρο Καθηγητή κ. Νεκτάριο Σταύρου, για τα πολύ χρήσιμα και ενδιαφέροντα μαθήματα κατά τη διάρκεια αυτών των σπουδών.

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία μελετώνται οι ιστορικές και οι σύγχρονες όψεις του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών. Θέτουμε ως κεντρική ερευνητική υπόθεση, ότι ιστορικά, αλλά και στη σύγχρονη εποχή, ασκείται βία κατά των γυναικών εντός και εκτός της οικογένειας. Δευτερεύουσα υπόθεση αποτελεί η συσχέτιση της κακοποίησης της μητέρας και της παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης. Για τους σκοπούς αυτούς, θέτουμε μια σειρά ερευνητικών ερωτημάτων:

1. Είναι το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο επαρκές από πλευράς νομοθετικών ρυθμίσεων και διεθνών συμβάσεων;
2. Κατά πόσο το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο αξιοποιείται και σε ποιο βαθμό λειτουργεί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο;
3. Ποιες είναι οι κοινωνικές συνέπειες της βίας κατά των γυναικών, και κατά πόσο αυτές οι συνέπειες καθορίζουν τη γυναίκα και το παιδί;

Μέσω της επισκόπησης της τρέχουσας βιβλιογραφίας και των πρόσφατων ερευνών, επιχειρείται μια κριτική προσέγγιση της επικρατούσας κατάστασης, με σκοπό να καταδειχθεί η κοινωνική αποδοχή της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Λέξεις – Κλειδιά

Βία κατά των γυναικών, ενδοοικογενειακή βία, συντροφική βία, φύλο, trafficking, εμπορία ανθρώπων, σωματική βία, σεξουαλική βία, αντικειμενοποίηση, παιδιά εκτεθειμένα σε συντροφική βία, κοινωνιολογία της οικογένειας

Abstract

The historical and contemporary aspects of violence against women are studied in the thesis. We put as a central research hypothesis that violence against women, within and outside the family, is being practiced. The secondary hypothesis is the association between women battering and child abuse and neglect. For these purposes, we set a series of research questions:

1. Is the current institutional framework sufficient in terms of legislation and international conventions?
2. Does the existing framework works, and how does it operate at national and European level?
3. What are the social consequences of violence against women, and how these consequences define women and children?

In order to answer the research questions, we will examine how violence against women is defined, what are the causes of battering, how women respond to violence and how domestic violence affects the social development of children. The questioning for the present work emerged from the absence of commonly accepted research terminology and methodology, but also from the diversity in the delineation of violence against women, as it is a subjective concept, with unclear boundaries and relatively recently recognized. There is also a research gap on the study of the frequency, duration, intention and damage caused by violence, mainly due to the difficulties of research in a private place. Also there is a tendency to blame the victim rather than the perpetrator for the abuse. Through a review of the current literature and recent research, a critical approach to the current situation is being attempted in order to demonstrate the social acceptance of violence against women and domestic violence in Greece and the European Union. In addition, it is a personal wish to study violence against women from a sociological point of view, due to my work in the field of counseling abused women at the General Secretariat for Gender Equality.

Keywords

Domestic violence, abuse, trafficking, violence against women, gender, sexual violence, objectification, marital violence, children exposed to marital violence, sociology of family, interpersonal relationships

Περιεχόμενα

1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
1.1	Ζητήματα ορολογίας και μεθοδολογίας	12
1.2	Σύνοψη της εργασίας.....	13
2	ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	16
2.1	Ιστορική αναδρομή - Η λειτουργία της παραδοσιακής οικογένειας.....	17
2.2	Οριοθέτηση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών	23
3	ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	28
3.1	Εθνικό Πρόγραμμα για την Εξάλειψη της Έμφυλης Βίας.....	29
3.2	Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης)	29
4	ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	36
4.1	Ενδοοικογενειακή βία.....	37
4.2	Μη σωματική βία.....	37
4.3	Σωματική βία	46
4.4	Σεξουαλική βία	50
4.5	Άλλες μορφές βίας.....	59

5	ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	62
5.1	Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η λαϊκή κουλτούρα	63
5.2	Εξιδανίκευση της οικογένειας	63
5.3	Η αντικειμενοποίηση	63
5.4	Ανδροκεντρισμός.....	64
5.5	Αναπαράσταση των γυναικών από τα μέσα ενημέρωσης	65
5.6	Κοινωνική ανοχή στη βία	66
5.7	Η ευάλωτη κοινωνική φύση των γυναικών	66
5.8	Το πολυπαραγοντικό μοντέλο	67
6	Η ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ	70
6.1	Ζητήματα ορολογίας.....	71
6.2	Θεσμικό πλαίσιο	71
6.3	Ερευνητικά δεδομένα	72
6.4	Η κατάσταση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα	74
6.5	Οι κοινωνικές προεκτάσεις της βίας στην οικογένεια	75
6.6	Οι επιπτώσεις στα παιδιά.....	76
7	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	78
8	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	82

1 Εισαγωγή

1.1 Ζητήματα ορολογίας και μεθοδολογίας

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, θα μελετήσουμε τις ιστορικές και σύγχρονες όψεις του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών. Θέτουμε ως κεντρική ερευνητική υπόθεση, ότι ιστορικά, αλλά και στη σύγχρονη εποχή, ασκείται βία κατά των γυναικών εντός και εκτός της οικογένειας. Δευτερεύουσα υπόθεση αποτελεί η συσχέτιση της κακοποίησης της μητέρας και της παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης. Για τους σκοπούς αυτούς, θέτουμε μια σειρά ερευνητικών ερωτημάτων:

4. Είναι το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο επαρκές από πλευράς νομοθετικών ρυθμίσεων και διεθνών συμβάσεων;
5. Κατά πόσο το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο αξιοποιείται και σε ποιο βαθμό λειτουργεί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο;
6. Ποιες είναι οι κοινωνικές συνέπειες της βίας κατά των γυναικών, και κατά πόσο αυτές οι συνέπειες καθορίζουν τη γυναίκα και το παιδί;

Ο προβληματισμός για την παρούσα εργασία γεννήθηκε αρχικά από την απουσία μιας κοινώς αποδεκτής ερευνητικής ορολογίας και μεθοδολογίας, αλλά και από την ποικιλομορφία στην οριοθέτηση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών, καθώς αποτελεί έννοια υποκειμενική, με ακαθόριστα όρια και σχετικά προσφάτως αναγνωρισμένη. Διαπιστώνεται επίσης ερευνητικό κενό σχετικά με τη συχνότητα, τη διάρκεια, την πρόθεση και τη βλάβη που προκαλείται από τη βία, κυρίως λόγω των δυσκολιών της έρευνας σε ιδιωτικό χώρο, αλλά και την τάση να ενοχοποιείται το θύμα και όχι ο θύτης για την κακοποίηση. Μέσω της επισκόπησης της τρέχουσας βιβλιογραφίας και των πρόσφατων ερευνών, επιχειρείται μια κριτική προσέγγιση της επικρατούσας κατάστασης, με σκοπό να καταδειχθεί η κοινωνική αποδοχή της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον, αποτελεί προσωπική επιθυμία η διερεύνηση της βίας κατά των γυναικών από κοινωνιολογική σκοπιά, λόγω της εργασίας μου στο χώρο της συμβουλευτικής κακοποιημένων γυναικών σε δομή της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ).

1.2 Σύνοψη της εργασίας

Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε τα ερευνητικά ερωτήματα που θέτουμε, θα μας απασχολήσει καθ' όλη την έκταση της εργασίας το πώς ορίζεται και πώς μελετάται η βία κατά των γυναικών, ποιες είναι οι αιτίες της, πώς έχει αλλάξει ο τρόπος που οι γυναίκες αντιδρούν στη βία, αλλά και πώς επιδρά η ενδοοικογενειακή βία στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, θα επιχειρήσουμε να καταδείξουμε ότι οι αλλαγές στις παραγωγικές σχέσεις και η βιομηχανοποίηση ενίσχυσαν τη θέση των ανδρών και οδήγησαν σε αύξηση της οικογενειακής βίας. Θα διακρίνουμε τις ιστορικές όψεις της βίας κατά των γυναικών σε σχέση με την παραδοσιακή οικογένεια, αλλά και πώς έχει εξελιχθεί η θέαση του φαινομένου τις τελευταίες δεκαετίες. Θα αναφερθούμε στην απουσία της έννοιας του φύλου στις θεωρίες κοινωνικής στρωμάτωσης, καθώς και στο πώς συνδέεται η αμειβόμενη και μη αμειβόμενη γυναικεία εργασία με τα επίπεδα της βίας κατά των γυναικών.

Αφού αποσαφηνίσουμε την ορολογία και οριοθετήσουμε το φαινόμενο, θα παρουσιάσουμε τα ευρωπαϊκά και εθνικά κείμενα που αναφέρονται στο φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία, με στόχο την κατανόηση του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου. Συγκεκριμένα θα αναφερθούμε στο Εθνικό Πρόγραμμα για την Εξάλειψη της Έμφυλης Βίας, στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης ενάντια στην εμπορία ανθρώπων.

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα διακρίνουμε κάποιες μορφές βίας κατά των γυναικών που θεωρούμε πως είναι οι πιο διαδεδομένες στο δυτικό κόσμο, ενώ θα συζητηθεί το επίπεδο κατανόησης και αντίδρασης στη βία. Συγκεκριμένα, θα αναφερθούμε στην ενδοοικογενειακή βία και στις αιτίες που προκαλούν τη βία στη σύγχρονη οικογένεια, αλλά και στις δυσκολίες της έρευνας σε ιδιωτικό χώρο.

Ακολούθως, αναφερόμαστε στην ψυχολογική βία, στη σημαντικότητά της αλλά και στα διαθέσιμα μέτρα ψυχολογικής κακοποίησης για λεκτικές και μη λεκτικές πράξεις που σκοπό έχουν να βλάψουν τον άλλον, όπως λεκτική κακοποίηση, συναισθηματική βία ή συναισθηματική κακομεταχείριση, παθολογική ζήλια και συνεχής καχυποψία, απομόνωση από το οικογενειακό, φιλικό και επαγγελματικό

περιβάλλον με σκοπό την πλήρη αποξένωση, ταπείνωση και υποβάθμιση της γυναίκας.

Έπειτα, αναφέρουμε τις συμπεριφορές παρενοχλητικής επίμονης παρακολούθησης (stalking) και πώς το νεότερο θεσμικό πλαίσιο τις ενσωματώνει και τις ποινικοποιεί. Εκτός από το stalking στην παραδοσιακή του μορφή, προσδιορίζουμε και το αδίκημα του cyberstalking, όπως και την αναγκαιότητα να λάβει αυτό το προσφάτως αναγνωρισμένο αδίκημα τη δέουσα προσοχή.

Όσον αφορά τη σωματική βία, αναφερόμαστε στη σωματική κακοποίηση, και τη κλιμάκωσή της, από την πιο ήπια έως την πιο ακραία, αυτή της γυναικοκτονίας. Συγκεκριμένα στις δολοφονίες που αφορούν γυναίκες και ως θύματα αλλά και ως θύτες αναφέρουμε την αξιόλογη έρευνα «Murder Study» (Dobash & Dobash, 2015), η οποία αναλύει τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά δεδομένα.

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα παρουσιάσουμε μια θεωρητική ανάλυση ορισμένων σημαντικών κοινωνικοπολιτιστικών συνθηκών που οδηγούν σε βίαιες συμπεριφορές. Θα αναφερθούμε στο πώς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναπαράγουν και νομιμοποιούν τη βία μέσω του τρόπου που αναπαριστούν τη γυναίκα, στην εξιδανικευμένη έννοια της οικογένειας, στην αντικειμενοποίηση και τον ανδροκεντρισμό ως αιτίες άσκησης βίας, στην κοινωνική ανοχή στη βία και πώς αυτή συμβάλλει στην κακοποίηση, στην ευάλωτη κοινωνική φύση των γυναικών και τέλος στο πολυπαραγοντικό μοντέλο που αναδεικνύει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των αιτιών της βίας.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, θα εξετάσουμε το πώς επιδρά η συντροφική βία στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Θα αναφέρουμε το θεσμικό πλαίσιο, καταδεικνύοντας την απόλυτη απουσία ερευνητικών δεδομένων σε εθνικό επίπεδο που αφορούν παιδιά εκτεθειμένα στη συντροφική βία. Για αυτό θα αναφερθούμε μόνο σε σύγχρονες διεθνείς έρευνες, με σκοπό να διαπιστωθούν οι κοινωνικές προεκτάσεις της βίας στην οικογένεια και οι επιπτώσεις της βίας στα παιδιά.

Κλείνοντας θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα μέσω της κριτικής επισκόπησης της βιβλιογραφίας και των θέσεων που αναλύσαμε.

2 Θεωρητικό Πλαίσιο

Έπειτα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, θα χρειαστεί να αποσαφηνίσουμε γιατί επιλέχθηκε η συγκεκριμένη ορολογία που αφορά το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Θα δώσουμε κάποιους ορισμούς για τις μορφές της βίας κατά των γυναικών, αλλά και θα οριοθετήσουμε το πλαίσιο ενδιαφέροντος του φαινομένου.

2.1 Ιστορική αναδρομή - Η λειτουργία της παραδοσιακής οικογενείας

Στις παραδοσιακές και προβιομηχανικές κοινωνίες, οι αγροτικές οικογένειες, εξαρτώνται άμεσα από τη συγκομιδή. Έτσι, ορισμένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της οικογενειακής ζωής και της κοινότητας των παραδοσιακών πολιτισμών, διαμορφώθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις ανθρώπινες προσπάθειες για επιβίωση. Με αυτόν τον τρόπο, οι ρόλοι των φύλων διαφοροποιήθηκαν, με τους άνδρες να αναλαμβάνουν τις πιο απαιτητικές εργασίες, και τις γυναίκες να ασχολούνται με τα καθήκοντα του νοικοκυριού και την παιδική φροντίδα. Τα παιδιά βοηθούσαν τους γονείς στις εργασίες τους και υιοθετούσαν την κουλτούρα και τη θρησκεία της οικογένειάς τους. Η κοινότητα, ήταν υπεύθυνη για να ενσταλάξει στα παιδιά τους οικογενειακούς ρόλους, τις ηθικές αξίες και τα συμπεριφορικά πρότυπα. Τα μέλη της οικογενειακής εστίας γνώριζαν πως η απόκλιση από αυτές τις νόρμες έφερνε γρήγορα σκληρές κυρώσεις. Η θρησκεία, ήταν υπεύθυνη να περιορίσει τις παρορμήσεις σε άτομα όλων των ηλικιών, καθώς και να βοηθήσει στη διοχέτευση αυτών των εγγενώς αντικοινωνικών παροτρύνσεων, σε εποικοδομητικούς, κοινωνικά επιθυμητούς τρόπους. Αυτές οι αξίες σήμαιναν το σεβασμό των δικαιωμάτων και των προνομίων των άλλων, καθώς και τον προσανατολισμό και τη δέσμευση στο κοινό μέλλον. Όταν οι αξίες αυτές είναι βαθιά εδραιωμένες στις συνεκτικές εθνοθρησκευτικές κοινότητες, λειτουργούν ως κοινωνικοί περιορισμοί και αποθαρρύνουν τα άτομα από την παρέκκλιση. Ωστόσο, όπως διαπίστωσαν οι εθνολόγοι, οικογενειακή βία υπήρξε και στις προβιομηχανικές κοινωνίες, με τους άνδρες να κακοποιούν και τότε τις συζύγους και τα παιδιά τους που έπρεπε να υπομείνουν τέτοιες συμπεριφορές όταν δεν είχαν καμία άλλη διέξοδο. Παρόλα αυτά, τέτοιες παρεκκλίσεις δεν φαίνεται να ήταν συνηθισμένες, καθώς η κοινότητα γρήγορα αντιλαμβανόταν και περιόριζε αυτές τις συμπεριφορές.

Στις προβιομηχανικές κοινωνίες οι οικιακές και οι παραγωγικές δραστηριότητες δεν ξεχωρίζουν. Όλα τα μέλη μιας οικογένειας συμμετείχαν στα οικογενειακά εργαστήρια, που συνήθως βρίσκονταν εντός της οικίας. Με την άνοδο του καπιταλισμού, που διαχώρισε εντελώς το οικογενειακό νοικοκυριό από την παραγωγή των βασικών προϊόντων, οι γυναίκες έμειναν εκτός παραγωγής, έγιναν οικονομικά εξαρτώμενες και έτσι ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο η θέση των

ανδρών. Αν και ο καπιταλισμός δημιουργεί τη δυνατότητα απελευθέρωσης των γυναικών μέσω της ευκαιρίας που τους δίνει για μισθωτή εργασία, ώστε να γίνουν οικονομικά ανεξάρτητες, ωστόσο, λόγω του προβλήματος της μη αμειβόμενης οικιακής εργασίας, σύμφωνα με την οπτική των σοσιαλιστών, η πλήρης απελευθέρωση των γυναικών μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την ανάπτυξη του σοσιαλισμού και την κοινωνικοποίηση της οικιακής εργασίας, ενώ η παιδική μέριμνα και φροντίδα θα παρέχεται από υπηρεσίες του κράτους (Cliff, 1984).

Ο Friedrich Engels, στην εισαγωγή του έργου του «Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους» (1884), αναφερόμενος στη θεωρία του Bachofen για τη μητριαρχία, υποστηρίζει πως αρχικά οι άνθρωποι ζούσαν έχοντας ελεύθερες σεξουαλικές σχέσεις και πως έτσι αποκλειόταν κάθε σίγουρη πατρότητα. Συνεπώς, η καταγωγή και η κληρονομικότητα προέκυπτε μόνο από τη γυναίκα, που για το λόγο αυτό, έχαιρε πολύ μεγάλης εκτίμησης. Έτσι, οι γυναίκες ήταν ίσες ή ακόμα και ισχυρότερες από τους άνδρες σε κοινοτικές και οικογενειακές μορφές παραγωγής. Η θέση των γυναικών αρχίζει να δυσχεραίνει όταν εμφανίζεται η ιδιωτική περιουσία και αλλάζει ο τρόπος παραγωγής. Ο έλεγχος της ιδιωτικής ιδιοκτησίας από τους άνδρες και η δυνατότητα δημιουργίας πλεονάσματος, μεταβάλλει την οικογενειακή μορφή σε πατριαρχική, όπου οι γυναίκες, όπως ακριβώς και οι δούλοι, γίνονται ιδιοκτησία του πατέρα και του συζύγου. Ο μαρξισμός, ως φιλοσοφία της κοινωνικής αλλαγής, υπογραμμίζει τις κοινωνικές σχέσεις εργασίας σε διάφορους οικονομικούς τρόπους παραγωγής, αναλύοντας τις κοινωνικές ανισότητες και την εκμετάλλευση και εξετάζοντας σχέσεις κυριαρχίας όπως ο ρατσισμός και ο σεξισμός (Engels, 1997, σσ. 7-12).

Η βιομηχανοποίηση και η πρόοδος της τεχνολογίας, οδήγησαν στην αύξηση της οικογενειακής βίας. Οι αλλαγές στο οικονομικό και παραγωγικό σύστημα, είχαν ως αποτέλεσμα να προσπαθεί πλέον η κοινωνία να αποδυναμώσει τα παραδοσιακά πρότυπα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Σε αυτό συνέβαλε και η ανωνυμία που χαρακτήριζε τα μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ οι παρορμητικές συμπεριφορές και ο εγωκεντρισμός ήταν χαρακτηριστικά πλέον του ολοένα αυξανόμενου πληθυσμού. Οι αλλαγές αυτές, έγιναν πιο εμφανείς μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εκτεταμένη κοινωνική, οικιακή και επαγγελματική κινητικότητα ξεριζώσε εκατομμύρια οικογένειες από τις κοινότητές τους. Κατά συνέπεια, τα ζευγάρια απομακρύνονται από τις γενέθλιες οικογένειές τους και από εκείνους που μοιράζονται τον πολιτισμό

και την κουλτούρα τους. Επιπλέον, οι οικογένειες της μεσαίας και ανώτερης κυρίως τάξης, προτίμησαν να είναι κοινωνικά απομονωμένες από τους γείτονές τους, προκειμένου να έχουν απαραβίαστη ιδιωτικότητα. Συνεπώς, δεν είχαν καμία δέσμευση στο να ενισχύουν τις αξίες και τα πρότυπα των αποδεκτών συμπεριφορών, καθώς είναι πλέον τόσο κοινωνικά απομονωμένες ώστε είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιβάλλουν τα αποτελεσματικά κοινωνικά αποτρεπτικά των επιθετικών και άλλων μορφών κοινωνικά επιβλαβών συμπεριφορών. Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται σήμερα από την αύξηση του βανδαλισμού, της κλοπής και την έλλειψη σεβασμού σε εγκαταστάσεις κοινής ωφέλειας (Levine, 1986, σσ. 4-8).

Το Προοδευτικό Κίνημα της δεκαετίας του 1890 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1900 ή αλλιώς το πρώτο φεμινιστικό κίνημα, εμφανίστηκε σε όλον το δυτικό κόσμο και επικεντρώθηκε πρωταρχικά στη νομική κατοχύρωση στοιχειωδών δικαιωμάτων για τις γυναίκες. Οι γυναίκες, με αυτόν τον τρόπο, εισάγονται στη δημόσια σφαίρα με μια σειρά νέων δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα ψήφου, νέοι ρόλοι στην πολιτική, στην εκπαίδευση, στην εργασία κ.λπ. (Addams, 1914).

Οι φεμινιστικές αναλύσεις του δεύτερου κύματος, περίπου στα τέλη της δεκαετίας του 1960, κατέδειξαν το ρόλο της γυναικείας εργασίας ως βασικό ζήτημα για την απελευθέρωση των γυναικών, την οικονομική ισότητα μεταξύ των φύλων, το φύλο ως κοινωνική κατασκευή αλλά και τη διαιώνιση της ανδρικής κυρίαρχης θέσης. Γι' αυτούς τους λόγους χαρακτηρίστηκαν ως ριζοσπαστικοί, μαρξιστικοί και σοσιαλιστικοί τύποι φεμινισμού. Κύριοι εκπρόσωποι αυτού του κινήματος ήταν η Charlotte Perkins Gilman, η Emma Goldman και η Simone de Beauvoir. Το δεύτερο κίνημα φεμινισμού, επικεντρώνεται στην απλήρωτη οικιακή εργασία και στο πώς οι οικιακές εργασίες καταπιέζουν τις γυναίκες. Η παραμονή στο σπίτι κάνει τις γυναίκες να εξαρτώνται από τους άνδρες και την εργασία τους να υποτιμάται, καθώς δεν συμμετέχει στη σφαίρα της δημόσιας οικονομικής παραγωγής. Ταυτόχρονα με την εμφάνιση του δεύτερου φεμινιστικού κινήματος, ξεκινά και η κοινωνιολογική μελέτη του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών, η οποία πυροδοτήθηκε από την κριτική των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων στις προσωπικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές σχέσεις (Friedan, 1963).

Πριν από τη δεκαετία του 1960, οι κοινωνικές επιστήμες συμπεριλαμβανομένης και της κοινωνιολογίας, αγνοούσαν σε μεγάλο βαθμό το φύλο. Οι άνθρωποι που μελετούσαν ήταν κυρίως άνδρες, ενώ οι γυναίκες ήταν σχεδόν

αόρατες ή όπου αναφέρονταν, χαρακτηρίζονταν μόνο από τους παραδοσιακούς τους ρόλους ως σύζυγοι και μητέρες. Οι διαφορές και οι ανισότητες μεταξύ γυναικών και ανδρών τότε, δεν αναγνωρίστηκαν ως θέμα κοινωνιολογικής ανησυχίας και δεν αξιολογήθηκαν ως προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν (Pilcher & Whelehan, 2004, σ. 4). Όμως, παρ' όλα αυτά, οι ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών, είναι βαθύτερα ριζωμένες από τα ταξικά συστήματα, σχεδόν καθ' όλη την ιστορία. Οι άνδρες κατέχουν ανώτερες θέσεις από τις γυναίκες, ακόμη και στις αταξικές, πρώτες κοινωνίες. Η κοινωνική θέση των γυναικών, συνδεόταν πάντα με την κοινωνική θέση των ανδρών. Η κοινωνική διαστρωμάτωση ως δομική ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων μπορεί να οριστεί ως η κοινωνική, εργασιακή και συνεπώς οικονομική διαφορά ανδρών και γυναικών. Στις σύγχρονες έρευνες και τις στατιστικές μελέτες, για να ταξινομηθεί ή να προσμετρηθεί μια οικογένεια βάσει της κοινωνικής της θέσης, υπολογίζεται πάντα ο σύζυγος που υπερέχει ταξικά, ανεξάρτητα από το φύλο (Giddens, 2002, σσ. 365-368). Ακόμα και σήμερα, οι γυναίκες έχουν την ίδια κοινωνική θέση με τους συζύγους ή τους πατεράδες τους, και η οικονομική κατάσταση των γυναικών είναι άμεσα συνδεδεμένη με αυτή των συζύγων τους, παρόλο που πλέον το εισόδημά τους συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Οι θεωρίες κοινωνικής στρωμάτωσης που έχουν γραφτεί μέχρι και τις μέρες μας, αγνοούν εντελώς το φύλο, είναι γραμμένες σαν να μην υπάρχουν γυναίκες, παρόλο που οι γυναίκες αποτελούν πλέον ένα πολύ σημαντικό στοιχείο δόμησης της ιεραρχίας και της οικονομίας μιας κοινωνίας, βαθαίνοντας με αυτόν τον τρόπο το χάσμα της ανισότητας των φύλων (Parkin, 1971, σσ. 13-18).

Η βία κατά των γυναικών καθιερώθηκε αρχικά ως όρος από τις φεμινιστικές οργανώσεις, οι οποίες έφεραν σε δημόσιο διάλογο τον ιδιωτικό πόνο εκατομμυρίων γυναικών, πολιτικοποιώντας και φέρνοντας στο προσκήνιο την ενδοοικογενειακή και σεξουαλική βία. Η φεμινιστική προσέγγιση της ερμηνείας της βίας κατά των γυναικών ως κοινωνικό πρόβλημα βασίζεται κυρίως στην κριτική της εξουσίας στην πατριαρχική κοινωνία. Εννοιολογικά, η βία κατά των γυναικών στον δημόσιο διάλογο εξομοιώνεται με τη βία που βασίζεται στο φύλο, μια κατηγορία που έχει επεκταθεί με την πάροδο του χρόνου και πλέον περιλαμβάνει πολλαπλές μορφές κακοποίησης που επηρεάζουν κυρίως γυναίκες και σεξουαλικές μειονότητες. Ωστόσο, από τη στιγμή που αυτές οι πράξεις έχουν επισημανθεί ως πράξεις έμφυλης βίας, γίνονται σιωπηρά

κατανοητές ως πράξεις που διαπράττονται εναντίον της κατηγορίας φύλο στην οποία ανήκει το θύμα, και στην προκειμένη περίπτωση, εναντίον των γυναικών. Έτσι καταλήγει να είναι μια εννοιολογική κατηγορία που προσπαθεί να εξηγήσει τη βία κατά των γυναικών περιορίζοντας το πλαίσιο μελέτης στην εξουσία και το φύλο. Όμως είναι μόνο έμφυλη η βία; Η αμφισβήτηση του πλαισίου γύρω από τη βία κατά των γυναικών, είναι ιδιαίτερα επείγουσα, ακριβώς επειδή, όπως και κάθε διάλογος που θεσμοποιείται μέσα σε ιεραρχίες και μέσα σε σχέσεις εξουσίας, ενδεχομένως να υποκρύπτει πλάνες η ακόμη και να αναπαράγει τις κοινωνικές αδικίες που καταγγέλλει, αν περιορίζεται από το πεδίο της κοινωνικής κριτικής και της επιστημονικής συζήτησης. Επίσης, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι οι πολιτικές ιδεολογίες συγκρούονται με τις φεμινιστικές αντιλήψεις σε διαφορετικά πολιτικά πλαίσια και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Οι συζητήσεις για τη χειραφέτηση και τα ατομικά δικαιώματα με βάση το φύλο έχουν σίγουρα διαφορετική βαρύτητα όταν αναφερόμαστε σε χώρες του δυτικού κόσμου, και διαφορετική βαρύτητα όταν αναφερόμαστε σε χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου.

Πριν την εκβιομηχάνιση και τις μεγάλες εφευρέσεις που παρείχε στην βελτίωση των συνθηκών στο νοικοκυριό, οι οικιακές εργασίες, όπως η εβδομαδιαία μπουγάδα, το ζύμωμα, η καθαριότητα που απαιτούσε και μεταφορά νερού, ήταν εργασίες βαριές και απαιτητικές. Σε αντίθεση δε με την αμειβόμενη εξωτερική εργασία των ανδρών, η γυναικεία οικιακή εργασία ήταν απλήρωτη και αόρατη. Στη σημερινή κοινωνία, λόγω της κρίσης του κράτους πρόνοιας αλλά και λόγω των βαθιά ριζωμένων προκαταλήψεων και στερεοτύπων, κυρίως οι γυναίκες είναι επιφορτισμένες και υπεύθυνες για τη φροντίδα της οικογένειας, των παιδιών, των ηλικιωμένων και των ασθενών, εργασίες που είναι μη αμειβόμενες. Οι δημογραφικές αλλαγές σε συνδυασμό με τη γήρανση του πληθυσμού, χωρίς ανάλογες προνοιακές υποδομές, διευρύνουν τον αριθμό των ατόμων που χρειάζονται βοήθεια. Από την άλλη μεριά, οι άνδρες είναι υπεύθυνοι για την οικονομική ενίσχυση της οικογένειας, που είναι συνυφασμένη με την αμειβόμενη εργασία. Ακόμη, παρόλο που η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι αυξανόμενη, δεν παρατηρείται αλλαγή στη συμπεριφορά των ανδρών στις δουλειές του σπιτιού και στη φροντίδα των εξαρτώμενων ατόμων (Λαμπροπούλου, 1999, σ. 90). Τις τελευταίες δεκαετίες γίνεται προσπάθεια να εξισορροπηθούν αυτοί οι ρόλοι. Γι' αυτό απαιτείται η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και της πολιτείας που σχεδιάζει και παρακολουθεί

την εφαρμογή των πολιτικών για την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, προκειμένου να αναπτυχθούν νέα μοντέλα συνεργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Μόλις το 2002, ψηφίστηκε στην Ελλάδα ο Νόμος 4097/2012 (ΦΕΚ 235/Α'3-12-2012) για την «εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών κατά την άσκηση αυτοτελούς επαγγελματικής δραστηριότητας-Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2010/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου» που σκοπό έχει να εξασφαλιστεί η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στην εργασία, αλλά και να διασφαλιστεί η προστασία της μητρότητας με παροχές, άδειες και επιδόματα (isotita.gr). Η συμμετοχή των γυναικών στο αμειβόμενο εργατικό δυναμικό, εξαρτάται άμεσα από το αν έχουν ή δεν έχουν προστατευόμενα (γέροντες) ή συντηρούμενα μέλη (παιδιά) (Giddens, 2002, σ. 433).

Είναι πια γεγονός ότι στον 21^ο αιώνα οι γυναίκες συμμετέχουν ενεργά στην αγορά εργασίας. Όμως, είναι επίσης φανερό, πως οι ανισότητες που βασίζονται στο φύλο ανδρών και γυναικών είναι τεράστιες. Παρόλο που στις μέρες μας εξελίσσονται διεργασίες βαθιάς μεταβολής, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε πως αυτές οι ανισότητες θα αμβλυνθούν στο άμεσο μέλλον. Ο απεγκλωβισμός του φύλου ως μοναδικού παράγοντα για την εννοιολόγηση της φροντίδας δεν έχει επιτευχθεί. Η εδραιωμένη διάκριση σε βάρος τους τις κάνει να θυματοποιούνται με διπλό τρόπο: ως γυναίκες και ως ενεργοί πολίτες.

2.2 Οριοθέτηση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών

2.2.1 Αποσαφήνιση όρων

Βία θεωρείται κάθε πράξη που θέτει σε κίνδυνο τη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα ή την ελευθερία ενός ατόμου ή που βλάπτει σοβαρά την εξέλιξη της προσωπικότητάς του. Η «βία κατά των γυναικών» ορίστηκε ως κάθε πράξη έμφυλης βίας, η οποία προκαλεί σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη στη γυναίκα που είναι θύμα αυτής της βίας. Τα ερευνητικά δεδομένα υποδηλώνουν ότι οι γυναίκες και τα παιδιά θυματοποιούνται περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη πληθυσμιακή κατηγορία (Maynard & Winn, σ. 180).

Ο όρος γυναίκες, θα συμπεριλαμβάνει και κορίτσια ηλικίας κάτω των 18 ετών, αλλά όχι παιδιά. Δεν θα αναφερθούμε στην παιδική κακοποίηση, αλλά θα εξετάσουμε το πώς επηρεάζει η ύπαρξη τέκνων το θύμα αλλά και πώς επιδρά η συντροφική βία στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Με τον όρο βία κατά των γυναικών, προσδιορίζουμε τη βία που βασίζεται στο φύλο. Αυτό σημαίνει πως η βία η οποία έχει ως αντικείμενο τη γυναίκα συμβαίνει λόγω του φύλου της, ή επηρεάζει τη γυναίκα κατά τρόπο δυσανάλογο. Υιοθετούμε δηλαδή τον ορισμό για τη βία κατά των γυναικών όπως αναφέρεται στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η οποία νοείται ως *«παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μία μορφή διάκρισης κατά των γυναικών και σημαίνει όλες τις πράξεις βίας βασισμένη στο φύλο οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα ή ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα, φυσική, σεξουαλική, ψυχολογική ή οικονομική βλάβη ή πόνο για τις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών τέλεσης τοιούτων πράξεων, τον εξαναγκασμό ή την αυθαίρετη αποστέρηση της ελευθερίας, είτε αυτή συμβαίνει στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό βίο.»* (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Με τον όρο ενδοοικογενειακή βία, αναφερόμαστε σε όλες τις πράξεις φυσικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας οι οποίες συμβαίνουν στα πλαίσια της οικογένειας ή οικογενειακής μονάδας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, ανεξάρτητα ή όχι του κατά πόσο ο δράστης μοιράζεται ή έχει μοιραστεί την ίδια κατοικία με το θύμα.

Η συντροφική βία περιλαμβάνει τη σωματική κακοποίηση που είναι η φυσική άσκηση βίας στη γυναίκα (μπουνιές, κλωτσιές, απειλές με κάθε είδους όπλα, πνίξιμο κλπ). Στην έγκυο- θύμα πολλές φορές το θύμα υφίσταται τραυματισμούς στην κοιλιά,

κάτι που θέτει σε σημαντικό κίνδυνο και το έμβρυο. Πολύ συνηθισμένη είναι η άσκηση σεξουαλικής βίας και σεξουαλικού σαδισμού, εντός του γάμου ή της σχέσης, καθώς με αυτόν τον τρόπο, ο θύτης στοχεύει στο να ταπεινώσει και να ασκήσει εξουσία στο θύμα. Η ψυχολογική ή συναισθηματική κακοποίηση σχεδόν πάντα συνυπάρχει με τις προαναφερθείσες μορφές βίας. Η λεκτική βία, οι οικονομικοί εκβιασμοί ή η καταστροφή της ιδιοκτησίας του θύματος, ο αποκλεισμός από φίλους και οικογένεια, οι απειλές, είναι κάποιες από τις πιο συνηθισμένες μορφές ψυχολογικής βίας, που με τον καιρό καταστρέφουν την αυτοεκτίμηση του θύματος και οδηγούν στη θυματοποίηση και την κοινωνική απομόνωσή του (Πρεκατέ, 2008, σσ. 83-92).

Με τον όρο θύμα, αναφερόμαστε σε οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο αποτελεί αντικείμενο βίαιης συμπεριφοράς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Υιοθετούμε όμως την άποψη πως οι κακοποιημένες γυναίκες δεν πρέπει να χαρακτηρίζονται ως θύματα, αλλά να τους αποδίδεται ο ρόλος της επιζώσας (Κ. Δρούγα, 2001).

Με τον όρο βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων θα αναφερόμαστε σε ένα σύνολο επώδυνων επιθετικών και εξαναγκαστικών συμπεριφορών που κάνει κάποιος που έχει, είχε ή επιθυμεί να έχει ερωτική σχέση με ένα ενήλικο ή έφηβο άτομο, με μοναδικό στόχο να εξουσιάζει και να ελέγχει το άτομο αυτό.

Στην παρούσα εργασία, παρόλο που αναγνωρίζουμε πως η βία υπάρχει και στα ομοφυλόφιλα ζευγάρια, θα περιοριστούμε στη μελέτη του φαινομένου στα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια. Εκτός όμως από τη βία που συμβαίνει ανάμεσα σε άτομα που διατηρούν μια στενή διαπροσωπική σχέση, θα μελετηθούν και περιπτώσεις που η βία συμβαίνει μεταξύ αγνώστων ή έχει πολιτισμικό λόγο ύπαρξης.

Με τον όρο φύλο, υποδηλώνουμε τους κοινωνικά δομημένους ρόλους, συμπεριφορές, και χαρακτηριστικά γνώρισματα, τα οποία μια κοινωνία θεωρεί αρμόζουσες και ενδεδειγμένες για τις γυναίκες και τους άνδρες. Όμως, λέγοντας γυναίκα, πάντα θα θεωρούμε την έννοια της γυναίκας κατά κοινωνικού φύλου και ανεξαρτήτου βιολογικού φύλου. Το κοινωνικό φύλο (gender) του ανθρώπου είναι διαφορετικό από το βιολογικό του φύλο (sex). Το κοινωνικό φύλο, είτε είναι άνδρας είτε γυναίκα, θα θεωρούμε και θα το διαχειριζόμαστε ως κοινωνική κατασκευή, ενώ το βιολογικό φύλο (αρσενικό / θηλυκό) θα αφορά πάντα τις διαφορές στην ανατομία του ανθρώπινου είδους. Είναι σημαντικό να τονιστεί αυτή η διαφορά, καθώς οι περισσότερες αποκλίσεις μεταξύ των δύο φύλων δεν είναι βιολογικές ή φυσικές

(Giddens, 2002, σ. 153). Κατά τον Durkheim, ο άνδρας αποτελεί προϊόν της κοινωνίας, ενώ η γυναίκα προϊόν της φύσης, εννοώντας πως οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών προκύπτουν καθώς οι γυναίκες είναι λιγότερο κοινωνικοποιημένες, ενώ οι άνδρες συμμετέχουν πολύ περισσότερο στις συλλογικές δράσεις και την πολιτική. Προφανώς, δεν μπορούμε σήμερα να ισχυριστούμε πως ισχύει ότι οι διαφορές των φύλων είναι εγγενείς. Πολύ περισσότερο ο Durkheim βασίζει τον ισχυρισμό του, πως η κοινωνική θέση των γυναικών διαμορφώνεται λόγω του ρόλου της αναπαραγωγής και της ανατροφής των παιδιών, ενώ οι άνδρες έχουν πολύ πιο ενεργή συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα. Στη συγκεκριμένη εργασία, μας απασχολεί γιατί τα στερεότυπα των ρόλων κατά φύλο, αποτελούν έναν πολύ βασικό λόγο για τις ανισότητες που παρατηρούνται μεταξύ ανδρών και γυναικών (Durkheim, 2005, σσ. 380-385).

Παρ' όλο που αναγνωρίζουμε πως ένα θηλυκού φύλου (sex) άτομο μπορεί να ασκήσει βία σε ένα άτομο αρσενικού φύλου (sex), θα θεωρήσουμε ότι το πρώτο άτομο είναι άνδρας (gender) και το άτομο που έχει υποστεί την κακοποίηση, γυναίκα (gender). Έτσι, σε αυτήν τη μελέτη, ο άνδρας θα είναι εξ' ορισμού ο κακοποιητής και η γυναίκα θα είναι εξ' ορισμού η κακοποιημένη. Θα μιλήσουμε δηλαδή για το φαινόμενο που συμβαίνει συχνότερα, και αυτό είναι η βία από τον άντρα απέναντι στη γυναίκα (MacKinnon, 1987) (Παπαδάκη, 2017).

Η Lenore Walker, χρησιμοποίησε έναν ευρύτερο ορισμό της σωματικής και ψυχολογικής κακοποίησης, προκειμένου να εμφανιστεί πιο καθαρά η έννοια της κακοποιημένης γυναίκας: *«Μια κακοποιημένη γυναίκα είναι μια γυναίκα που έχει επανειλημμένα υποστεί οποιαδήποτε βίαιη σωματική ή ψυχολογική συμπεριφορά από έναν άντρα με τον σκοπό να εξαναγκαστεί να κάνει κάτι που αυτός θέλει, χωρίς να ενδιαφέρεται για τα δικαιώματά της. Για να χαρακτηριστεί μια γυναίκα ως κακοποιημένη, το ζευγάρι θα πρέπει να έχει περάσει από τον κύκλο της κακοποίησης τουλάχιστον δύο φορές. Οποιαδήποτε γυναίκα μπορεί να βρεθεί σε μια τέτοια σχέση με κάποιον άντρα μια φορά. Αν, όμως, συμβεί και δεύτερη φορά και η γυναίκα παραμένει στην ίδια κατάσταση, τότε χαρακτηρίζεται ως κακοποιημένη.»* (Walker, 1989, σ. 7).

2.2.2 Οριοθέτηση της βίας ανάμεσα στο ζευγάρι και της απλής σύγκρουσης

Οι συγκρούσεις ανάμεσα στο ζευγάρι, όταν επιλύονται με υγιή τρόπο, μπορούν να αποτελέσουν μια καλή ευκαιρία διαλόγου και ενδυνάμωσης της σχέσης.

Γι' αυτό δεν θα πρέπει να συγχέουμε τη βία, με τη σύγκρουση, ακόμη και όταν αυτή είναι επώδυνη ή ακόμη και όταν μπορεί να περιλαμβάνει δυνατές φωνές, σπασίματα, κ.α. Σύμφωνα με την Hirigoyen, αυτό που μας βοηθά να διακρίνουμε τη βία από τη σύγκρουση, είναι η απουσία διαλόγου, η άρνηση της προσωπικότητας, και ο υποβιβασμός του άλλου που σκοπό έχουν την επιβολή και τη κυριαρχία του ενός. Στο βιβλίο της "Η κακοποιημένη γυναίκα", παρατηρεί πως ακόμη και σε έναν πολύ έντονο καυγά μπορεί να υπάρχει ισορροπία στη σχέση. Το πρόβλημα της βίας διαφαίνεται όταν υπάρχει ασυμμετρία στη σχέση, δηλαδή όταν διακυβεύεται ο σεβασμός της προσωπικότητας του άλλου. Τότε είναι που συντελείται και η ψυχολογική καθυπόταξη που προετοιμάζει το έδαφος για όλες τις μορφές βίας. Χωρίς αυτά τα χαρακτηριστικά, καμία γυναίκα, σύμφωνα με τη συγγραφέα, δεν θα δεχόταν είτε την ψυχολογική είτε τη σωματική βία (Hirigoyen, 2006, σ. 15). Η Maryse Jaspard από την άλλη, η βασική υπεύθυνη της έρευνας ENVEFF για τη βία κατά των γυναικών στη Γαλλία του 2000, δεν εξετάζει το ποιός ασκεί τη βία, αλλά επικεντρώνεται σε δύο χαρακτηριστικά που διακρίνει τη βία από την απλή σύγκρουση: το πρώτο είναι πως η βία ασκείται μονομερώς, και το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η επιβολή σε βάρος του ενός. Η ίδια αναφέρει δε, πως οι αλλαγές που συμβαίνουν στην εποχή μας και η προσαρμογή που επιχειρούν τα σύγχρονα ζευγάρια, αντί να γεφυρώσει, βάθυνε το χάσμα μεταξύ των φύλων. Οι άνδρες από τη μία προσπαθούν να διαφυλάξουν την αρρενωπότητά τους, και οι γυναίκες από την άλλη την αυτονομία τους (Jaspard, 2006, σσ. 197-199).

3 Θεσμικό Πλαίσιο

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα ευρωπαϊκά και εθνικά κείμενα που αναφέρονται στο φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία, με στόχο την κατανόηση του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, καθώς η βία κατά των γυναικών έχει απασχολήσει συστηματικά τα τελευταία χρόνια την ελληνική και την ευρωπαϊκή κοινότητα.

3.1 Εθνικό Πρόγραμμα για την Εξάλειψη της Έμφυλης Βίας

Στο πλαίσιο των πολιτικών προώθησης της έμφυλης ισότητας και της εξάλειψης διακρίσεων φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, η Γενική Γραμματεία για την Ισότητα των Φύλων έχει δημοσιεύσει ένα Εθνικό Πρόγραμμα Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (2016-2020). Επίσης, η Γενική Γραμματεία Ισότητας συντονίζει το Εθνικό Πρόγραμμα για την Εξάλειψη της Έμφυλης Βίας, έχει την ευθύνη για τη λειτουργία των συμβουλευτικών κέντρων που λειτουργούν σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας, των ξενόνων που παρέχουν προσωρινή φιλοξενία καθώς και της εικοσιτετράωρης γραμμής υποστήριξης (15900) γυναικών που είναι θύματα βίας (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2015).

3.2 Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης)

Κατά την 121η συνεδρίαση του συμβουλίου της Ευρώπης που πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 2011, υπογράφηκε η Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Η Σύμβαση στοχεύει στην εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών περιλαμβάνοντας την ανάπτυξη διοικητικών μέτρων που αποσκοπούν τόσο στην πρόληψη όσο και στην κατασταλτική αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. Ακόμη, στοχεύει στην εξάλειψη των διακρίσεων, και την προώθηση της ισότητας μεταξύ των φύλων, ενώ ιδιαίτερη σημασία δίνεται στη λήψη μέτρων για τη καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων και προτύπων συμπεριφοράς που βασίζονται στην ιδέα της κατωτερότητας των γυναικών. Επίσης, η Σύμβαση προωθεί τη συνεργασία μεταξύ των κρατών αλλά και τη συνεργασία όλων των σχετικών φορέων, όπως κυβερνητικές οργανώσεις, εθνικά περιφερειακά και τοπικά κοινοβούλια και αρχές, εθνικά ιδρύματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οργανισμούς της κοινωνίας των πολιτών που έχουν ως σκοπό την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας.

Η Σύμβαση αναφέρεται και στα προληπτικά και θεραπευτικά μέτρα που θα πρέπει να λαμβάνουν τα κράτη που συνυπογράφουν, για την υποστήριξη προγραμμάτων που θα αποσκοπούν στην υιοθέτηση μιας μη βίαιης συμπεριφοράς από τους δράστες. Συγκεκριμένα για τους δράστες σεξουαλικών αδικημάτων, τα προγράμματα αυτά, θα συμβάλλουν και στην αποφυγή της επανάληψης της εγκληματικής τους πράξης. Όσον αφορά τα θύματα, θα στοχεύουν στην προώθηση και σχεδιασμό εξειδικευμένων υποστηρικτικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών.

Η Σύμβαση, καλύπτει θέματα παρενόχλησης, παρακολούθησης θυμάτων (stalking), αναγκαστικούς γάμους, ακρωτηριασμούς γεννητικών οργάνων, καταναγκαστικές εκτρώσεις, στείρωσεις, και γενικά κάθε μορφή έμφυλης βίας. Ακόμη, αναφέρεται στην παροχή προστασίας και υποστήριξης σε παιδιά μάρτυρες βίας, καθώς και των συνεπειών της βίας στα παιδιά. Τέλος, γίνεται ειδική αναφορά σε γυναίκες μετανάστριες και αιτούσες άσυλο που αντιμετωπίζουν έμφυλη βία.

Μέχρι σήμερα έχει επικυρωθεί από 34 χώρες, συμπεριλαμβανομένων των 14 κρατών μελών της Ε.Ε. Η Ελλάδα, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και γι' αυτόν τον λόγο, η Σύμβαση, ετέθη σε ισχύ τον Αύγουστο του 2014. Με την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, το εθνικό δίκαιο αναμφισβήτητα εκσυγχρονίζεται, καταργούνται αναχρονιστικές διατάξεις, ενώ τίθενται επί τάπητος ουσιαστικά ζητήματα πρόληψης και καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας.

3.2.1 Τα βασικά στοιχεία της Σύμβασης στους τομείς της πρόληψης, προστασίας, δίωξης και πολιτικών

3.2.1.1 Πρόληψη

Η Σύμβαση επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στην πρόληψη της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Γι' αυτό, τα κράτη δεσμεύονται από τη Σύμβαση στο να παρέχουν εξειδικευμένη εκπαίδευση στους επαγγελματίες υγείας, ψυχικής υγείας και τις αρχές που βρίσκονται σε στενή επαφή με τα θύματα της βίας, να διοργανώνουν τακτικά εκστρατείες ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης σε θέματα βίας, να συμπεριλάβουν στο σχολικό εκπαιδευτικό υλικό ζητήματα όπως η

ισότητα των φύλων και η μη βίαιη επίλυση των συγκρούσεων στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις, να ιδρύσουν προγράμματα θεραπείας για τους δράστες ενδοοικογενειακής και σεξουαλικής βίας, να προωθήσουν τη συνεργασία τους με τις σχετικές ΜΚΟ, και τέλος να βοηθήσουν σε συνεργασία με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον ιδιωτικό τομέα στην εξάλειψη των στερεοτύπων που βασίζονται στο φύλο, και να προωθήσουν τον αμοιβαίο σεβασμό.

3.2.1.2 Προστασία

Όσον αφορά τον τομέα της προστασίας των θυμάτων έμφυλης βίας, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν δεσμευτεί σε περιπτώσεις άμεσου κινδύνου να παρέχουν στην αστυνομία τη δυνατότητα να μπορεί να απομακρύνει τον δράστη ενδοοικογενειακής βίας από το σπίτι του, με σκοπό την ασφάλεια του θύματος. Ακόμη, να μπορούν τα θύματα βίας να έχουν πρόσβαση σε επαρκή πληροφόρηση, δηλαδή σε σαφείς και συνοπτικές πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσιμες υπηρεσίες που τους προσφέρονται, σε μια γλώσσα που καταλαβαίνουν. Επιπροσθέτως, τα κράτη έχουν επωμιστεί την ευθύνη για δημιουργία εύκολα προσβάσιμων καταλυμάτων σε επαρκή αριθμό και σε ολόκληρη τη περιφέρεια. Μία ακόμη σημαντική δέσμευση, είναι η λειτουργία δωρεάν εικοσιτετράωρης τηλεφωνικής γραμμής στήριξης και ενημέρωσης των θυμάτων βίας. Η γραμμή θα πρέπει να είναι στελεχωμένη από εξειδικευμένα στελέχη τα οποία να είναι σε θέση να κατευθύνουν τα θύματα βίας στις προσφερόμενες υπηρεσίες. Δημιουργία ευκόλως προσβάσιμων κέντρων που θα μπορούν να απευθύνονται τα θύματα σεξουαλικής βίας: Τα κέντρα θα πρέπει να είναι σε θέση να παρέχουν άμεση ιατρική συμβουλευτική, ιατρική φροντίδα και ιατροδικαστικές υπηρεσίες. Τα κέντρα αυτά, είναι ελάχιστα σε όλη την Ευρώπη, παρόλο που είναι πολύ σημαντικό να καταστούν οι υπηρεσίες αυτές ευρύτερα διαθέσιμες. Τέλος, όσον αφορά τον τομέα της προστασίας των θυμάτων βίας, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι δεν αρκεί η δημιουργία δομών προστασίας και υπηρεσιών υποστήριξης για τα θύματα, αλλά ότι εξίσου σημαντικό είναι να διασφαλιστεί ότι τα θύματα ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους και γνωρίζουν πού και πώς μπορούν να λάβουν βοήθεια.

3.2.1.3 Δίωξη

Τα κράτη που έχουν κυρώσει τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης με νόμο, θα πρέπει να συμπεριλάβουν στο νομικό τους σύστημα, όπου δεν υπάρχουν, ορισμένα νέα αδικήματα. Αυτά μπορεί να είναι: ο βιασμός εντός του γάμου, ο ακρωτηριασμός γυναικείων γεννητικών οργάνων, ο αναγκαστικός γάμος, η αναγκαστική έκτρωση, η αναγκαστική στείρωση κλπ. Επιπλέον, τα κράτη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι ο πολιτισμός, η παράδοση ή η λεγόμενη τιμή δεν θα πρέπει να θεωρούνται δικαιολογία για οποιαδήποτε από τις παραπάνω συμπεριφορές. Ακόμη, η αστυνομία και οι φορείς, θα πρέπει να ανταποκρίνονται άμεσα στις εκκλήσεις για βοήθεια, να συλλέγουν στοιχεία και να αξιολογούν τον κίνδυνο για την επαρκή προστασία του θύματος. Τέλος, τα κράτη θα πρέπει να διασφαλίζουν πως οι δικαστικές διαδικασίες διεξάγονται με σεβασμό προς τα δικαιώματα των θυμάτων σε όλα τα στάδια της διαδικασίας για να αποφεύγεται η δευτερογενής θυματοποίηση.

3.2.1.4 Ολοκληρωμένες πολιτικές

Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης βασίζεται στην αρχή ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, απαιτεί συντονισμένη δράση από πολλούς διαφορετικούς φορείς. Γι' αυτόν το λόγο, ζητά από τα συμβαλλόμενα μέρη να εφαρμόσουν ολοκληρωμένες και συντονισμένες πολιτικές που απαιτούν τη συνεργασία κυβερνητικών και μη κυβερνητικών υπηρεσιών, της τοπικής αυτοδιοίκησης και τοπικών οργανώσεων. Στόχος είναι να υλοποιηθούν πολιτικές για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης και από όλους τους σχετικούς οργανισμούς και θεσμούς. Αυτό απαιτεί τη δημιουργία ενός εθνικού σχεδίου δράσης το οποίο αναθέτει σε κάθε οργανισμό τον ιδιαίτερο ρόλο που πρέπει να αναλάβει ή να εκπληρώσει. Η εμπειρία από τις χώρες όπου γίνεται ήδη αυτό δείχνει ότι τα αποτελέσματα βελτιώνονται όταν οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου, το δικαστικό σώμα, οι ΜΚΟ, οι υπηρεσίες προστασίας των παιδιών και άλλοι σχετικοί εταίροι ενώσουν τις δυνάμεις τους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015).

3.2.2 Μηχανισμός παρακολούθησης εφαρμογής της Σύμβασης

Για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης από τα κράτη που την έχουν υπογράψει, έχει συσταθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης, μηχανισμός παρακολούθησης που αποτελείται από μια ομάδα εμπειρογνομόνων που προέρχονται και εκπροσωπούν τα κύρια νομικά συστήματα. Τον μηχανισμό, αποτελούν σήμερα ειδικοί επιστήμονες στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας των φύλων και της βίας κατά των γυναικών, και ονομάζεται GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) (Chart of signatures and ratifications of Treaty 210, 2018) (Istanbul Convention, 2019) .

3.2.3 Νόμος 4531/2018

Στην Ελλάδα, στις 5 Απριλίου 2018, η Σύμβαση κυρώθηκε και έχει την ισχύ που ορίζει το Άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος (Εφημερίδα της Κυβέρνησης, 2018). Αυτό σημαίνει πως η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, από την επικύρωσή της με Νόμο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού δικαίου και υπερισχύει από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη (Σύνταγμα της Ελλάδος, 2001, σ. Άρθρο 28).

Ο Νόμος αυτός, ευρύτερα γνωστός ως Νόμος 4531/2018 αποτελεί ένα ολοκληρωμένο θεσμικό εργαλείο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση όλων των μορφών έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, την προστασία των θυμάτων, αλλά και της επιβολής αυστηρών ποινών στους δράστες. Παράλληλα, αναβαθμίζει το νομοθετικό πλαίσιο αντιμετώπισης της έμφυλης βίας στη χώρα μας προσφέροντας ένα ισχυρό θεσμικό εργαλείο για την ενίσχυση των πολιτικών που στοχεύουν στην εξάλειψη των έμφυλων διακρίσεων και την ενδυνάμωση της γυναίκας.

Συγκριτικά με τον παλαιότερο Νόμο 3500, (Νόμος για την Καταπολέμηση της Ενδοοικογενειακή Βίας, ΦΕΚ 232/24-10-2006), η αναβάθμιση συνίσταται στα εξής στοιχεία.

Αν σε συγκεκριμένες συνθήκες κρίνεται απαραίτητο για την προστασία της γυναίκας, μπορούν να επιβληθούν στον κατηγορούμενο περιοριστικοί όροι, όπως η απομάκρυνσή του από την οικογενειακή κατοικία, η απαγόρευση να προσεγγίζει τους χώρους κατοικίας και εργασίας του θύματος, κατοικίες στενών συγγενών του, τα εκπαιδευτήρια των παιδιών και ξενώνες φιλοξενίας. Μία ακόμη καινοτομία, συνίσταται στο ότι πλέον καλύπτονται περιπτώσεις προσώπων που συνδέονται με

σύμφωνο συμβίωσης. Τέλος, ο Νόμος 4531, καλύπτει και περιπτώσεις κατά τις οποίες θα πρέπει να διασφαλιστεί πως τα θύματα βίας δεν θα επαναπροωθούνται κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες, σε οποιαδήποτε χώρα όπου η ζωή τους θα μπορούσε να τεθεί σε κίνδυνο ή όπου θα μπορούσαν να υποβληθούν σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία.

Όσον αφορά τον ποινικό κώδικα, όπως δημοσιεύθηκε και ισχύει από την 1η Ιουλίου 2019, η αναβάθμιση συνίσταται στο ότι καλύπτονται περιπτώσεις επίμονης καταδίωξης ή παρακολούθησης (stalking), ακρωτηριασμού γεννητικών οργάνων, αναγκαστικών γάμων και εγκλημάτων τιμής, ενώ πλέον τα έθιμα και οι παραδόσεις που ακολουθεί ο δράστης, καθώς και η θρησκεία του, δεν συνιστούν στοιχεία ικανά να μειώσουν την ποινή που του επιβάλλεται. Ακόμη, τροποποιείται ο νόμος 2168/1993 περί όπλων, ώστε να μην χορηγούνται άδειες οπλοκατοχής σε όσους διώκονται ποινικά ή έχουν καταδικαστεί για αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας. Τέλος, συνεχίζει να ισχύει η διάταξη σύμφωνα με την οποία καταργείται το άκρως αναχρονιστικό Άρθρο 339 παρ. 3 που αφορά στη μη άσκηση ποινικής δίωξης εάν μεταξύ του υπαιτίου αποπλάνησης ανηλίκου και του θύματος τελέστηκε γάμος (Ν. 4620/2019 – Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (Α' 96) και (Νόμος 4531/2018 - ΦΕΚ 62/Α/5-4-2018).

3.2.4 Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης ενάντια στην εμπορία ανθρώπων

Ένα ακόμη θεσμικό κείμενο που αναφέρεται στην εμπορία των γυναικών, είναι η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης ενάντια στην εμπορία ανθρώπων. Σκοποί της Σύμβασης αποτελούν η πρόληψη και η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων εξασφαλίζοντας παράλληλα την ισότητα των φύλων, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων, η σχεδίαση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου για την προστασία των θυμάτων, η εξασφάλιση αποτελεσματικής έρευνας και δίωξης των δραστών, και η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης από τα συμβαλλόμενα μέρη, θεσπίζεται ειδικός μηχανισμός παρακολούθησης, η ομάδα εμπειρογνομόνων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (Group of experts on action against trafficking in human beings, GRETA). Η ομάδα αποτελείται από

τουλάχιστον 10 μέλη λαμβάνοντας υπόψη την ισότητα των φύλων και τη γεωγραφική ισορροπία, καθώς και τη διεπιστημονική εξειδίκευση.

Η Σύμβαση έχει ως πεδίο εφαρμογής όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, εθνικές ή διεθνείς, και ανεξάρτητα από το αν συνδέονται ή όχι με το οργανωμένο έγκλημα. Η εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης από τα συμβαλλόμενα μέρη, και ιδίως η λήψη μέτρων προστασίας και προώθησης των δικαιωμάτων των θυμάτων, βασίζεται στην αρχή της μη διάκρισης. Εξασφαλίζεται δηλαδή χωρίς διακρίσεις για οποιοδήποτε λόγο όπως φύλο, φυλή, χρώμα, γλώσσα, θρησκεία, πολιτικές ή άλλες απόψεις, εθνική ή κοινωνική προέλευση ή σύνδεση με εθνική μειονότητα.

Όσον αφορά την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων, κάθε συμβαλλόμενο μέρος θα πρέπει να λαμβάνει μέτρα για τη δημιουργία ή την ενίσχυση του εθνικού συντονισμού μεταξύ των διαφόρων φορέων που είναι επιφορτισμένοι με την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Παράλληλα κάθε συμβαλλόμενο μέρος οφείλει να θεσπίζει αποτελεσματικές πολιτικές και προγράμματα για την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων, όπως επιστημονική έρευνα, εκστρατείες ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης, κοινωνικές και οικονομικές πρωτοβουλίες και προγράμματα κατάρτισης, τόσο για ευάλωτα άτομα όσο και για τους επαγγελματίες που ασχολούνται με την εμπορία ανθρώπων. Η προσέγγιση θα πρέπει να βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα και να λαμβάνει υπόψη τη διάσταση του φύλου. Τα μέτρα που θεσπίζονται περιλαμβάνουν, κατά περίπτωση, μη κυβερνητικές οργανώσεις, και άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στην προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των μορφών εκμετάλλευσης προσώπων, ιδίως γυναικών και παιδιών, κάθε συμβαλλόμενο μέρος θα πρέπει να φροντίζει για τον εντοπισμό της ζήτησης, ως μιας από τις βασικές αιτίες της εμπορίας ανθρώπων. Για αυτό τον λόγο, θα πρέπει να υιοθετεί ή να ενισχύει νομοθετικά, διοικητικά, εκπαιδευτικά, κοινωνικά, πολιτιστικά ή άλλα μέτρα που να οδηγούν στη μείωση της ζήτησης που οδηγεί στην εμπορία ανθρώπων (Council of Europe, 2005).

4 Μορφές της βίας κατά των γυναικών

Σε αυτό το σημείο θα αναφέρουμε κάποιες μορφές βίας που θεωρούμε πως είναι οι πιο διαδεδομένες στη χώρα μας και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς ο κατάλογος των μορφών βίας που είναι πιθανό να αντιμετωπίσει μια γυναίκα, δυστυχώς αποδεικνύεται πολύ μακρύς.

4.1 Ενδοοικογενειακή βία

Όταν αναφερόμαστε στην έννοια της οικογένειας, το μυαλό μας συνήθως πάει σε ένα ασφαλές μέρος, ένα ασφαλές λιμάνι, έναν τόπο φροντίδας και αγάπης, όπου οι σύζυγοι αγαπούν ο ένας τον άλλον και τα παιδιά τους. Δυστυχώς, αυτή η άποψη για την οικογένεια, είναι εξιδανικευμένη. Πολύ συχνά, οι οικογένειες αποτελούν πηγή κακομεταχείρισης και βίας. Ποιές όμως είναι οι αιτίες που προκαλούν τη βία στη σύγχρονη οικογένεια; Για διάφορους λόγους, η ερώτηση είναι πολύ δύσκολο να απαντηθεί. Πρώτα απ' όλα, υπάρχει μεγάλο θεωρητικό και μεθοδολογικό χάσμα για το τι ακριβώς συνιστά την ενδοοικογενειακή βία. Ακόμη, το γεγονός ότι η ενδοοικογενειακή βία συμβαίνει τις περισσότερες φορές σε ιδιωτικό χώρο, ενώ παράλληλα θεωρείται κοινωνικό ταμπού, έχει ως αποτέλεσμα να μην καταγγέλλεται και να μη διώκεται. Ένας ακόμη λόγος, είναι ότι τα θύματα μπορεί να μην αντιλαμβάνονται κάποιες συμπεριφορές ως καταχρηστικές λόγω πολιτισμικών και άλλων συνθηκών, να μην θέλουν να αποκαλύψουν την κακοποίηση, ή να μην είναι σε θέση να την καταγγείλουν. Δεδομένων αυτών των εμποδίων, οι στατιστικές για την οικογενειακή βία πρέπει να ερμηνεύονται πολύ προσεκτικά, καθώς συνήθως είναι υποτιμημένες. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει τρόπος να γνωρίζουμε με βεβαιότητα το μέγεθος της βίας που υπάρχει στην οικογένεια (Levine, 1986, σσ. 6-7).

4.2 Μη σωματική βία

4.2.1 Οικονομική βία

Η οικονομική κακοποίηση είναι μια πολύ τυπική τακτική που χρησιμοποιείται από τους δράστες ενδοοικογενειακής κυρίως κακοποίησης για τον έλεγχο του συντρόφου τους. Μπορεί να έχει πολλές μορφές και τρόπους άσκησης, με τις πιο συνηθισμένες να είναι ο έλεγχος των εξόδων, ο έλεγχος των μέσων πληρωμής, η απαγόρευση εργασίας, και η οικονομική στέρηση όταν μια γυναίκα παραμένει στο σπίτι για το μέγιστο των παιδιών. Όταν η γυναίκα δεν έχει πρόσβαση σε χρήματα και άλλους οικονομικούς πόρους, τα εμπόδια φαντάζουν και είναι ανυπέρβλητα. Πάνω από τα δύο τρίτα των γυναικών που απάντησαν στην έρευνα «The economics of abuse» (Women's Aid, 2019), και αποτελούν όλες επιζώσες ενδοοικογενειακής

βίας, ανέφεραν ότι είχαν υποστεί οικονομική κακοποίηση. Η οικονομική βία έχει καταστροφικές επιπτώσεις σε όλες τις πτυχές της ζωής αυτών των γυναικών. Σχεδόν οι μισές γυναίκες ανέφεραν πως όσο παρέμειναν με τον σύντροφο που τις κακοποιούσε, δεν είχαν αρκετά χρήματα για να καλύψουν τις βασικές ανάγκες αυτών και των παιδιών τους, όπως το να αγοράσουν τρόφιμα ή να πληρώσουν τους λογαριασμούς. Η οικονομική βία είχε επίσης αρνητικό αντίκτυπο στην απασχόληση και την εκπαίδευσή τους. Σχεδόν μία στις πέντε γυναίκες παρεμποδίστηκε από τον σύντροφό της να εργαστεί, ενώ το ένα τρίτο των γυναικών ανέφερε κακοποιητικές πράξεις στο χώρο εργασίας. Αυτό όχι μόνο έθεσε σε κίνδυνο την εργασία τους, αλλά είχε επίσης αρνητικό αντίκτυπο στις μελλοντικές προοπτικές απασχόλησης. Κάποιες από τις γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα δεν μπόρεσαν να ξεφύγουν από την βία στη σχέση εξαιτίας της έλλειψης οικονομικών πόρων, ενώ άλλες γυναίκες δήλωσαν πως παρέμειναν στη σχέση φοβούμενες τις οικονομικές συνέπειες που θα είχε μια ενδεχόμενη φυγή. Από τις γυναίκες που κατάφεραν να ξεφύγουν, πολλές αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες και έλλειψη στέγης μετά την αποχώρηση από τη σχέση. Σχεδόν το ένα τρίτο των γυναικών έπρεπε να στραφούν για βοήθεια στο οικείο περιβάλλον τους για να το πράξουν, ενώ επίσης το ένα τρίτο των γυναικών αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το σπίτι τους προκειμένου να ξεφύγουν από την κακοποίηση.

4.2.2 Ψυχολογική βία

Ο καθένας μας μπορεί να καταλάβει το είδος της βίας που προκαλεί μώλωπες και κατάγματα, όμως, η σύγχυση αρχίζει όταν η βία προξενεί λιγότερο ορατά αποτελέσματα. Πολλοί άνθρωποι, αλλά και οι ίδιες οι κακοποιημένες γυναίκες, δυσκολεύονται να κατανοήσουν πώς ακριβώς ορίζεται μία κακοποιητική συμπεριφορά και ποιά είναι τα όριά της, και την αντιλαμβάνονται ως κακοποιητική, μόνο όταν προκαλούνται σοβαρές σωματικές βλάβες. Επίσης, αντίθετα από ό,τι ο πολύς κόσμος πιστεύει, οι γυναίκες που κακοποιούνται, διατηρούν τις σχέσεις τους εξαιτίας πολύπλοκων ψυχολογικών και κοινωνικών αιτιών, και όχι επειδή τους αρέσει να κακοποιούνται. Η Jaspard αναφέρει πως πίσω από το άβατο της συζυγικής ζωής, ασκούνται πιο έντονα όλες οι μορφές βίας, συμπεριλαμβανομένης της ψυχολογικής. Σύμφωνα με τα στοιχεία που προέκυψαν από την γαλλική έρευνα ENVEFF στην οποία η Jaspard ήταν επικεφαλής, σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που

απαγορεύει τη βία, σαν αυτό που υπάρχει στη Γαλλία, οι διάφορες μορφές άσκησης ψυχολογικής βίας, εμφανίζονται πλέον ως η σύγχρονη εκδήλωση κυριαρχίας των ανδρών (Jaspard, 2006, σσ. 198-200).

Σύμφωνα με τις πολυετείς έρευνες της Lenore Walker, καμιά γυναίκα δεν ανέφερε ότι είχε υποστεί σωματική κακοποίηση χωρίς ταυτόχρονα να έχει δεχτεί και ψυχολογική κακοποίηση. Η δυσκολία της αναγνώρισης της ψυχολογικής βίας κατά την Walker, ξεκινά από τις ίδιες τις γυναίκες, καθώς για πολλές, η εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους, δεν ταιριάζει με την στερεοτυπική εικόνα που έχουν για την κακοποιημένη γυναίκα. Όμως, οι ψυχολογικές ταπεινώσεις και η άσκηση λεκτικής βίας, συχνά περιγράφεται ως η χειρότερη εμπειρία, είτε έχει ασκηθεί είτε όχι σωματική βία. Ακόμη, η απειλή σωματικής βίας και η τρομοκρατία είναι πάντοτε παρούσα: οι κακοποιημένες γυναίκες που πήραν μέρος στις έρευνες της Walker, πίστευαν όλες πως οι άνδρες τους ήταν ικανοί να τις σκοτώσουν. Ο ψυχολογικός τρόμος που έπεται, δημιουργεί διαφόρων ειδών σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα, που καμιά φορά φτάνουν και μέχρι την αυτοκτονία της γυναίκας (Walker, 1989, σ. 56).

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η ψυχολογική βία αναφέρεται και ως συναισθηματική βία ή ως μη σωματική βία. Οι σύγχρονοι ερευνητές, δεν φαίνεται να μπορούν να καταλήξουν σε έναν ενιαίο ορισμό για την ψυχολογική βία, καθώς τα όρια της είναι ακαθόριστα, η αναγνώρισή της σχετικά πρόσφατη, ενώ αποτελεί μια έννοια υποκειμενική. Επίσης, είναι προφανές πως η μέτρηση της ψυχολογικής κακοποίησης για τους ερευνητές είναι πολύ πιο δύσκολη μεθοδολογικά και πρακτικά από ότι η σωματική βία. Για παράδειγμα, για να μπορέσουμε να μετρήσουμε την ψυχολογική βία, η σοβαρότητα θα πρέπει να εκτιμηθεί καταρχήν από τη συχνότητα των βίαιων επεισοδίων και έπειτα από την υποκειμενική αίσθηση της γυναίκας (Walker, 1989, σ. 56). Ή ακόμα, κάποιες συμπεριφορές, εξεταζόμενες από διαφορετική σκοπιά ή κουλτούρα, μπορεί να χαρακτηριστούν καταχρηστικές, ενώ αν εξεταστούν σε διαφορετικό πλαίσιο να μην αποκτούν αυτή τη σημασία (Hirigoyen, 2006, σ. 32). Οι ερευνητές θα πρέπει να αξιολογήσουν την ψυχολογική κακοποίηση σε σχέση με τη συχνότητα, τη διάρκεια, την πρόθεση, τη βλάβη που προκαλείται, τις αντιλήψεις και τη γενικότερη πολιτισμική κουλτούρα των εμπλεκόμενων (Barnett, Miller-Perrin, & Robin, 2005, σ. 71).

Τα τελευταία χρόνια, υπάρχει μεγαλύτερη αναγνώριση της σημαντικότητας της ψυχολογικής βίας. Οι ορισμοί της ψυχολογικής βίας, περιλαμβάνουν τις λεκτικές ή μη λεκτικές συμπεριφορές που καταστρέφουν, μειώνουν ή υπονομεύουν την αυτοεκτίμηση του άλλου. Η κατανόηση των παραμέτρων της συναισθηματικής κακοποίησης είναι απαραίτητη, διότι αυτό το είδος κακοποίησης σε πολλές περιπτώσεις είναι ακόμη πιο καταστροφικό από τη σωματική κακοποίηση. Στην πραγματικότητα όμως, η ψυχολογική κακοποίηση παρά την τεκμηριωμένη βλάβη που προκαλεί, είναι παράνομη μόνο στις ακραίες μορφές της, δηλαδή μόνο όταν μπορεί να αποδειχθεί λεκτική απειλή (Barnett, Miller-Perrin, & Robin, 2005, σ. 71).

Στις τελευταίες ποιοτικές έρευνες για τη βία κατά των γυναικών που υιοθετούν κάποια σύγχρονα πρωτόκολλα μέτρησης της συναισθηματικής κακοποίησης, συχνά οι ψυχολογικές πτυχές της κακοποίησης, αναφέρονται ως οι πιο καταστροφικές για μια σχέση (Follingstad, Rutledge, & Barbara, 1990). Ενώ τα ποσοτικά δεδομένα υποδηλώνουν ότι η ψυχολογική κακοποίηση συνήθως προηγείται της σωματικής βίας (O'Leary & Curley, 1986).

Οι O'Leary & Maiuro, παρέχουν μια επισκόπηση των διαθέσιμων μέτρων ψυχολογικής κακοποίησης. Αναφέρουν μεταξύ άλλων το κλασικό πλέον “Conflict Tactics Scale” (CTS) που θεωρήθηκε ως μια από τις πιο σημαντικές εξελίξεις στον τομέα της έρευνας για την ενδοοικογενειακή βία, καθώς επέτρεψε στους ερευνητές να μελετήσουν με ποσοτικά κριτήρια φαινόμενα που συχνά αγνοούνταν πολιτισμικά ή που μέχρι τότε δεν μπορούσαν να μετρηθούν, όπως η ψυχολογική ή η λεκτική βία. Παρόλο που βασικός προσανατολισμός του CTS ήταν η μέτρηση της σωματικής βίας, υπήρχε και μια κλίμακα αξιολόγησης της ψυχολογικής βίας. Τα στοιχεία αυτής της κλίμακας περιλαμβάνουν λεκτικές και μη λεκτικές πράξεις που σκοπό έχουν να βλάψουν τον άλλον. Οι προσθήκες δε στο αναθεωρημένο CTS, το καθιστούν καταλληλότερο εργαλείο για τη μέτρηση της ψυχολογικής επιθετικότητας. Οι ερευνητές, μέσα από την εκτενή επισκόπηση πολλών τέτοιων εργαλείων μέτρησης¹,

¹ **Spouse Specific Aggression and Assertion** in O'Leary, K. D., & Curley, A. D. (1986). Assertion and family violence: Correlates of spouse abuse. *Journal of Marital and Family Therapy*, 12(3), 281-289.

Psychological Maltreatment of Women Inventory in Tolman, R. M. (1989). The development of a measure of psychological maltreatment of women by their male partners. *Violence and Victims*, 4, 159-178.

καταλήγουν στα εξής πολύ σημαντικά συμπεράσματα: πως η ψυχολογική βία μπορεί πλέον με τα σύγχρονα μέσα να μετρηθεί αξιόπιστα, πως όταν υπάρχει σωματική βία τις περισσότερες φορές έχει προηγηθεί ψυχολογική βία, πως η ψυχολογική βία έχει επιπτώσεις που συνήθως είναι τόσο επιβλαβείς όσο οι επιπτώσεις της σωματικής βίας και τέλος πως η ψυχολογική βία μπορεί να οριστεί με τρόπο που να επιτρέπει την αξιόπιστη μέτρησή της, και τα χρήσιμα ευρύματά της να χρησιμοποιούνται τόσο στην ψυχική υγεία όσο και στο νομικό σύστημα (O' Leary & Maiuro, 2001, σσ. 5-6).

Μέσω της επισκόπησης της τρέχουσας βιβλιογραφίας για τη βία κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία, διαφαίνεται πως η ορολογία που χρησιμοποιείται για την περιγραφή της ψυχολογικής και συναισθηματικής βίας ποικίλλει από συγγραφέα σε συγγραφέα. Όροι όπως ψυχολογική κακοποίηση, λεκτική κακοποίηση, συναισθηματική βία, ή συναισθηματική κακομεταχείριση, χρησιμοποιούνται πολλές φορές ως συνώνυμοι όροι, για να περιγράψουν μη φυσικές μορφές κακοποίησης, ενώ άλλοι ερευνητές στοχεύουν στο να καταδείξουν τις διακριτές διαφορές αυτών των όρων. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την γαλλίδα θυματολόγο Hirigoyen και την πολύχρονη ποιοτική έρευνα με κακοποιημένες γυναίκες, υπάρχουν διάφοροι τρόποι που μπορεί κάποιος να ασκήσει ψυχολογική βία σε μια γυναίκα (Hirigoyen, 2006, σ. 32).

Αρχικά, αναφέρει τη λεκτική βία ως αδιαχώριστο κομμάτι της ψυχολογικής βίας, καθώς θεωρεί πως ο σκοπός που κάποιος ασκεί λεκτική βία είναι για να θέσει τον άλλο υπό την κυριαρχία του, και να του επιβληθεί. Παρατηρεί δε, πως η βία συνήθως αποκτά στερεοτυπική μορφή, με σεξουαλικής συνήθως φύσεως

Index of Psychological Abuse. in Sullivan, C. M., Parisian, S. A., & Davidson, W. S. (1991, August). Index of psychological abuse: Development of a measure. Poster presentation at the annual conference of the American Psychological Association, San Francisco, CA.

The Abusive Behavior Inventory (ABI) in Shepard, M. F., & Campbell, J. A. (1992). The abusive behavior inventory. *Journal of Interpersonal Violence*, 7, 291-305.

Severity of Violence Against Women in Marshall, L. L. (1992a). Development of the Severity of Violence Against Women Scales. *Journal of Family Violence*, 7, 103-121.

The Measurement of Wife Abuse (MWA) in Rodenburg, F. A., & Fantuzzo, J. W. (1993). The measure of wife abuse: Steps toward the development of a comprehensive assessment technique. *Journal of Family Violence*, 8, 203-228.

The Dominance Scale in Hamby, S. L. (1996). The dominance scale: Preliminary psychometric properties. *Violence and Victims*, 11, 199-212.

υπαινιγμούς. Η λεκτική βία, σημειώνει, ότι ξεκινά με ονειδισμούς και ύβρεις που στην πορεία κλιμακώνονται. Η λεκτική επίθεση, έχει συνήθως έμφυλο χαρακτήρα. Μπορεί να υποτιμηθεί ο ρόλος της γυναίκας ως μητέρας, ερωμένης ή νοικοκυράς. Όσον αφορά την ένταση της φωνής, κάποιοι μπορεί να κραυγάζουν, ενώ κάποιοι να υιοθετούν βελούδινο αλλά απειλητικό τόνο. Αυτού του είδους η βία, συνήθως συμβαίνει σε ιδιωτικό χώρο, όταν όμως εκφραστεί δημόσια, γίνεται με μορφή που θα μπορούσε ακόμα και να επιδοκιμαστεί από τους αυτόπτες μάρτυρες: μέσω σαρκασμών, αστεϊσμών, ή ειρωνείας, έτσι ώστε σε περίπτωση που η γυναίκα διαμαρτυρηθεί, να κατηγορηθεί για έλλειψη χιούμορ (Hirigoyen, 2006, σσ. 33-35).

Η Hirigoyen, εντάσσει στην ψυχολογική βία και την παθολογική ζήλια που μπορεί να πάρει τη μορφή της συνεχούς καχυποψίας, και να εκφράζεται με παρακολουθήσεις, αναζητήσεις στο παρελθόν της γυναίκας, κλπ. Η απόσπαση ομολογιών γίνεται πολλές φορές με τεχνικές που μοιάζουν με τεχνικές βασανιστηρίων. Όταν το θύμα χάσει από την εξάντληση την κριτική του ικανότητα, φτάνει σε σημείο να παραδέχεται τα πάντα. Έπειτα, εξίσου σημαντικό βήμα για να εξουσιάζεται η γυναίκα είναι να απομονωθεί από το οικογενειακό, φιλικό και επαγγελματικό της περιβάλλον, έτσι ώστε να μπορεί να ελέγχεται πλήρως. Ο εξουσιαστής μπορεί να στερήσει το κινητό τηλέφωνο ή τον υπολογιστή. Οι γυναίκες πολλές φορές, καταλήγουν να απομονώνονται και εκούσια, για να μη δίνουν αφορμές για κλιμάκωση της βίας. Ακολουθεί η ταπείνωση και η υποβάθμιση της γυναίκας με σκοπό να θιγεί βαθιά η αυτοεκτίμηση της. Έτσι, τα θύματα, οδηγούνται σιγά σιγά στην πλήρη αποξένωση, και η ζωή τους καταλήγει να περιστρέφεται μόνο γύρω από αυτόν που τις κακοποιεί. Η απομόνωση αποκτά με αυτόν τον τρόπο διττή σημασία: αποτελεί ταυτόχρονα αιτία αλλά και αποτέλεσμα της κακομεταχείρισης (Hirigoyen, 2006, σσ. 33-35).

Μερικοί θεωρητικοί και κλινικοί ερευνητές συγκρίνουν την ψυχολογική κακοποίηση με μια μορφή τρομοκρατίας (Walker, 1994), ενώ άλλοι εξελίσσουν αυτή τη σκέψη, εντοπίζοντας το «Σύνδρομο της Στοκχόλμης» στις γυναίκες που έχουν υποστεί βία. Παραλληλίζουν το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας με όμηρο υπό κράτηση, με τα θύματα να αρνούνται τόσο την τρομοκρατία όσο και την κακοποίηση και αντιλαμβάνονται μόνο την «ευγενική πλευρά» του επιθετικού κατακτητή τους (Graham, Rawlings, & Rimini, 1988) (Graham, Rawlings, & Rigsby, 1994).

4.2.2.1 Συμπεριφορές παρενοχλητικής επίμονης παρακολούθησης

(Stalking)

Ο αγγλικός όρος stalking είναι δανεισμένος από μελέτες του ζωικού βασιλείου όπου τα αρπακτικά ζώα παρακολουθούν σθεναρά το θήραμά τους, και το καταδιώκουν μέχρι να του επιτεθούν. Παλαιότερα, ο όρος stalking χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει μια επίμονη σειρά παρενοχλητικών παραβιάσεων της ιδιωτικής ζωής ενός διάσημου προσώπου. Πλέον όμως γνωρίζουμε ότι η παρενόχληση μέσω καταδίωξης, στις διάφορες μορφές της, είναι ένα πρότυπο συμπεριφοράς που μπορεί να επηρεάσει ανθρώπους, από όλες τις δημογραφικές, οικονομικές και φυλετικές ομάδες, και πλέον δεν αφορά μόνο μια μικρή μειοψηφία διασήμων. Πολλές τέτοιες περιπτώσεις συνδέθηκαν με διάφορες μορφές ψυχικής ασθένειας, εμμονής και παραληρηματικής σκέψης. Ωστόσο, σύντομα, ο όρος stalking χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει και μια μορφή ενδοοικογενειακής βίας σύμφωνα με τη οποία ένας πρώην σύντροφος προβαίνει σε μια σειρά από ανεπιθύμητες, παρενοχλητικές ή απειλητικές συμπεριφορές (Davis, Hanson Frieze, & Maiuro, 2002, σ. 5).

Στα ελληνικά ο όρος stalking αποδίδεται ως παρενοχλητική παρακολούθηση ενώ στην ποινική διάταξη εντοπίζεται και ο όρος της επίμονης καταδίωξης. (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2015). Όμως, το αδίκημα του stalking διαφοροποιείται από τις λοιπές παρενοχλητικές συμπεριφορές λόγω του στοιχείου της εμμονής που χαρακτηρίζει τον δράστη. Η επιστημονική μελέτη του stalking είναι σχετικά νέα στις κοινωνικές επιστήμες. Δεδομένου ότι το stalking συνδέεται πολλές φορές με σοβαρά επίπεδα βίας, αλλά και το γεγονός ότι μπορεί να εκδηλωθεί μέσω μιας πληθώρας συμπεριφορών, το νεότερο θεσμικό πλαίσιο, ενσωματώνει πλέον την έννοια του φόβου και της απειλής του θύματος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015). Ο φόβος, συνυπολογίζεται ως παράγοντας μαζί με τα πιο απτά κριτήρια περιστατικών απειλής ή παρενόχλησης. Η αρχική τροποποίηση του Άρθρου του Ποινικού Κώδικα, έγινε στα πλαίσια της Κύρωσης της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης). Σύμφωνα με το Άρθρο 34 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης που αφορά στη μη εμφανή παρακολούθηση ή παρενόχληση (stalking) *«Τα Μέρη λαμβάνουν τα αναγκαία νομοθετικά ή άλλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν την ποινικοποίηση της εκ*

προθέσεως συμπεριφοράς η οποία κατατείνει στην επαναλαμβανόμενη απειλητική συμπεριφορά κατά άλλου προσώπου, προκαλώντας τον φόβο για τον ίδιο ή την ασφάλειά του.» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Σύμφωνα με την τροποποίηση του Άρθρου 333 Π.Κ. (περί απειλής) με το νόμο 4531/18, «[...] τιμωρείται και όποιος, χωρίς απειλή βίας ή άλλης παράνομης πράξης ή παράλειψης, προκαλεί σε άλλον τρόμο ή ανησυχία, με την επίμονη καταδίωξη ή παρακολούθησή του, όπως ιδίως με την επιδίωξη διαρκούς επαφής μέσω τηλεπικοινωνιακού ή ηλεκτρονικού μέσου ή με επανειλημμένες επισκέψεις στο οικογενειακό, κοινωνικό ή εργασιακό περιβάλλον αυτού, παρά την εκπεφρασμένη αντίθετη βούλησή του».

Το έγκλημα της απειλής τυποποιείται επίσης στο Άρθρο 333 ΠΚ (παρ. 1). Η πράξη αυτή διώκεται κατ' έγκληση. Στη δεύτερη ωστόσο παράγραφο του Άρθρου αυτού προστίθεται διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος της απειλής, με την οποία καλύπτονται πράξεις σε βάρος ανηλίκων και αδύναμων ατόμων, εφόσον βρίσκονται υπό την επιμέλεια ή την προστασία του δράστη βάσει νόμου, δικαστικής απόφασης ή πραγματικής κατάστασης, συνοικούν με τον δράστη ή έχουν μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας. Η ίδια ποινή επιβάλλεται όταν η πράξη τελείται σε βάρος συζύγου κατά τη διάρκεια του γάμου ή σε βάρος συντρόφου κατά τη διάρκεια της συμβίωσης. Και στην περίπτωση λοιπόν αυτή, ενσωματώνονται στον Ποινικό Κώδικα οι πράξεις προσβολής της ελευθερίας που τελούνται στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας, στο μέτρο βέβαια που τα θύματα έχουν πράγματι ανάγκη αυξημένης προστασίας, όταν δηλαδή αυτά βρίσκονται σε αδύναμη θέση.

Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη τροποποίηση (Ν. 4619/2019), επιβάλλεται αυστηρότερη ποινή, δηλαδή φυλάκιση έως τρία έτη ή χρηματική ποινή αν η πράξη τελείται εις βάρος αδύναμων προσώπων, δηλαδή σε βάρος ανηλίκου ή προσώπου που δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του, εφόσον τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται υπό την επιμέλεια ή την προστασία του δράστη βάσει νόμου, δικαστικής απόφασης ή πραγματικής κατάστασης, συνοικούν με αυτόν ή έχουν με αυτόν σχέση εργασίας ή υπηρεσίας. Σκοπός της τροποποίησης είναι η προστασία των ανηλίκων αλλά και των γυναικών και των ανυπεράσπιστων προσώπων.

Σήμερα εκτός από το stalking στην παραδοσιακή του μορφή, παρατηρείται το αδίκημα του cyberstalking. Δεδομένης της τεράστιας αύξησης της προσοχής που έχει λάβει ο όρος στη νομοθεσία, τη δημόσια πολιτική, και στους κοινωνικούς

επιστημονικούς κύκλους, είναι σημαντικό να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τον όρο μέσω τεκμηριωμένων εμπειρικών μελετών.

Οι κλινικοί ερευνητές διαπιστώνουν ότι μπορούμε να συσχετίσουμε διάφορες ψυχολογικές καταστάσεις όπως το θυμό και την κατάθλιψη με παρενοχλητικές συμπεριφορές. Η Brewster μελέτησε τις περιπτώσεις 187 γυναικών που ήταν θύματα παρενόχλησης από πρώην συντρόφους τους και αναφέρει ότι οι προφορικές απειλές και η σωματική βία επίσης σχετίζονται. Για να συμμετάσχουν στην έρευνα, τα θύματα έπρεπε να έχουν δηλώσει ότι βίωσαν συναισθηματική δυσφορία, φόβο σωματικής βλάβης, πραγματική σωματική βλάβη ή την πεποίθηση ότι ο δράστης επιδιώκει ένα ή περισσότερα από αυτά τα αποτελέσματα (Brewster, 2011).

Οι επιπτώσεις του stalking στις γυναίκες που έχουν κακοποιηθεί, μελετήθηκαν προσφάτως από ερευνητές, και τα στοιχεία πλέον δείχνουν πως μπορεί να συνδεθεί με πολύ σοβαρά επίπεδα βίας. Περισσότερο από το 75% των δολοφονημένων γυναικών είχαν προηγουμένως καταδιωχθεί, και τα δύο τρίτα είχαν δεχθεί σωματική επίθεση από τους συντρόφους τους τον τελευταίο χρόνο πριν τη θανατηφόρα επίθεση. Οι κακοποιημένες γυναίκες ήταν επίσης πιο πιθανό να έχουν καταδιωχθεί από τους συντρόφους τους από τις μη κακοποιημένες γυναίκες, ενώ οι πρώην σύντροφοι είχαν περισσότερες πιθανότητες από τους σημερινούς συντρόφους να διαπράξουν καταδίωξη (Davis, Hanson Frieze, & Maiuro, 2002, σ. 89). Ακόμη, ενώ η καταδίωξη και η κακοποίηση ήταν πιθανότερο να συνυπάρχουν, το 19% των αποτυχημένων ή ολοκληρωμένων δολοφονιών συσχετίστηκαν με ιστορίες πρόσφατης καταδίωξης χωρίς να προϋπάρχει σωματική βία, γεγονός που υποδηλώνει ότι μπορεί να υπάρχουν και άλλοι τύποι κακοποίησης, που να μην σχετίζονται με παρενόχληση μέσω καταδίωξης. Επιπλέον, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία που αναγνωρίζει τον χωρισμό ως περίοδο κινδύνου για αυξημένη βία, η καταδίωξη δεν σταμάτησε μετά το χωρισμό (McFarlane, Campbell, Wilt, Sachs, Ulrich, & Xu, 1999).

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε πως η παρακολούθηση μέσω καταδίωξης είναι κάτι που αντιμετωπίζει ένας μεγάλος αριθμός γυναικών, πως είναι μια μορφή βίας που σχετίζεται με την βία κυρίως μεταξύ ερωτικών συντρόφων, πως η καταδίωξη αρχίζει ή συνεχίζεται μετά το χωρισμό, και τέλος πως η περίοδος χωρισμού είναι δυνητικά πιο επικίνδυνη για τις γυναίκες που αποχωρούν από την κακοποιητική σχέση. Επομένως κρίνεται αναγκαία η ενημέρωση και η εκπαίδευση των δομών και των αρχών που ασχολούνται με τη βία κατά των

γυναικών σε αυτό το ζήτημα, που στη χώρα μας δεν είχε λάβει τη δέουσα προσοχή, ενώ αναγνωρίστηκε πολύ πρόσφατα ως ποινικό αδίκημα.

4.3 Σωματική βία

4.3.1 Σωματική κακοποίηση

Η σωματική κακοποίηση των θυμάτων δεν είναι εύκολο να περιγραφεί, και έχει διάφορες διακυμάνσεις. Οι άνδρες εκτός του ότι είναι πιο δυνατοί από τις γυναίκες, έχουν μάθει από τη παιδική τους ηλικία πώς να παλεύουν. Οι γυναίκες συνήθως δεν έχουν αυτή την εκπαίδευση, αλλά ούτε και τη σωματική δύναμη των ανδρών. Έτσι, σε μια σωματική πάλη, βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Βεβαίως, δεν είναι όλοι οι άνδρες μεγαλόσωμοι και δυνατοί, αλλά ακόμη και οι μικρόσωμοι ή αδύναμοι, μπορεί να είναι τρομεροί στις εκρήξεις τους. Η σωματική κακοποίηση, κυμαίνεται από ελαφριά χειροδικία, όπως ένα χαστούκι, μια τσιμπιά ή τράβηγμα των μαλλιών, ενώ σε πολλές περιπτώσεις κλιμακώνεται σε βαρύτερες όπως γροθιές στο πρόσωπο και το κεφάλι, κλωτσιές και γροθιές σε όλο το σώμα, φράξιμο της αναπνοής, σπρώξιμο και πέταγμα στο χώρο ή πάνω σε αντικείμενα, καψίματα, μαχαιρώματα και τραύματα από όπλα. Τα πιο συνηθισμένα σωματικά τραύματα από τα παραπάνω, προέρχονται από χτυπήματα του άντρα πάνω στο πρόσωπο, το κεφάλι, την πλάτη και τα πλευρά. Επίσης παρατηρούνται πολύ συχνά σπασμένα πλευρά και χέρια στη προσπάθεια των γυναικών να αμυνθούν (Walker, 1989, σσ. 58-59).

4.3.2 Γυναικοκτονία

Μέχρι σήμερα, ο παράγοντας φύλο αποδεικνύεται μια εποικοδομητική προσέγγιση για την πληρέστερη κατανόηση της ανθρωποκτονίας. Η δολοφονία της συντρόφου, η δολοφονία με σεξουαλικά κίνητρα, αλλά και δολοφονίες γυναικών που συνδέονται με συγκεκριμένες κουλτούρες όπως η καύση της συζύγου, δολοφονίες που συνδέονται με την προίκα, θανατηφόρες επιθέσεις με οξύ, αποτελούν μερικά παραδείγματα δολοφονιών με έμφυλο πρόσημο (Dobash & Dobash, 2015, σ. 10).

Οι δολοφονίες που αφορούν γυναίκες είτε ως θύματα είτε ως δράστες έλαβαν ελάχιστη προσοχή στην επιστημονική έρευνα μέχρι και τη δεκαετία του 1950. Όσες δολοφονίες μελετήθηκαν μέχρι τότε, ήταν δολοφονίες που διαπράχθηκαν από γυναίκες. Όμως, όταν μελετήθηκαν οι αιτίες για τις οποίες μια γυναίκα γίνεται

δολοφόνος, διαπιστώθηκε πως κίνητρό τους ήταν συνήθως η απάντηση στη βία των ανδρών. Με την άνοδο του κινήματος για την προστασία των κακοποιημένων γυναικών μέσω του δεύτερου φεμινιστικού ρεύματος, η προσοχή των ερευνητών στράφηκε στις γυναίκες που κακοποιούνταν, και παράλληλα, άρχισε να διερευνάται η δολοφονία των γυναικών από τον σύντροφό τους (Dobash & Dobash, *When Men Murder Women*, 2015, σ. 23).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, μετά από μια εκτεταμένη ανασκόπηση της μέχρι τότε βιβλιογραφίας, ο Wilbanks (1982, σ. 151) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν μπόρεσε να διακρίνει μια συστηματική διερεύνηση των ανθρωποκτονιών από ή κατά των γυναικών. Μια δεκαετία αργότερα, επισημάνθηκε η μέχρι τότε μεγάλη έλλειψη βιβλιογραφικών πηγών που να επικεντρώνονται στη δολοφονία γυναικών (Gartner, 1990).

Παρ όλα αυτά, από τη δεκαετία του 1980 και μετά, μερικές αξιοσημείωτες εξαιρέσεις είχαν αρχίσει να αναδιαμορφώνουν το πεδίο για να συμπεριλάβουν έρευνες σχετικά με τη δολοφονία γυναικών από τους άνδρες και ιδιαίτερα τη δολοφονία μεταξύ ερωτικών συντρόφων (Wilson, 1993).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO), έπειτα από ανάλυση στοιχείων σε 66 χώρες, διαπίστωσε ότι οι δολοφονίες ερωτικών συντρόφων αντιπροσώπευαν περίπου το 40% όλων των δολοφονιών γυναικών, αλλά μόνο το 6% των δολοφονιών ανδρών, ενώ σε ορισμένες κοινωνίες δεν υπάρχουν αναφορές γυναικών που να δολοφονούν τους άνδρες τους. Γενικά, η δολοφονία ερωτικών συντρόφων συνήθως διαπράττεται από άνδρες κατά των γυναικών. Αυτή η ασυμμετρία υπογραμμίζει τη σημασία του παράγοντα φύλο στην κατανόηση και την ερμηνεία του φαινομένου της γυναικοκτονίας. Συνεπώς, είναι απαραίτητο να ταξινομούνται τα στοιχεία των ανθρωποκτονιών και κατά φύλο, για να μπορέσουμε να μάθουμε περισσότερα για τη δολοφονία των γυναικών (Dobash & Dobash, 2015, σ. 25).

Μια τέτοια έρευνα είναι και αυτή στην οποία θα σταθούμε σε αυτό το σημείο, και εκπονήθηκε από τους Dobash & Dobash (2015). Για τη συνδυαστική αυτή έρευνα που φέρει το όνομα «Murder Study», χρησιμοποιήθηκαν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά δεδομένα.

Οι παράγοντες που ανέλυσαν οι συγγραφείς για τη δολοφονία γυναικών από άνδρες με ποιοτικές μεθόδους, βασιζόταν στην εξέταση της ζωής των δραστών, συμπεριλαμβανομένης της πρώιμης παιδικής ηλικίας αλλά και της ενηλικίωσης, των

περιστάσεων κατά τη στιγμή της δολοφονίας, καθώς και τις μετέπειτα σκέψεις σχετικά με τη δολοφονία μετά από την καταδίκη και τη φυλάκιση. Επίσης οι ερευνητές έδωσαν μεγάλη προσοχή στα γεγονότα που προηγήθηκαν της δολοφονίας, τη φύση των σχέσεων μεταξύ των δραστών και των θυμάτων τους καθώς και στις αντιλήψεις των ανθρώπων που δολοφονούν. Η ανάλυση τους βασίζεται σε τρεις κυρίαρχους τύπους που διακρίνονται στη μελέτη δολοφονίας: δολοφονία μεταξύ ερωτικών συντρόφων, δολοφονίες γυναικών με σεξουαλικό κίνητρο, και δολοφονίες ηλικιωμένων γυναικών. Ο γενικός σκοπός της έρευνας ήταν να επεκτείνει τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν για κάθε περίπτωση δολοφονίας πολύ πέρα από τον μικρό αριθμό μεταβλητών που περιέχονται στα υπάρχοντα εθνικά σύνολα δεδομένων, προκειμένου να ενισχυθεί η γνώση σχετικά με τη φύση, την πολυπλοκότητα και τη δυναμική αυτών των τύπων δολοφονιών. Αυτό απαιτούσε τη συλλογή περισσότερων πληροφοριών σχετικά με τις δολοφονίες, τις καταστάσεις και τις συνθήκες υπό τις οποίες αυτές συμβαίνουν. Ακόμη, απαιτούσε συλλογή στοιχείων σχετικά με τα άτομα που εμπλέκονται, ιδίως την ζωή των δραστών και τις σχέσεις τους με τα θύματα τους. Συνολικά, τα ευρήματά τους προσθέτουν περαιτέρω βάθος και λεπτομέρεια σε αυτό που είναι γνωστό σήμερα για την ανθρωποκτονία σε γενικές γραμμές, αλλά κυρίως στη δολοφονία γυναικών.

Η μελέτη λαμβάνει υπόψη και τα ποσοτικά δεδομένα που αντλήθηκαν από τα υπάρχοντα δεδομένα ανθρωποκτονίας στη Μεγάλη Βρετανία, αλλά και τα ποιοτικά δεδομένα που αντλήθηκαν με την εξαντλητική ανάλυση μελετών περίπτωσης (866 συνεντεύξεις σε βάθος) έτσι ώστε να μπορέσει να γενικεύσει τα συμπεράσματά της. Η εξαντλητική ανάλυση δεδομένων σχετικά με τους φόνους όχι μόνο επιτρέπει την πληρέστερη κατανόηση της γυναικοκτονίας εν γένει, αλλά καθιστά δυνατή την εξέταση του τρόπου με τον οποίο διαφορετικοί τύποι δολοφονίας μπορεί να ποικίλουν τόσο ως προς τα ατομικά χαρακτηριστικά των δολοφόνων όσο και ως προς τις συνθήκες και τις ιδιαίτερες περιστάσεις υπό τις οποίες συμβαίνουν (Dobash & Dobash, 2015, σ. 12).

Τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα αποκαλύπτουν ισχυρά και συνεπή μοτίβα και πρότυπα που συνδέονται με τη δολοφονία γυναικών. Οι γυναίκες διατρέχουν πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο να σκοτωθούν από τον ερωτικό τους σύντροφο σε σχέση με τους άνδρες - ένα ιστορικό και παγκόσμιο μοτίβο. Επίσης, τα ευρήματα της έρευνας δείχνουν ότι ο τύπος της σχέσης συνδέεται με τον κίνδυνο της

δολοφονίας μιας γυναίκας. Αν οι γυναίκες συγκατοικούν, βρίσκονται σε μια ερωτική σχέση ή προσπαθούν να αποδράσουν από αυτή, εκτίθενται περισσότερο σε κίνδυνο θανατηφόρας βίας. Οι συνθήκες των δολοφονιών ερωτικών συντρόφων, μέσω των σε βάθος αναλύσεων συνεντεύξεων που έγιναν κατά τη ποιοτική έρευνα, αποδεικνύουν πως η κτητικότητα η ζήλια και ο φόβος του χωρισμού, μπορούν να εξελίξουν κάποιες καταναγκαστικές ή βίαιες προσπάθειες ελέγχου και κυριαρχίας σε δολοφονία (Dobash & Dobash, 2015, σ. 34) .

Η ίδια έρευνα μελέτησε, επίσης, δολοφονίες με σεξουαλικά κίνητρα. Κατέληξε πως οι περισσότεροι δράστες διένυαν τη δεύτερη δεκαετία της ζωής τους, ήταν άνεργοι, χωρίς μόνιμο σύντροφο, και συνήθως παρουσίαζαν κάποια παραβατική συμπεριφορά, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις είχαν κάποιο πρόβλημα με εξαρτήσεις. Όσον αφορά τα θύματα της σεξουαλικής δολοφονίας προέρχονταν από όλα τα κοινωνικά στρώματα, όπως νοικοκυρές, εργαζόμενες, αυτοαπασχολούμενες και εκδιδόμενες γυναίκες. Σχετικά με τη σχέση του θύματος και του δράστη, δεν παρατηρείται κάποιο επαναλαμβανόμενο μοτίβο, καθώς κυμαινόταν από τελείως ξένοι σε φίλους και γείτονες.

Όσον αφορά τους ξένους, το συνηθισμένο σχέδιο δολοφονίας περιελάμβανε το στοιχείο της έκπληξης ή της εξαπάτησης, την άμεση χρήση βίας προκειμένου να καμφθεί η αντίσταση της γυναίκας, και την απομόνωση προκειμένου να διαπραχθεί η σεξουαλική επίθεση και η δολοφονία της γυναίκας. Όταν το θύμα με τον δράστη συνδέονταν απλά με μια γνωριμία, το συνηθισμένο μοτίβο δολοφονίας περιελάμβανε γνωστούς που πέρασαν μερικές ώρες μαζί, και ανέπτυξαν κάποια μορφή οικειότητας σε δημόσιο περιβάλλον. Μόλις απομονώνονται, ο δράστης επιδιώκει τη σεξουαλική επαφή, και όταν το θύμα αντιστέκεται, παρατηρείται κλιμάκωση της σωματικής βίας και βιασμός. Η σταθερή πρόθεση του δράστη να έχει σεξουαλική επαφή τον οδηγούν να χρησιμοποιήσει τη δύναμή του για να ξεπεράσει οποιαδήποτε αντίσταση, παρόλο που το αρχικό κίνητρό του, μπορεί να μην ήταν η δολοφονία. Για τους φίλους, τους γείτονες και τους συγγενείς, η δολοφονία δεν ενέχει το στοιχείο της έκπληξης ή της εξαπάτησης προκειμένου ο δράστης να έχει πρόσβασή στο θύμα, καθώς λόγω της σχέσης τους, την έχει εκ των προτέρων. Ο δράστης, ασκεί σωματική βία στη γυναίκα προκειμένου να έρθει σε σεξουαλική επαφή μαζί της, και όταν αυτή το αρνείται, την σκοτώνει, είτε ως μέρος της σεξουαλικής πράξης είτε ως τιμωρία για την αντίσταση της. Οι επιθέσεις αυτές συνήθως συμβαίνουν στο σπίτι του θύματος.

4.4 Σεξουαλική βία

4.4.1 Βιασμός

Το έγκλημα του βιασμού, έχει περάσει από μια σχετική σιγή, σε μια θορυβώδη παρουσία. Πλέον, ο βιασμός δεν αντιμετωπίζεται ως ένα μεμονωμένο περιστατικό ή ως ένα ηθικό ολίσθημα αλλά ως μια πράξη τρομοκρατίας και βασανισμού μέσα σε ένα συστημικό πλαίσιο κοινωνικής υποταγής. Η κυρίαρχη θεωρία πρεσβεύει πως η βία και η εξουσία είναι τα στοιχεία που επικρατούν στον βιασμό και όχι η ίδια η σεξουαλική πράξη (MacKinnon, 1991, σ. 172).

Το νομικό πλαίσιο για την σεξουαλική βία αλλάζει και εξελίσσεται, και μαζί του αλλάζουν και τα όρια και η σημασία του εγκλήματος του βιασμού. Για αυτόν τον λόγο έχουν αυξηθεί και οι καταδικαστικές αποφάσεις για σεξουαλικά εγκλήματα. Κάποιες άλλες ερμηνείες για την ανοδική τάση του αριθμού των βιασμών, βασίζονται στη μακρά διεργασία συνειδητοποίησης, στην αλλαγή της οπτικής και τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος. Επικεντρώναστε πλέον στην προσβολή του ψυχικού κόσμου των θυμάτων και στο αθεράπευτο τραύμα που τους προκαλεί η εγκληματική πράξη, σε αντιδιαστολή με τα παλαιότερα χρόνια, που ο βιασμός στιγματίζε κοινωνικά και ηθικά κυρίως το θύμα (Vigarello, 2001, σσ. 13-15). Η Σαρελή (1999, σ. 160) αναφέρει πολύ εύστοχα πως η αοριστία που διακρίνει την έννοια της ηθικότητας, και το αφηρημένο της περιεχόμενο οδηγεί στην αναμφισβήτητη διαπίστωση, ότι το ποινικό δίκαιο δεν πρέπει να τιμωρεί τις συμπεριφορές που θεωρούνται ανήθικες, αλλά όσες είναι κοινωνικά επιβλαβείς.

4.4.1.1 Διαφορετικές προσεγγίσεις στο έγκλημα του βιασμού

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες έχουν ως σκοπό τους τη διερεύνηση των συνθηκών που οδηγούν στην σεξουαλική βία, αναζητώντας τα αίτια του βιασμού στο κοινωνικό περιβάλλον του δράστη. Το 1967 οι Wolfgang και Ferracuti με το βιβλίο τους «Η υποκοουλτούρα της βίας», προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τα υψηλότερα ποσοστά βίας ανάμεσα στους νέους χαμηλότερων τάξεων. Η θεωρία της υποκοουλτούρας της βίας, υποστηρίζει ότι τα άτομα που μειονεκτούν κοινωνικά, σχηματίζουν ένα δικό τους αξιακό σύστημα, που διαφέρει από τις αρχές του κυρίαρχου πολιτισμού, ενώ πολύ τακτικά καταφεύγουν στη βία για να ικανοποιήσουν

τις ανάγκες τους. Η κοινωνική απομόνωση αυτών των ομάδων οδηγεί στην εκδήλωση βίαιης σεξουαλικής συμπεριφοράς η οποία μαθαίνεται μέσα στο πλαίσιο της υποκοουλτούρας. Όμως, αν υποθέσουμε πως η συμμετοχή στην υποκοουλτούρα ερμηνεύει τη βίαιη συμπεριφορά των μελών της, πώς εξηγείται η βίαιη συμπεριφορά εκείνων που δεν ανήκουν στη συγκεκριμένη υποκοουλτούρα (Wolfgang & Ferracuti, 1967).

Σε αυτό έρχονται να δώσουν απάντηση οι Baron και Straus (1987) με τη θεωρία τους για την κοινωνική αποδιοργάνωση, που πρεσβεύει πως η παραβατική συμπεριφορά αποδυναμώνει την ισχύ των κοινωνικών κανόνων. Οι μελετητές αναφέρουν ως παράγοντες αποδιοργάνωσης μεταξύ άλλων, την ανισότητα των φύλων, τη πολιτιστική ετερογένεια, την κρίση του θεσμού της οικογένειας, τη μετανάστευση και τη γεωγραφική κινητικότητα αλλά και την οικονομική ανισότητα και την ανεργία (Baron & Straus, 1987).

Η Παπαδάκη (2018), αναφέρει ως σημαντικό λόγο για το μεγάλο αριθμό των βιασμών, την αντικειμενοποίηση των γυναικών. Η αντικειμενοποίηση είναι παρούσα όταν σε μία άνιση σχέση, το πιο ισχυρό άτομο, τείνει να αντικειμενοποιεί το λιγότερο δυνατό. Με αυτό τον τρόπο, δημιουργείται μια νέα κατηγορία πραγματικότητας: η κατηγορία των ατόμων αυτών τα οποία είναι ταυτόχρονα γυναίκες και όχι-πρόσωπα (non-persons) δηλαδή αντικείμενα. Η Vadas (2005, σσ. 189-90) εξηγεί ότι κάτι τέτοιο είναι προβληματικό επειδή η ύπαρξη γυναικών που δεν είναι πρόσωπα ευθύνεται για το γεγονός ότι οι γυναίκες στις κοινωνίες μας δεν αντιμετωπίζονται ως άνθρωποι. Η συναίνεση των γυναικών, επομένως, δεν κρίνεται απαραίτητη για την πραγματοποίηση της σεξουαλικής πράξης (Vadas, 1987, σσ. 191-192) (Papadaki, 2018).

Τα φεμινιστικά κινήματα της δεκαετίας του 1970, ανέδειξαν την τριπλή λογική που πρέπει να εξετάζεται σε έναν βιασμό: την πολιτισμική, την ψυχολογική και τη νομική.

Η πολιτισμική λογική, έγκειται στη σύνδεση του εγκλήματος του βιασμού με τη σχέση ισχύος και επιθετικότητας του άντρα προς τη γυναίκα. Μια σχέση ισχύος που τείνει να δικαιολογεί την επιθετικότητα των ανδρών και την παθητικότητα των γυναικών, ως φυσική και προκαθορισμένη από τη φυσιολογία των σωμάτων τους (Vigarello, 2001, σσ. 316-321).

Η Walker, αναφέρει πως σύμφωνα με την ιστορική έρευνα της Susan Brownmiller για το βιασμό, οι γυναίκες επιδίωξαν μια ανταλλαγή. Αναφέρει, πως οι γυναίκες ανά τους αιώνες προτιμούσαν να αντιμετωπίζουν την αυθαίρετη επιβολή ενός άντρα από το να κακοποιούνται από πολλούς. Με αυτόν τον τρόπο, οι γυναίκες στόχευαν στην οικονομική και σωματική τους ασφάλεια (Walker, 1989, σ. 17).

Η Brownmiller (1993) στο εμβληματικό βιβλίο της «Against our will», περιγράφει το βιασμό ως μια συνειδητή διαδικασία εκφοβισμού με την οποία όλοι οι άνδρες κρατούν όλες τις γυναίκες σε μια κατάσταση φόβου. Για να γράψει το βιβλίο, μελέτησε την ιστορία του βιασμού ως μέσου για τον έλεγχο των γυναικών από τους άνδρες (σ. 376), συγκέντρωσε αποκόμματα για να βρει κοινά χαρακτηριστικά στον τρόπο με τον οποίο αναφέρεται ο βιασμός στα μέσα, ανέλυσε απεικονίσεις του βιασμού στη λογοτεχνία, στην ελληνική μυθολογία (σ. 289), τις ταινίες και τη μουσική (σ. 293), ενώ παράλληλα αξιολόγησε τα αριθμητικά στοιχεία για το βιασμό. Ανέδειξε με αυτόν τον τρόπο το πρόβλημα του βιασμού, ως πρόβλημα πολιτισμικό και κοινωνικό, με την επίθεση να αποτελεί πράξη κατάκτησης, χειρονομία επικυριαρχίας, και εξουσίας. Το βιβλίο, γνώρισε πολύ μεγάλη απήχηση, αλλά παράλληλα αποτελεί και ένα εξαιρετικά αμφιλεγόμενο έργο λόγω της βασικής επιχειρηματολογίας της Brownmiller, πως όλοι οι άνδρες δηλαδή, επωφελούνται από την κουλτούρα του βιασμού. Μια θέση που συνέχισε να υποστηρίζεται και από φεμινίστριες της νεότερης εποχής, όπως οι MacKinnon (1987) και Dworkin (1989). Η MacKinnon, αλλά και η Dworkin, μιλούν για την ανισότητα που χαρακτηρίζει τις σχέσεις ανδρών και γυναικών, και πως η επικρατούσα κουλτούρα είναι αυτή της φυλετικής ανισότητας. Ως λόγο ύπαρξης και διαίωξης του φαινομένου της ανισότητας και της αντικειμενοποίησης, μελετούν την πορνογραφία και τον τρόπο που μέσω αυτής, η γυναίκα αντιμετωπίζεται και αναπαρίσταται ως σεξουαλικό αντικείμενο στη διάθεση του άντρα (MacKinnon, 1987, σσ. 138-139, 173-176) (Dworkin, 1989, σσ. 30-31). Η MacKinnon, εξετάζει και απορρίπτει τις στερεοτυπικές απόψεις που κυριαρχούσαν, ότι οι γυναίκες που βιάστηκαν, το άξιζαν ή πήγαιναν γυρεύοντας. Ακόμα, ερευνά το βιασμό σε συνθήκες πολέμου, αλλά και το βιασμό από την πλευρά του θύματος (MacKinnon, 1993).

Οι πολιτισμικές και κοινωνικές αντιλήψεις κάθε εποχής, διακατέχονται από στερεοτυπικές απόψεις σχετικά με το τι είναι ηθικό και τι όχι. Για παράδειγμα, παλαιότερες νομοθεσίες δεν προέβαιναν στην τιμωρία του βιασμού κατά

εκδιδόμενων γυναικών, καθώς η πορνεία θεωρούταν ως ανήθικη. Παρά το βάρος των προκαταλήψεων αυτών, η κρατούσα σήμερα άποψη πρεσβεύει πως μια εκδιδόμενη γυναίκα θα πρέπει να είναι ελεύθερη να μπορεί να επιλέξει αν, τότε και με ποιον θα συνάψει γενετήσια σχέση, ενώ δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να εξαναγκάζεται από οποιονδήποτε σε ασελή πράξη ή συνουσία. Επιπροσθέτως, για να στοιχειοθετηθεί το έγκλημα του βιασμού είναι αδιάφορη η προσωπική κατάσταση του θύματος, καθώς το θύμα μπορεί να είναι πρόσωπο είτε έγγαμο είτε άγαμο. Αυτό βέβαια δεν ίσχυε παλαιότερα, καθώς στην αρχική διατύπωση του Άρθρου 336 του ποινικού κώδικα, ο βιασμός αποτελούσε αξιόποινη πράξη αποκλειστικά για την συνουσία εκτός γάμου, θεωρώντας ότι η παντρεμένη γυναίκα οφείλει να ανεχθεί την αντίστοιχη πράξη από το σύζυγό της (Μαγκάκης, 1967, σ. 11).

Οι ψυχολογικές θεωρίες, έχουν και αυτές ως πρωταρχικό σκοπό τους τη διερεύνηση των αιτίων που οδηγούν στην εκδήλωση βίαιης σεξουαλικής συμπεριφοράς. Οι θεωρίες αυτού του τύπου, αναζητούν τα αίτια σε ατομικούς παράγοντες. Οι ψυχολογικές θεωρίες, από την πλευρά του θύτη, υποστηρίζουν ότι αυτός, είναι ένα άτομο που υποφέρει από διαταραχές και η βίαιη συμπεριφορά του είναι μια έκφραση της ψυχοπαθολογικής προσωπικότητάς του. Πλέον, έχει επιβληθεί στην κοινή συνείδηση πως ο βιαστής, είναι ένα σεξουαλικά βίαιο και διαταραγμένο άτομο, που συνδυάζει αίμα, επιθυμία και σεξουαλικότητα. Από την πλευρά του θύματος, και πάντα σύμφωνα με την ψυχολογική λογική, το μέτρο της έντασης του εγκλήματος του βιασμού, δίνεται πλέον με την ψυχική ταλαιπωρία και το μη αναστρέψιμο του γεγονότος που υφίσταται η γυναίκα (Vigarello, 2001, σσ. 13-15, 319).

Ως προς τη νομική λογική, ο βιασμός είναι ένα έγκλημα που τις περισσότερες φορές δεν καταγγέλλεται. Οι λόγοι για τη μη αναφορά του βιασμού, είναι κυρίως ο στιγματισμός της επιζήσασας με την κοινή πεποίθηση ότι είναι αδύνατο να βιασθεί μια γυναίκα χωρίς τη συγκατάθεσή της. Αυτή η λανθασμένη εντύπωση, έχει ως συνέπεια τη διπλή θυματοποίηση της γυναίκας, πρώτα από το βιαστή, και έπειτα από αυτούς που υποβιβάζουν και αναιρούν την προσωπικότητα της επιζήσασας, κατηγορώντας την για συναίνεση. Ένας ακόμη λόγος, είναι και ο φόβος της επιζήσασας ότι θα υποστεί ξανά και ξανά σεξιστικές συμπεριφορές από τον τύπο, τους δικαστές, την κοινή γνώμη (Schweninger & Schweninger, 1974, σ. 2).

Όλα τα παραπάνω, οδήγησαν τις διεθνείς και εθνικές οργανώσεις, τις φεμινιστικές οργανώσεις και τις οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα και διεθνώς, στο να θέσουν το θέμα της ατιμωρησίας και του σκοτεινού αριθμού των βιασμών. Και αυτό σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τον ορισμό του βιασμού ενώ οι επίσημες στατιστικές είναι μόνο η κορυφή του παγόβουνου. Σκοπός των οργανώσεων ήταν κυρίως να πιέσουν για αλλαγές στο ισχύον νομικό πλαίσιο.

4.4.1.2 Το θεσμικό πλαίσιο για το βιασμό

Η ελληνική νομοθεσία όριζε το βιασμό με βάση τη χρήση βίας ή την απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου και όχι με βάση την έλλειψη συναίνεσης. *«Όποιος με σωματική βία ή με απειλή σοβαρού και άμεσου κινδύνου ζωής ή σωματικής ακεραιότητας εξαναγκάζει άλλον σε επιχείρηση ή ανοχή γενετήσιας πράξης τιμωρείται με κάθειρξη»*. Στις 6 Μαρτίου 2019, ο Έλληνας Υπουργός Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παρουσίασε ένα νέο Σχέδιο Ποινικού Κώδικα προς δημόσια διαβούλευση. Το προτεινόμενο σχέδιο νόμου εισάγει μια σειρά από τροποποιήσεις στις προβλέψεις του ισχύοντος ελληνικού Ποινικού Κώδικα, συμπεριλαμβανομένου του νομικού ορισμού του βιασμού και των σχετικών διατάξεων. Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, η Διεθνής Αμνηστία και οι γυναικείες οργανώσεις ζήτησαν από τις ελληνικές αρχές να μεταρρυθμίσουν τον ισχύοντα νομικό ορισμό του βιασμού, σύμφωνα την επικύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Η Ελλάδα, εφόσον έχει ψηφίσει τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και την έχει κυρώσει να έχει πλέον, όπως προαναφέραμε, την ισχύ Νόμου, θα πρέπει να ορίζει τη σεξουαλική βία συμπεριλαμβανομένου και του βιασμού ως μη συναινετική πράξη.

Το Άρθρο 336 επικεντρώνεται στη βία παρά στην έλλειψη δοθείσης συναίνεσης, όπως απαιτείται από τα διεθνή πρότυπα. Με την προτεινόμενη εκδοχή του Αρθρου 336, περιπτώσεις βιασμού όπου η σωματική βία δεν είναι αποδεικτέα, είναι πιθανόν να παραβλεφθούν από το νομικό σύστημα καθώς και περιπτώσεις όπου δεν χρησιμοποιήθηκε σωματική βία. Επομένως, η έννοια της ελεύθερα δοθείσης συναίνεσης και όχι η χρήση βίας ή απειλής θα πρέπει να είναι το στοιχείο που ορίζει τα σεξουαλικά εγκλήματα. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ορίζει πως τα Κράτη Μέλη, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, είναι πλέον από το

2003 υποχρεωμένα σύμφωνα με τα Άρθρα 3 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου να απαιτούν την ποινικοποίηση και τη δίωξη οποιασδήποτε μη συναινετικής σεξουαλικής πράξης, συμπεριλαμβανομένης, όπου υπάρχει, απουσία σωματικής αντίστασης από το θύμα (Case of M.C. v. Bulgaria, 2003).

Όσον αφορά την έννοια της συναίνεσης, το Άρθρο 36, παράγραφος 2 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ορίζει συγκεκριμένα ότι: «Η συναίνεση πρέπει να παρέχεται εκουσίως, ως αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης του ατόμου η οποία αξιολογείται στο πλαίσιο των περιστάσεων». Η συναίνεση είναι μια εκούσια και συνεχιζόμενη συμφωνία συμμετοχής σε μια σεξουαλική δραστηριότητα και μπορεί να ανακληθεί οποιαδήποτε στιγμή, ενώ μπορεί να δοθεί ελεύθερα και γνήσια μόνο όπου η ελεύθερη βούληση ενός εκ των συναινούντων μερών δεν εξουδετερώνεται από εξαναγκαστικές περιστάσεις και όταν το άτομο είναι σε θέση να συναινέσει (United Nations Women, 2012, σ. 24).

Η άμεση αντίδραση των διεθνών και εθνικών οργανώσεων, των φεμινιστικών οργανώσεων και των οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οδήγησε το Υπουργείο Δικαιοσύνης να καταθέσει σχετική τροπολογία στη Βουλή και να επιτύχουν την ενσωμάτωση της έννοιας της συναίνεσης στον ορισμό του βιασμού, όπως αιτούνταν. Ο ορισμός του βιασμού με βάση την απουσία συναίνεσης, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, θεμελιώνει πως το δικαίωμα το οποίο πλήττεται, είναι το δικαίωμα στη σεξουαλική αυτονομία και τη σωματική ακεραιότητα. Όμως παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κι άλλες ανεπάρκειες στη συγκεκριμένη διατύπωση που σχετίζονται με την απουσία ορισμού ενός φάσματος επιβαρυντικών περιστάσεων σε περιπτώσεις βιασμού, όπως επίσης και με την απουσία ενός σαφούς ορισμού της πράξης του βιασμού, όπως αυτή ορίζεται στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Συγκεκριμένα για το βιασμό ως όπλο πολέμου, η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, αναγνωρίζει τις συνεχιζόμενες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των γυναικών κατά τη διάρκεια ενόπλων συγκρούσεων, οι οποίες προσλαμβάνουν τη μορφή εκτεταμένου ή συστηματικού βιασμού και σεξουαλικής βίας και συνθέτουν το δυναμικό υπόστρωμα για αυξανόμενη βία που βασίζεται στο φύλο, τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη διεξαγωγή αυτών των συγκρούσεων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

4.4.2 Σεξουαλική Παρενόχληση στο χώρο εργασίας

Σύμφωνα με τη μελέτη ENVEFF (L' enquête nationale sur les violences envers les femmes en France: εθνική έρευνα για τη βία κατά των γυναικών στη Γαλλία), περισσότερο εκτεθειμένες στη σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας είναι οι γυναίκες που είτε εργάζονται σε τομείς που παραμένουν ανδροκρατούμενοι όπως για παράδειγμα η αστυνομία ή τα μέσα μαζικής μεταφοράς, είτε απασχολούνται σε συνθήκες επισφαλούς εργασίας. Επίσης, καθοριστικοί παράγοντες αποδείχθηκαν η ηλικία και η οικογενειακή κατάσταση των γυναικών. Οι νέες, ανύπαντρες ή διαζευγμένες γυναίκες βρίσκονται περισσότερο εκτεθειμένες (Jaspard, 2006, σ. 204).

4.4.3 Παράνομη διακίνηση γυναικών (Trafficking)

Η εμπορία ανθρώπων είναι μια μορφή σύγχρονης δουλείας. Εμφανίζεται όταν ένας διακινητής εκμεταλλεύεται ένα άτομο με βία, απάτη ή εξαναγκασμό με σκοπό την εργασιακή ή τη σεξουαλική του εκμετάλλευση. Η διακίνηση γυναικών με σκοπό την εργασιακή ή τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση παρόλο που είναι παράνομη σε όλες τις χώρες του κόσμου, είναι το δεύτερο μεγαλύτερο και ταχύτερα αναπτυσσόμενο έγκλημα παγκοσμίως (U.S. Department of Health & Human Services, 2019). Ο ορισμός της εμπορίας ανθρώπων καθορίστηκε από τα Ηνωμένα Έθνη το 2000, ενώ πριν από αυτό, δεν υπήρχε ένας διεθνώς αποδεκτός ορισμός. Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων το trafficking ορίζεται ως η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, απόκρυψη ή η παραλαβή ατόμων, μέσω απειλής ή χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, εξαπάτησης, κατάχρησης εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή μέσω πληρωμής ή ωφελημάτων για την εξασφάλιση της συμφωνίας ατόμου που ασκεί έλεγχο επί άλλου με σκοπό την εκμετάλλευση. Το Πρωτόκολλο μπήκε σε εφαρμογή το Δεκέμβριο του 2003 (United Nations, 2000). Το γραφείο που είναι υπεύθυνο για την εφαρμογή του πρωτοκόλλου είναι το United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).

Το Πρωτόκολλο για την αποτροπή, την καταστολή και την τιμωρία της παράνομης διακίνησης προσώπων με σκοπό τη σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών, γνωστό και ως Πρωτόκολλο του

Παλέρμο, αναφέρει ότι η συναίνεση του θύματος στη σκοπούμενη εκμετάλλευσή του, δεν λαμβάνεται υπ' όψιν. Ταυτόχρονα αναφέρει πως η μεταφορά και μετακίνηση κάθε ατόμου κάτω των 18 ετών με σκοπό την εκμετάλλευσή του, θεωρείται εμπορία ανθρώπων, ακόμη και αν δεν περιλαμβάνει κάποιο από τα μέσα που περιλαμβάνει ο παραπάνω ορισμός (μέσω απειλής ή χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, εξαπάτησης, κατάχρησης εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή μέσω πληρωμής ή ωφελημάτων). Το Πρωτόκολλο, προωθεί ταυτόχρονα τη διεθνή συνεργασία των συμβεβλημένων κρατών για την καταπολέμηση του trafficking, και παρέχει προστασία στα θύματα. Η προστασία της ιδιωτικότητας και της ανωνυμίας των θυμάτων αποτελεί υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών. Ακόμη το Πρωτόκολλο αναφέρεται σε ζητήματα όπως η διευκόλυνση επαναπατριsmού ή παροχής ασύλου σε παιδιά και γυναίκες που έχουν πέσει θύματα διασυνοριακής διακίνησης, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη την ασφάλειά τους και εξασφαλίζοντας ότι τα θύματα εμπορίας ανθρώπων δεν τιμωρούνται για αδικήματα ή δραστηριότητες που σχετίζονται με τη διακίνησή τους, όπως η πορνεία και οι παραβιάσεις της μετανάστευσης. Με αυτόν τον τρόπο, το Πρωτόκολλο υποδεικνύει στα συμβαλλόμενα κράτη να παρέχουν στα θύματα τη δυνατότητα νόμιμης παραμονής στο έδαφός τους, καθώς και να τα προστατεύουν από την επαναθυματοποίησή τους, ιδίως τις γυναίκες και τα παιδιά (United Nations, 2000).

Τα τελευταία χρόνια, λόγω της έξαρσης του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, τέθηκαν σε ισχύ αρκετά νομικά κείμενα για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Η εμπορία ανθρώπων, εκτός από το ότι αποτελεί μια κατάφορη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με το Άρθρο 5 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την απαγόρευση της δουλείας και της καταναγκαστικής εργασίας, αποτελεί πρόβλημα δημόσιας υγείας που πλήττει άτομα, οικογένειες και ολόκληρες κοινότητες από γενιά σε γενιά. Απαιτεί κατάρτιση και ανταπόκριση από τις κοινότητες, τους παρόχους κοινωνικών υπηρεσιών και τους παρόχους υγειονομικής περίθαλψης.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να ορίσουμε το πώς διαφοροποιείται η διακίνηση γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση από την πορνεία. Η σωματεμπορία συχνά χρησιμοποιείται ως όρος συνώνυμος της πορνείας. Ωστόσο, υπάρχει μια βασική διαφορά μεταξύ αυτών των όρων. Η πορνεία είναι η διαδικασία κάποιου που προτίθεται να συμμετάσχει σε σεξουαλικές πράξεις με πληρωμή και έχει τον έλεγχο

αυτής της πληρωμής. Παρόλο που ένα μικρό ποσοστό γυναικών που ασχολούνται με την πορνεία το κάνουν οικειοθελώς, η μεγάλη πλειοψηφία εξαναγκάζεται σε πορνεία. Ως εκ τούτου, όταν η πορνεία είναι αποτέλεσμα σωματεμπορίας, θα πρέπει να ορίζεται ως καταναγκαστική πορνεία.

Η σωματεμπορία εμπλέκει ένα ευάλωτο άτομο το οποίο ελέγχεται και πωλείται από έναν διακινητή. Συνήθως ενέχει κάποιου είδους υποταγής, απάτης ή εξαναγκασμού, καθώς το θύμα δεν έχει επιλέξει τη συμμετοχή του. Το θύμα είναι ουσιαστικά ανίκανο να καθορίσει τους όρους της σχέσης και ο διακινητής διατηρεί τη δύναμη και τον έλεγχο του τι κάνει το θύμα, τι φοράει, πού πηγαίνει, πόσους, πού, πότε, και για πόσο θα εξυπηρετήσει. Ο εκμεταλλευτής ελέγχει επίσης όλα τα έσοδα από τις σεξουαλικές πράξεις. Παρόλο που στις περισσότερες περιπτώσεις ο διακινητής είναι άνδρας και το θύμα είναι γυναίκα, υπάρχουν επίσης γυναίκες διακινητές. Τα θύματα trafficking πολλές φορές δεν παραδέχονται ότι αναγκάζονται να συμμετέχουν στη σεξουαλική πράξη. Συχνά το θύμα φτάνει να πιστέψει, μέσω της συνεχούς επιβολής, απάτης ή εξαναγκασμού, πως συμμετέχει με τη θέλησή της. Συχνά, ένας διακινητής έχει πολλά θύματα και έχει τον απόλυτο έλεγχο όλων των θυμάτων του και σχεδόν κάθε πτυχής της ζωής τους. Μέσα σε αυτή την ομάδα, συχνά υπάρχει ιεραρχία, όπου κάθε γυναίκα αγωνίζεται να είναι η ευνοούμενη του εμπόρου (Walker, Gaviglia, & Gopal, 2018, σ. 7).

Πλέον, γνωρίζουμε ότι η διακίνηση ατόμων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση έχει έμφυλο χαρακτήρα, καθώς τουλάχιστον το 80% των θυμάτων σωματεμπορίας είναι γυναίκες και νεαρά κορίτσια. Συνεπώς, η κατανόηση των παραγόντων που καθιστούν μια γυναίκα ευάλωτη είναι ζωτικής σημασίας για την πρόληψη, την παρέμβαση και την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι παράγοντες κινδύνου διαφέρουν μεταξύ χωρών και πολιτισμών. Ωστόσο, παράγοντες μικρού βαθμού κινδύνου περιλαμβάνουν, χωρίς να περιορίζονται σε αυτούς, την περιθωριοποίηση μέσω καταπίεσης και διακρίσεων, το ιστορικό τραύματος και τις εμπειρίες διακρίσεων, τους αναπτυξιακούς, συναισθηματικούς και γνωστικούς παράγοντες, και το καθεστώς μετανάστευσης στη χώρα υποδοχής. Οι παράγοντες μακροπρόθεσμου κινδύνου περιλαμβάνουν την έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης και εκπαίδευσης, τα χαμηλά ημερομίσθια ή και την απώλεια μισθών, την έλλειψη υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης, την πολιτική αστάθεια στη χώρα υποδοχής, τις περιφερειακές συγκρούσεις και το οργανωμένο έγκλημα. Επιπλέον, οι περιορισμοί

που σχετίζονται με τη γλώσσα και τον πολιτισμό ενδέχεται να εμποδίσουν τα θύματα να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τα δικαιώματά τους και τους νόμους που τους προστατεύουν.

Οι διακινητές απευθύνονται σε ευπαθή άτομα που βρίσκονται σε συναισθηματική ανάγκη, έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση, οικονομικά προβλήματα, ή ακόμα και πρόβλημα στην κάλυψη των βασικών τους αναγκών, όπως τροφή και στέγη. Κατά τη διάρκεια των αρχικών σταδίων, ένας διακινητής μπορεί να λάβει πληροφορίες σχετικά με τις προτιμήσεις του θύματος μέσω περιστασιακών συνομιλιών ή και από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Παρόλο που η ακριβής τακτική μπορεί να ποικίλει, ο διακινητής είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις που αποκτήθηκαν για να δημιουργήσει μια ανάγκη στη ζωή του θύματος. Για παράδειγμα να παρέχει συναισθηματική υποστήριξη σε μια περίοδο ευπάθειας, να ξεκινήσει συναισθηματικό δεσμό με το θύμα, να τροφοδοτεί το θύμα με παράνομες ουσίες και αλκοόλ ή να απομονώσει το θύμα απομακρύνοντάς το από την οικογένεια και τους φίλους του. Ένα τυπικό σχέδιο που χρησιμοποιούν οι διακινητές για να χειραγωγήσουν τα θύματά τους με σκοπό να τα διοχετεύσουν στην εμπορία ανθρώπων είναι οι ψευδείς υποσχέσεις για εργασία σε κάποια άλλη χώρα. Μία ακόμη ιδιαίτερα αποτελεσματική μέθοδος πρόσληψης μεταξύ γυναικών που διακινούνται στο εσωτερικό της ίδιας χώρας περιλαμβάνει σύναψη ερωτικού δεσμού με αυτές. Όμως, αυτός ο δεσμός συχνά καταλήγει στην πορνεία, σε διάφορες μορφές κακοποίησης, σε κατάχρηση ουσιών, ακόμη και στο θάνατο (Gill & Giselle, 2018, σσ. 63-66).

4.5 Άλλες μορφές βίας

4.5.1 Διαδικτυακή βία

Η ψηφιακή τεχνολογία, χρησιμοποιείται ευρέως για εκπαιδευτικούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς. Οι νέοι σήμερα, αποτελούν την πρώτη γενιά που ανατράφηκε σε μια κοινωνία στην οποία η γνώση της τεχνολογίας είναι απαραίτητη για την κοινωνικοποίησή τους. Η τεχνολογική γνώση και η πρόσβαση στο διαδίκτυο μπορούν να συμβάλλουν στην εκμάθηση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων και κριτικής σκέψης, την επικοινωνία, την απόκτηση γνώσης, τη δημιουργικότητα και τη συνεργασία. Αυτόματα όμως, αυξάνονται και τα κοινωνικά προβλήματα στον

“κόσμο” του διαδικτύου, καθώς οι νέοι, με τη χρήση της τεχνολογίας, εκτέθηκαν αναπόφευκτα σε διάφορες μορφές διαδικτυακής βίας. Σε αυτό το σημείο, θα παρουσιάσουμε τα είδη αυτής της διαδικτυακής βίας, αλλά και πολιτικές για την αντιμετώπισή της, εστιάζοντας στην ηλικιακή ομάδα των νεαρών και έφηβων κοριτσιών στην Ελλάδα.

Όσον αφορά τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των χρηστών του κυβερνοχώρου, η ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο, μπορεί να βοηθήσει ένα κατά τα άλλα ντροπαλό και συνεσταλαμένο άτομο, στο να μπορέσει να εκφραστεί με τρόπο που υπό κανονικές συνθήκες δεν θα εκφραζόταν ποτέ. Τα νεαρά άτομα, με την έλλειψη εμπειρίας αλλά και την ανωριμότητα που τα χαρακτηρίζει, εμφανίζουν την τάση να συμπεριφέρονται ανάρμοστα κατά την χρήση του διαδικτύου (Chisholm, 2006).

Η διαδικτυακή βία, συνίσταται από διαφορετικούς τύπους ακατάλληλων ή δυνητικά επιβλαβών συμπεριφορών, όπως: ηλεκτρονικά εγκλήματα (π.χ. έκθεση στο μίσος, βία, παραπληροφόρηση, εκμετάλλευση των καταναλωτών), εκμετάλλευση, διαδικτυακή παρενόχληση, διαδικτυακή παρακολούθηση και διαδικτυακό εκφοβισμό. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός περιλαμβάνει κορίτσια και γυναίκες τόσο ως θύματα όσο και ως δράστες επικίνδυνων, απειλητικών ή και βίαιων δραστηριοτήτων στον κυβερνοχώρο. Η έστω περιορισμένη μέχρι στιγμής έρευνα δείχνει ότι αυτό το είδος ακατάλληλης δραστηριότητας στο διαδίκτυο συμβαίνει εν μέρει λόγω της φύσης του διαδικτύου όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αλλά και των χαρακτηριστικών των χρηστών (Berson, 2003) (Berson, Berson, & Ferron, 2002).

Κατά τη διαδικτυακή παρενόχληση, σε αντίθεση με τη φυσική παρενόχληση κατά την οποία ο δράστης αντιμετωπίζει τον στόχο του πρόσωπο με πρόσωπο, στον κυβερνοχώρο ο δράστης μπορεί να κρύβεται πίσω από ένα ψευδώνυμο και ως εκ τούτου να ενεργεί ανώνυμα με ελάχιστο ή και καθόλου φόβο τιμωρίας. Η βία εμφανίζεται σε chat rooms, σε τοίχους μέσων κοινωνικής δικτύωσης, σε ηλεκτρονικά μηνύματα, ιστότοπους, κινητά τηλέφωνα και ηλεκτρονικά παιχνίδια. Οι προεκτάσεις αυτής της βίας μπορούν να μεταφερθούν από την ψυχολογική κακοποίηση στη φυσική βία, δηλαδή από τον κυβερνοχώρο σε μια πραγματική τοποθεσία. Τα είδη της βίας περιλαμβάνουν τις παρενοχλήσεις, τις ταπεινώσεις, τις απειλές, τη χρήση ακατάλληλης γλώσσας, τη δημοσίευση δυσφημιστικών, ενοχλητικών ή ψευδών

πληροφοριών για το θύμα, την καταδίωξη και την απειλή (Mitchell, Becker-Blease, & Finkelhor, 2005).

4.5.2 Λοιπές μορφές βίας

Ο κατάλογος των μορφών βίας που είναι πιθανό να αντιμετωπίσει μια γυναίκα, δυστυχώς δεν έχει τελειωμό. Σε αυτό το σημείο θα αναφέρουμε επιγραμματικά κάποιες ακόμα μορφές βίας που δεν θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία. Βία στο όνομα της τιμής, εξαναγκασμός σε σύναψη γάμου, προγεννητική επιλογή φύλου, εξαναγκασμός σε υπερβολική σίτιση (leblouh), βρεφοκτονία θηλυκών παιδιών, ρίψη οξέως, καταναγκαστικές εκτρώσεις, καύση της νύφης, ομαδικοί βιασμοί, σεξουαλική κάθαρση (kusasa fumbi), καταναγκαστικές στεριώσεις, ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων, βία κατά ηλικιωμένων γυναικών, αιμομιξία, υλική βία (σπάσιμο ή ρίψη αντικειμένων), δήμευση εγγράφων (δελτίο ταυτότητας, δελτίο ζωής, διαβατήριο, οικογενειακό βιβλίο, υγειονομικό βιβλίο, δίπλωμα κ.λπ.) ηθική βία, ηθική παρενόχληση.

5 Αιτίες της βίας κατά των γυναικών

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, η βία κατά των γυναικών αναφέρεται όλο και περισσότερο, καθώς έχει αποτελέσει αντικείμενο επιστημονικής έρευνας σε διάφορους ακαδημαϊκούς κλάδους. Σε αυτό το σημείο, θα παρουσιάσουμε μια θεωρητική ανάλυση ορισμένων σημαντικών κοινωνικοπολιτιστικών συνθηκών που οδηγούν σε βίαιες συμπεριφορές. Αυτές οι αλλαγές περιλαμβάνουν τη διαδεδομένη κινητικότητα των νοικοκυριών, την αποδυνάμωση της γονικής εξουσίας και τον αντίκτυπο των αναπαραστάσεων της βίας και της σεξουαλικότητας από τα ΜΜΕ και τη λαϊκή κουλτούρα. Αν και η πιο φανερή αιτία της βίας κατά των γυναικών είναι ο ανεξέλεγκτος θυμός των δραστών τους, η ανησυχητική αύξηση μιας τέτοιας καταστροφικής συμπεριφοράς σε όλες τις κοινωνικές τάξεις μπορεί να γίνει κατανοητή με την εξέταση των κοινωνικοπολιτιστικών συνθηκών που οδηγούν στην εμφάνισή της.

5.1 Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η λαϊκή κουλτούρα

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναπαράγουν και δραματοποιούν ολοένα και περισσότερο θέματα και καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από επιθετικότητα, βία και φθηνή σεξουαλικότητα που συχνά συνυπάρχει με την επιθετικότητα. Η μία πλευρά υποστηρίζει πως η έκθεση στη βία, παρέχει στις μάζες μια διέξοδο, μία αποσυμφόρηση των επιθετικών τάσεων. Η αντίθετη πλευρά, υποδεικνύει πως η επιθετικότητα και η βία που χαρακτηρίζουν αυτά τα θεάματα, έχουν γίνει τόσο οικείες και έχουν κερδίσει τόσο μεγάλη αποδοχή από το ευρύ κοινό, ώστε να έχουν γίνει κανονιστικές και νόμιμες (Levine, 1986, σσ. 6-7).

5.2 Εξιδανίκευση της οικογένειας

Ο Levesque (2001, σσ. 5-6) υποστηρίζει ότι το πρόβλημα πηγάζει από την εξιδανικευμένη έννοια που έχουμε για την οικογένεια. Όσον αφορά τη βία κατά των γυναικών, αυτή η εξιδανίκευση, περιλαμβάνει διάφορες πεποιθήσεις, όπως για παράδειγμα πως οι οικογένειες που έχουν ρίζες στην παραδοσιακή κουλτούρα θεωρούνται “καλές” οικογένειες, ακόμη και αν ορισμένα από τα έθιμά τους δικαιολογούν την ενδοοικογενειακή βία. Επίσης, η θεώρηση πως οι οικογένειες έχουν αναφαίρετο δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, εκθέτει σε μεγαλύτερο κίνδυνο τα πιο αδύναμα μέλη, δηλαδή τους ηλικιωμένους, τις γυναίκες και τα παιδιά. Αυτές οι αντιλήψεις για την οικογένεια χρησιμεύουν, κατά τον Levesque, στο να δικαιολογούν συμπεριφορές που υπό άλλες συνθήκες θα μπορούσαν να θεωρηθούν βίαιες και καταχρηστικές, όπως αναφέρεται στο (Barnett, Miller-Perrin, & Robin, 2005, σ. 5).

5.3 Η αντικειμενοποίηση

Η αντικειμενοποίηση, αποτελεί μια από τις κεντρικές έννοιες της φεμινιστικής θεώρησης, και αναφέρεται στο να αντιμετωπίζεται ένα άτομο, συνήθως μία γυναίκα, ως αντικείμενο. Η αντικειμενοποίηση χαρακτηρίζει τις άνισες σχέσεις, όπου ένα πιο ισχυρό άτομο, αντικειμενοποιεί ένα λιγότερο ισχυρό, για την πραγματοποίηση κάποιου απώτερου στόχου. Ο τρόπος που έχουν διαμορφωθεί οι έμφυλοι ρόλοι και

έχουν συγκροτηθεί οι ταυτότητες με βάση το φύλο είναι μια από τις βασικές αιτίες της αντικειμενοποίησης. Με αυτόν τον τρόπο η ανθρώπινη ιδιότητα, υποβαθμίζεται. Η υποβάθμιση της γυναίκας σε αντικείμενο ανοίγει το δρόμο για την κακοποίησή της, καθώς όταν η γυναίκα αντιμετωπίζεται ως απλό αντικείμενο, χάνεται η ανθρώπινη ιδιότητά της, και η άσκηση βίας προς αυτή παύει να θεωρείται ανήθικη (Papadaki, 2018).

5.4 Ανδροκεντρισμός

Όταν αναφερόμαστε στην έννοια του ανδροκεντρισμού, αναφερόμαστε ουσιαστικά και κυριολεκτικά στη θεωρία που έχει στο επίκεντρό της τον άνδρα. Οι ανδροκεντρικές πρακτικές είναι εκείνες σύμφωνα με τις οποίες οι εμπειρίες των ανδρών θεωρείται ότι παρέχουν τα αντικειμενικά κριτήρια μέσω των οποίων μπορούν να οργανωθούν και να αξιολογηθούν οι εμπειρίες των γυναικών. Η ανδροκεντρική θεωρία, στη πρώιμη μορφή της, παρουσιάζεται αρχικά από την Charlotte Perkins Gillman το 1911, όπως αναφέρεται στο (Pilcher & Whelehan, 2004, σ. 1). Σύμφωνα με τη μετέπειτα φεμινιστική θεώρηση, οι περισσότερες κοινωνίες ανά τους αιώνες εκδηλώνουν ανδροκεντρικές τάσεις με τις οποίες ο πολιτισμός, η γνώση, οι οργανώσεις και οι θεσμοί τους αντικατοπτρίζουν και αναπαράγουν την κυριαρχία των ανδρών (Pilcher & Whelehan, 2004, σσ. 1-3). Ένα απλό αλλά όχι αμελητέο παράδειγμα αποτελεί η ανδροκεντρική χρήση της γλώσσας, γνωστή και ως γλωσσικός σεξισμός. Η χρήση της σεξιστικής γλώσσας αποτελεί μια από τις εκφάνσεις του σεξισμού, όπου διαφαίνεται η υπεροχή του αρσενικού γένους στη χρήση της γλώσσας, αλλά και όπου μπορούμε να διακρίνουμε υποτίμηση των ατόμων βάσει του φύλου τους. Οι εξουσιαστικές κοινωνικές πραγματικότητες απηχούν στη γλώσσα, όπου είναι φανερές οι έμφυλες διακρίσεις. Συνεπώς, στο πλαίσιο αυτών των διακρίσεων αναπαράγονται και διαιωνίζονται οι κυρίαρχες κάθε φορά έμφυλες προκαταλήψεις και στερεότυπα, οι οποίες αποτελούν και αυτές αιτίες ανισότητας και βιαιοτήτων κατά των γυναικών (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ), 2018, σσ. 7-15).

Οι φεμινιστικές αναλύσεις έχουν αναφερθεί στη γενική χρήση αρσενικών ουσιαστικών και αντωνυμιών, υποστηρίζοντας ότι τέτοιες γλωσσικές πρακτικές συμβάλλουν στην περιθωριοποίηση των γυναικών. Όσον αφορά την επιστημονική

έρευνα, κατηγορείται από τη φεμινιστική θεώρηση πως έχει στο επίκεντρο τον άνδρα και τα ευρήματα από ερευνητικές μελέτες απλώς γενικεύονται στις γυναίκες. Συγχρόνως, οι τομείς έρευνας επικεντρώνονται σε θέματα σημαντικά για τα συμφέροντα και τις εμπειρίες των ανδρών, ενώ εκείνα που έχουν σημασία για τις γυναίκες, για παράδειγμα η μητρότητα ή η βία, αγνοούνται (Pilcher & Whelehan, 2004, σσ. 1-3).

5.5 Αναπαράσταση των γυναικών από τα μέσα ενημέρωσης

Μία ακόμη όψη της αντικειμενοποίησης αλλά και της θυματοποίησης των γυναικών, που μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της σεξουαλικής κυρίως βίας εναντίον τους, και που έχει λάβει μεγάλη ερευνητική και εμπειρική επιβεβαίωση, είναι η αναπαράσταση των γυναικών από τα μέσα ενημέρωσης και διασκέδασης. Για παράδειγμα, οι Aubrey & Frisby (2011), μελετώντας τη σεξουαλική αντικειμενοποίηση σε μουσικά βίντεο κλιπ, και μετρώντας τη με ένα σύστημα κωδικοποίησης που ανέπτυξαν, συνέκριναν τη σεξουαλική αντικειμενοποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών αλλά και μεταξύ διαφορετικών μουσικών ειδών (R & B / hip-hop, pop και country) και κατέληξαν πως σε σύγκριση με τους άνδρες καλλιτέχνες, οι γυναίκες ήταν πιο σεξουαλικά αντικειμενοποιημένες, η εμφάνισή τους ήταν στερεοτυπική, και ήταν πιο πιθανό να επιδείξουν σεξουαλικά δελεαστική συμπεριφορά (Aubrey & Frisby, 2011).

Ακόμη, η εικόνα που προβάλλεται από τα ΜΜΕ για τις γυναίκες, και οι αναπαραστάσεις των έμφυλων ρόλων τους, τις απεικονίζει ως σεξουαλικά αντικείμενα και ως θύματα. Η σεξουαλική θυματοποίηση των γυναικών στην πορνογραφία, στις ταινίες και στα μουσικά βίντεο έχει δείξει να σχετίζεται με τη σεξουαλική βία. Για παράδειγμα, η Kalof εξέτασε κατά πόσο η έκθεση σε εικόνες που κυριαρχούν τα στερεότυπα (αποκλίνουσες σεξουαλικές πεποιθήσεις, αποδοχή των μύθων περί βιασμού, αποδοχή διαπροσωπικής βίας και στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον ρόλο των φύλων), επηρεάζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά. Κατέληξε πως η έκθεση σε σεξουαλικές εικόνες είχε σημαντική επίδραση στις αντιλήψεις σχετικά με τις σεξουαλικές σχέσεις, αλλά και στην αποδοχή της διαπροσωπικής και σεξουαλικής βίας (Kalof, 1999).

Το Άρθρο 17 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης αναφέρεται στη συμμετοχή των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του ιδιωτικού τομέα στην κατάστροψη και την υλοποίηση πολιτικών πρόληψης της βίας κατά των γυναικών. Στο ίδιο Άρθρο αναφέρεται πως τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να ενθαρρύνουν την προώθηση δεξιοτήτων σε γονείς και εκπαιδευτικούς για την προστασία των παιδιών από πρόσβαση σε μειωτικό περιεχόμενο σεξουαλικής ή βίαιης φύσης το οποίο θα μπορούσε να καταστεί επιβλαβές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

5.6 Κοινωνική ανοχή στη βία

Είναι πλέον σχεδόν καθολικά αποδεκτό από την επιστημονική κοινότητα πως η αποδοχή της βίας στην κοινωνία συμβάλλει σημαντικά στην κακοποίηση. Παρόλο που μια μειοψηφία κοινωνικών επιστημόνων μπορεί ακόμα να διαφωνεί με αυτή την άποψη, η συνεχόμενη έκθεση στη βία, συμβάλλει στην κοινωνική μάθηση της βίας.

Η κοινωνική αποδοχή της ενδοοικογενειακής βίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σύμφωνα με τη μελέτη των Gracia και Herrero (2006), διαδραματίζει σημαντικό ρόλο είτε στη διαίωσιση είτε στη μείωση των επιπέδων ενδοοικογενειακής βίας στις κοινωνίες μας. Οι ερευνητές συμπεραίνουν πως η αποδοχή της ενδοοικογενειακής βίας, σχετίζεται άμεσα με τα υψηλά επίπεδα της βίας, αλλά και πως η τάση να κατηγορείται το θύμα και όχι ο δράστης για την κακοποίηση εξακολουθεί να παραμένει η πιο δημοφιλής. Τα υψηλότερα επίπεδα αποδοχής της βίας αναφέρθηκαν από αυτούς που αντιλαμβάνονται τη βία κατά των γυναικών ως λιγότερο σοβαρή και λιγότερο συχνή, ενώ σε χώρες με υψηλότερα επίπεδα ισότητας μεταξύ των φύλων, παρατηρήθηκε λιγότερη αποδοχή στη βία (Gracia & Herrero, 2006).

Από την άλλη μεριά, σύμφωνα με μία πιο πρόσφατη συγκριτική μελέτη των Gracia, Martín-Fernández, Lila, Merlo και Ivert (2019), τα υψηλά επίπεδα βίας κατά των γυναικών παρατηρούνται και σε χώρες με υψηλά επίπεδα ισότητας των φύλων, φαινόμενο που έχει χαρακτηριστεί ως το «σκανδιναβικό παράδοξο».

5.7 Η ευάλωτη κοινωνική φύση των γυναικών

Η γαλλίδα ειδική θυματολόγος Marie-France Hirigoyen, αναφέρει ως αιτίες για τη βία κατά των γυναικών την κατώτερη κοινωνική τους θέση, έναν κοινωνικό

στερεοτυπικό ρόλο που μαθαίνεται από πολύ μικρή ηλικία. Τα κορίτσια, στο πλαίσιο της οικογένειας, ανατρέφονται ώστε να είναι ευγενικά και επικεντρωμένα στις ανάγκες των άλλων. Με αυτόν τον τρόπο, μεγαλώνοντας, θα αναλάβουν τις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών. Αντίστοιχα, τα αγόρια, διαπαιδαγωγούνται ώστε να είναι δυναμικά και θαρραλέα, και ο κοινωνικά μαθημένος ρόλος τους είναι αυτός του κυνηγού, που ξέρει να βάζει στην άκρη τα συναισθήματά του, και να καθοδηγείται από τη λογική. Η συμμόρφωση των γυναικών με αυτούς τους παραδοσιακούς ρόλους έχει ως αποτέλεσμα να θεωρούνται υπεύθυνες για την επιτυχία της οικογενειακής εστίας. Συνεπώς, αν κάποια στιγμή ο σύντροφος τους εκτραπεί στη βία, αυτές αισθάνονται πως οι ίδιες, έχουν αποτύχει στο βασικό γυναικείο ρόλο τους. Καθοδηγούμενες τότε από ενοχικά αισθήματα και ντροπή θα δυσκολευτούν να αναγνωρίσουν και να καταγγείλουν τη βιαιότητα. Με αυτόν τον τρόπο τα στερεότυπα με βάση το φύλο διατηρούνται και συντηρούνται, παρά την εξέλιξη των ηθών, και η γυναίκα παραμένει υποταγμένη σε κατώτερο επίπεδο σε σχέση με το δυναμικό της (Hirigoyen, 2006, σσ. 88-99).

5.8 Το πολυπαραγοντικό μοντέλο

Η μελέτη των αιτιών που προκαλούν τη βία κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία, όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω, αναδεικνύει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του φαινομένου, ο οποίος σίγουρα δεν μπορεί να ερμηνευθεί στο πλαίσιο μονοπαραγοντικών προσεγγίσεων. Η επισήμανση αυτών των παραγόντων δεν είναι δυνατόν να ερμηνεύσει το πρόβλημα της κακοποίησης, καθώς πρέπει να διερευνάται η δυναμική των σχέσεων που αναπτύσσονται, τόσο μεταξύ των αιτιών που προκαλούν τη βία, όσο και στην κοινωνικοποίηση των ρόλων βάσει του φύλου. Το κενό αυτό επιχειρούν να καλύψουν τα σύνθετα ή αλλιώς τα πολυπαραγοντικά μοντέλα, όπως αυτό των Michele Harway και James M. O'Neil. Οι ερευνητές βασίζονται στην απάντησή τους για τις αιτίες που προκαλούν τη βία κατά των γυναικών στα εξής σύνθετα μοντέλα: το μακροκοινωνιολογικό, το βιολογικό, το μοντέλο που βασίζεται στην κοινωνικοποίηση των ρόλων βάσει του φύλου, και το σχεσιακό μοντέλο. Στο βιβλίο που έχουν επιμεληθεί με τίτλο «What Causes Men's Violence Against Women» (1999), αντιμετωπίζουν αρχικά με κριτική διάθεση τις διαφορετικές πτυχές του παραδοσιακού πολυπαραγοντικού μοντέλου. Στη συνέχεια,

οι επιμελητές της έκδοσης προτείνουν ένα αναθεωρημένο πολυπαραγοντικό μοντέλο για να εξηγήσουν τις αιτίες που προκαλούν τη βία κατά των γυναικών.

Στα επιμέρους κεφάλαια, συναντάμε τη φεμινιστική προσέγγιση του πολυπαραγοντικού μοντέλου της Amy J. Marin και της Nancy Felipe Russo, που προσπαθεί να ερμηνεύσει γιατί η κοινωνική κατασκευή της βίας, έχει αναφερθεί κυρίως σε μοντέλα βιολογίας ή παθολογίας. Οι συντάκτριες, καταλήγουν πως στον πυρήνα της ανδρικής βίας βρίσκεται η ανδροκεντρική υπόθεση ότι οι άνδρες έχουν ένα φυσικό ή θεμελιωμένο δικαίωμα προνομίων και δικαιωμάτων έναντι των γυναικών που δικαιολογούν τη χρήση βίας (σσ. 18-35).

Ακολούθως, ο Richard J. Gelles δηλώνει ότι οι κυρίαρχες φεμινιστικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, αποτυγχάνουν να διακρίνουν τους παράγοντες που αυξάνουν τον κίνδυνο κάποιοι άνδρες να προβούν σε κάποια κακοποιητική πράξη, ενώ άλλοι άνδρες δεν οδηγούνται σε κάτι παρόμοιο. Παρουσιάζει γνωστές κοινωνικές και ατομικές συσχετίσεις για την κακοποίηση και καταλήγει πως το άγχος στην καθημερινότητα είναι μια από τις κυρίαρχες αιτίες που προκαλούν τη βία (1999, σσ. 36-51).

Ο Anthony F. Greene υποστηρίζει ότι τα αποδεικτικά στοιχεία για μια σαφή σχέση μεταξύ γενετικής και βίαιης συμπεριφοράς είναι αδύναμα, όπως και άλλες ερμηνείες που βασίζονται στον ρόλο της τεστοστερόνης και άλλων ορμονών. Οι ενδοκρινολογικοί παράγοντες φαίνεται να συνδέονται έμμεσα με την επιθετική και βίαιη συμπεριφορά, ίσως με την έμμεση ενίσχυση των παρορμητικών πράξεων ή με το ρόλο τους στην προσαρμογή σε αγχώδεις καταστάσεις. Σημειώνοντας ότι η μη φυσιολογική λειτουργία του εγκεφάλου είναι συχνά ένας παράγοντας που οδηγεί σε βίαιες και παρορμητικές πράξεις, ο Greene θεωρεί ότι αυτό ισχύει και για τους άνδρες που κακοποιούν, για παράδειγμα, ως συνέπεια κάποιου τραυματισμού στο κεφάλι κατά την παιδική ηλικία (σσ. 52-60).

Ακολούθως, η Roberta L. Nutt (σσ. 117-130) εντοπίζει παράγοντες στην κοινωνικοποίηση των ρόλων των γυναικών, οι οποίες ενδέχεται να προδιαθέτουν κάποιες γυναίκες ως θύματα κακοποίησης. Υποστηρίζει ότι όταν οι γυναίκες δεν έχουν επαρκή αποθέματα αυτονομίας, ανεξαρτησίας και αυτοπεποίθησης, αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη δυσκολία στο να θέσουν όρια σε κάποιες ανάρμοστες συμπεριφορές. Αυτές οι γυναίκες, θεωρούν πως λέγοντας όχι στην κακοποίηση

διακινδυνεύουν όχι μόνο την απώλεια της σχέσης αλλά πολύ περισσότερο φοβούνται για την απώλεια της ταυτότητάς τους.

Καθώς τα ερευνητικά στοιχεία για το πώς οι βιολογικοί παράγοντες συμβάλλουν στη βία είναι περιορισμένα, οι συγγραφείς πιστεύουν ότι κάθε επεξηγηματικό μοντέλο πρέπει να περιλαμβάνει μια βιολογικά εστιασμένη ανάλυση. Συνεπώς, υποστηρίζουν ότι βιολογικοί, ορμονικοί, ανατομικοί, νευρολογικοί, πολιτιστικοί και εξελικτικοί παράγοντες κινδύνου προδιαθέτουν και πυροδοτούν τη βία των ανδρών κατά των γυναικών. Η σπουδαιότητα του πολυπαραγοντικού μοντέλου έγκειται στην ικανότητά του να προβλέψει τα επίπεδα κινδύνου της βίαιης συμπεριφοράς, αξιολογώντας την έκθεση του ατόμου σε παράγοντες κινδύνου σε συνδυασμό με τη μοναδική του ψυχοσύνθεση, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του που μπορούν να λειτουργήσουν προστατευτικά, όπως η αυτοσυγκράτηση, οι θετικές κοινωνικές σχέσεις, ή η υψηλή νοημοσύνη (Harway & O'Neil, 1999).

5.8.1 Ποιοί παράγοντες συντελούν στο να οδηγούνται στη θυματοποίηση περισσότερο οι γυναίκες

Όταν θεωρούμε τον άνδρα ως τον μόνο κάτοχο της εξουσίας σε όλες τις κοινωνικές και ιδιωτικές εκφάνσεις της ζωής και αποκλείουμε συνεχώς τη γυναίκα από αυτή, δημιουργούμε και διατηρούμε το στερεότυπο που αποδίδεται στο γυναικείο φύλο. Οι γυναίκες παίζουν τον ρόλο που τους αποδίδεται κοινωνικά, ακόμα και αν αυτός ο ρόλος τις απαξιώνει. Σύμφωνα με τον Bourdieu και τη θεωρία του για τη συμβολική βία, ο εξουσιαζόμενος υιοθετεί χωρίς να το καταλαβαίνει την άποψη του εξουσιαστή, προσαρμόζοντας κατά κάποιον τρόπο, για να αποτιμηθεί, τη λογική της δυσμενούς πρόληψης (Hirigoyen, 2006, σ. 90).

6 Η βία κατά των γυναικών και η κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών

Σε αυτό το σημείο, κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε το πώς επιδρά η συντροφική βία στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Θα αναφέρουμε κάποιες σύγχρονες έρευνες, ενώ σε μικροκοινωνιολογικό πλαίσιο συζητείται το επίπεδο κατανόησης και αντίδρασης στη βία χρησιμοποιώντας τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης και τη θεωρία της υποκοουλτούρας της βίας. Έτσι, σκιαγραφείται το πώς η ενδοοικογενειακή βία επηρεάζει και παρεμβαίνει στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς επίσης και πώς μπορούμε να οδηγηθούμε σε τρόπους για να προβλέψουμε ή να επέμβουμε σε τέτοια περιστατικά βίας.

6.1 Ζητήματα ορολογίας

Για να επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε πώς η συντροφική βία επιδρά στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, θα πρέπει αρχικά να διευκρινίσουμε γιατί καταλήξαμε στη συγκεκριμένη ορολογία, συνδυάζοντας την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία.

Πολύ συχνά τα παιδιά που προέρχονται από βίαιες οικογένειες, έχουν χαρακτηριστεί ως *μάρτυρες* συντροφικής βίας. Όμως ο όρος *μάρτυρες* απορρίφθηκε για να αποφευχθεί η πιθανή σύγχυση με τα παιδιά που καταθέτουν ως πραγματικοί μάρτυρες στις δικαστικές διαδικασίες. Η λέξη *παρατηρητές* συντροφικής βίας επίσης δεν είναι δόκιμη, καθώς αυτά τα παιδιά μπορεί να μην έχουν παρακολουθήσει πραγματικά τους ενήλικες να βιαιοπραγούν, αλλά να βλέπουν τα αποτελέσματα της βίας (πχ μώλωπες, γρατζουνιές, καταθλιπτικές συμπεριφορές της μητέρας, κλπ). Θα αναφερθούμε λοιπόν σε αυτά τα παιδιά, και θεωρούμε πως μπορούν να περιγραφούν με μεγαλύτερη ακρίβεια, ως *εκτεθειμένα* στη συντροφική βία.

6.2 Θεσμικό πλαίσιο

Οι τελευταίες εξελίξεις στα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και στα δικαιώματα του παιδιού, το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο, ο τριτογενής τομέας και η δημόσια υγεία, τα τελευταία χρόνια, έφεραν στην επιφάνεια το θέμα της παιδικής κακοποίησης, χωρίς όμως να το αντιμετωπίσουν ουσιαστικά.

6.2.1 i) Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που ψηφίστηκε το 1989 από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και επικυρώθηκε από την χώρα μας με τον Νόμο 2101/1992 καλύπτει όλο το φάσμα των δικαιωμάτων του παιδιού. Το σημαντικότερο εγχείρημα της όμως είναι πως επιχειρεί να αλλάξει την αντίληψη της κοινωνίας σχετικά με τα παιδιά, τα οποία δεν αποτελούν πλέον ιδιοκτησία των ενηλίκων, αλλά θεωρούνται και αντιμετωπίζονται ως υποκείμενα δικαιωμάτων (Μπαλούρδος & Φρονίμου, 2011, σσ. 47-50).

6.2.2 ii) Ο Νόμος 3500/2006

Ο Νόμος 3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας» αποτελεί ένα σημαντικότατο θεσμικό εργαλείο για την παιδική κακοποίηση. Παρόλο που η βία μέσα στην οικογένεια πλήττει στην πράξη κυρίως τις γυναίκες – συζύγους και τα ανήλικα παιδιά, η ερμηνεία του όρου οικογένεια διευρύνεται για να συμπεριλάβει με τις προστατευτικές του διατάξεις περιπτώσεις πέραν της οικογένειας με την παραδοσιακή της μορφή. Ο Νόμος ποινικοποιεί την άσκηση σωματικής βίας προς τα παιδιά ως μέτρο σωφρονισμού, αλλά καλύπτει και τις περιπτώσεις που το παιδί είναι απλώς εκτεθειμένο στη βία. Χαρακτηρίζει, δε, ως θύμα και τον ανήλικο ενόπιον του οποίου τελούνται οι αξιόποινες πράξεις που περιγράφει (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2014, σσ. 408-419).

6.3 Ερευνητικά δεδομένα

Παρόλο που είναι ευρύτερα γνωστό πως οι γυναίκες ανέκαθεν κακοποιούνταν από τους συντρόφους τους, το επιστημονικό ερευνητικό ενδιαφέρον στράφηκε πολύ πρόσφατα στα εκτεθειμένα παιδιά στη συντροφική βία. Οι πρώτες αναφορές σε επιστημονικά άρθρα απαντώνται μόλις το 1975 στην Μεγάλη Βρετανία (Levine, 1986), (Moore, 1977), από ένα παιδίατρο και έναν ψυχολόγο, οι οποίοι εξέδωσαν ο καθένας από μια πρωτοπόρα μελέτη σχετικά με τα προβλήματα που εμφανίζουν τα παιδιά αυτά. Η επόμενη σχετική μελέτη θα εκδοθεί το 1981 από τους Rosenbaum & O' Leary, χωρίς όμως να καταφέρουν να καταδείξουν τη σχέση που υπάρχει μεταξύ των συμπεριφορικών, κοινωνικών και συναισθηματικών προβλημάτων και το να μεγαλώνει κανείς σε περιβάλλον που επικρατεί η βία. Αλλά και αργότερα, σύμφωνα με τον Holden και τη διεξοδική μελέτη του στην παγκόσμια βιβλιογραφία από το 1975 έως και το 1995, μόλις 56 επιστημονικά άρθρα δημοσιεύτηκαν με αυτό το θέμα σ' αυτά τα 20 χρόνια (Holden, 1998, σσ. 2-5).

Τα χρόνια που ακολούθησαν, από το 1995 έως τις μέρες μας, έχουν πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό κάποιες στοχευμένες έρευνες για τα εκτεθειμένα στη συντροφική βία παιδιά, όχι όμως στην Ελλάδα. Οι έρευνες αυτές, δεν έχουν φτάσει σε αποτελέσματα σε βάθος χρόνου (longitudinal studies) και δεν επανέρχονται στο θέμα για επανεξέταση (follow up reports) ενώ συνήθως προκύπτουν αντιφατικά συμπεράσματα. Για παράδειγμα κάποιοι υποστηρίζουν πως το φύλο του παιδιού

παίζει ρόλο στο πώς η βία θα επηρεάσει την ανάπτυξη του, ενώ κάποιοι άλλοι διαφωνούν με αυτή τη θέση. Αξίζει επίσης να αναφέρουμε και την ύπαρξη κάποιων πρόσφατων ερευνών που εξετάζουν τις αναπαραστάσεις των γονεϊκών ρόλων στο συμβολικό παιχνίδι των εκτεθειμένων στη βία παιδιών, αλλά και αυτές είναι ελάχιστες και παρουσιάζουν και πάλι αντικρουόμενα αποτελέσματα. Για το συμβολικό παιχνίδι συγκεκριμένα, έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες να κατηγοριοποιηθούν τα αποτελέσματα που εκμαιεύονται μέσω δομημένων παιχνιδιών, όπως για παράδειγμα το Mc Arthur Story Stem Battery που βασίζεται σε αφηγηματικά συμβολικά παιχνίδια με το παιδί. Όμως και σε αυτή την περίπτωση οι έρευνες ναί μεν εξετάζουν πώς οι σχέσεις των γονέων επιδρούν στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, αλλά δεν εξετάζουν για παράδειγμα το πώς επηρεάζονται αυτές οι αναπαραστάσεις, αν τα παιδιά τελικά χωριστούν από τον βίαιο γονέα (Stover, Van Horn, & Lieberman, 2006). Συνεπώς, μπορούμε να συμπεράνουμε πως ναί μεν το ενδιαφέρον των επιστημόνων αυξάνεται, άλλα συγχρόνως πρόκειται για ένα πεδίο σε πολύ πρώιμο ερευνητικό στάδιο. Τα δεδομένα για το πώς αυτά τα παιδιά επηρεάζονται αναπτυξιακά, ψυχολογικά και κοινωνικά στην υπόλοιπη ζωή τους, παραμένουν ελάχιστα.

Τέλος, κάποιες σχετικά πρόσφατες έρευνες που βασίζονται στις αναπαραστάσεις των παιδιών στο παιχνίδι, μελέτησαν το πώς το φύλο των παιδιών μπορεί να επηρεάσει τις γονικές αναπαραστάσεις, αλλά και αυτές απέδωσαν αντικρουόμενα αποτελέσματα. Οι Grych et al. (2002) διαπίστωσαν ότι τα κορίτσια αντιλαμβάνονται το ρόλο της μητέρας πιο θετικά από τα αγόρια, ενώ οι Orpenheim, Emde, & Warren, (1997) καθώς και οι Shamir, Schudlick, & Cummings (2001) δεν έχουν δείξει αυτές τις διαφορές στις γονικές αναπαραστάσεις με βάση το φύλο. Το σημείο στο οποίο αυτές οι έρευνες συγκλίνουν, είναι πως τα παιδιά που υπήρξαν εκτεθειμένα στη συντροφική βία, έχουν τελείως διαφορετική και διαστρεβλωμένη αντίληψη για τους ρόλους στην οικογένεια από τα παιδιά που προέρχονται από μη βίαια περιβάλλοντα.

6.4 Η κατάσταση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα

Το ποσοστό των γυναικών ηλικίας 18-74 ετών που κακοποιούνται σε συστηματική βάση από τους συντρόφους τους, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι περίπου 7% του πληθυσμού, που αντιστοιχεί σε 13 εκατομμύρια γυναίκες. Σε εθνικό επίπεδο και όπως προκύπτει από τα στατιστικά στοιχεία του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, από το 2014 μέχρι και το 2017 έχουν σημειωθεί περισσότερα από 13.700 περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, με τις γυναίκες να αποτελούν περίπου το 70% των θυμάτων. Το κατά πόσο αυτή η κακοποίηση συμβαίνει ενώπιον του παιδιού παραμένει άγνωστο. Όμως τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα μας δείχνουν την τάση για πολύ υψηλά ποσοστά παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης όταν κακοποιείται η μητέρα. Παρόλα αυτά, στην Ελλάδα δεν έχει γίνει καμία στοχευμένη έρευνα που να εξετάζει τις επιπτώσεις της συντροφικής βίας στα παιδιά. Όπως επίσης δεν έχει εφαρμοστεί ακόμη καμία πρωτοβουλία κοινωνικής πολιτικής σ' αυτό το τόσο καίριο ζήτημα. Ενδεικτικό είναι πως δεν υπάρχει καμία επίσημη έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ για το συγκεκριμένο ζήτημα, αλλά τα μόνα στατιστικά στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας είναι από έρευνα του 2013 σχετικά με τον «Αριθμό εξελθόντων ασθενών κατά κατηγορία νόσων και νόσο», όπου τα στοιχεία δείχνουν να είναι ανεπαρκή, καθώς αναφέρονται μόνο 56 περιπτώσεις κακοποίησης, σε όλα τα νοσοκομεία της Ελλάδας, για όλο το έτος 2013. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί δεν αναφέρεται η κακοποίηση στο νοσοκομείο, είτε γιατί ως αιτία της νοσηλείας συνήθως γράφεται το αποτέλεσμα της κακοποιητικής πράξης (πχ κάταγμα, εκδορές κλπ), και όχι η ίδια η κακοποίηση.

Σε πανελλαδική έρευνα του 2017 με σκοπό την καταγραφή και τη συνεκτίμηση των προσωπικών εμπειριών εβδομήντα γυναικών που έχουν υποστεί ή υφίστανται οποιαδήποτε μορφή έμφυλης βίας και έχουν απευθυνθεί σε δομές στήριξης γυναικών θυμάτων βίας των δομών του δικτύου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων (συμβουλευτικά κέντρα, ξενώνες φιλοξενίας), στο σχετικό ερωτηματολόγιο που τους ζητήθηκε να συμπληρώσουν, υπήρχε μόνο η δημογραφική ερώτηση για την ύπαρξη παιδιών, και όχι αν αυτά τα παιδιά ήταν παρόντα ή συμμετείχαν με κάποιον τρόπο στα περιστατικά κακοποίησης (ΓΓΙΦ, 2018: σ. 92, Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο έρευνας σε γυναίκες εξυπηρετούμενες του δικτύου των δομών της ΓΓΙΦ). Την ύπαρξη παιδιών μπορούμε να συμπεράνουμε μόνο από τα

συμπληρωματικά δεδομένα. Για παράδειγμα, στην προαναφερθείσα έρευνα της ΓΓΙΦ, ποσοστό της τάξεως του 20 % των γυναικών που απευθύνθηκαν στις δομές και τελικά ωθήθηκαν στην απόφαση να εγκαταλείψουν τον δράστη, δήλωσαν πως το έκαναν με σκοπό να προστατέψουν τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, και κυρίως τα παιδιά (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2018, σ. 57).

6.5 Οι κοινωνικές προεκτάσεις της βίας στην οικογένεια

Η βία κατά την παιδική ηλικία, αποτελεί ένα μεγάλο και παγκόσμιο πρόβλημα, με χιλιάδες παιδιά να γίνονται θύματα ή μάρτυρες σωματικής, ψυχολογικής, σεξουαλικής και συναισθηματικής βίας. Οι επιπτώσεις είναι τεράστιες και αφορούν στην ευημερία, στην ανάπτυξη, στη σωματική και ψυχική υγεία των θυμάτων, αλλά και γενικότερα στην κοινωνία. Τα παιδιά που βρίσκονται σε περιβάλλοντα που υπάρχει συντροφική βία, διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο από τα παιδιά που μεγαλώνουν σε μη βίαια περιβάλλοντα, να γίνουν και τα ίδια θύματα σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης όπως επίσης να υπάρχει μεγαλύτερης έντασης αδελφική βία (Holden, 1998, σσ. 22-25).

Αν το παιδί βρίσκεται αντιμέτωπο με τη βία και στο πλαίσιο της γειτονιάς, του σχολείου, ή της ευρύτερης οικογένειας, τότε βάσει θεωρίας της κοινωνικής μάθησης, θα θεωρεί φυσικό να είναι και το ίδιο βίαιο. Τα παιδιά που προέρχονται από βίαια περιβάλλοντα, υιοθετούν τις συμπεριφορές που σκοπό είχαν να μειώσουν ή να ελέγξουν τη μητέρα τους, καθώς και τη βία που έχει βιώσει. Αυτές οι συμπεριφορές μπορεί να εκδηλώνονται από το παιδί ως επιθετικές, ενώ άλλες φορές να περιλαμβάνουν χειριστικότητα, καλοπιάσματα, συναισθηματικούς εκβιασμούς κ.α. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης και η έμφαση που δίνει στην παρατήρηση και στη μίμηση, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως εφόσον τα παιδιά μαθαίνουν και μιμούνται συμπεριφορές που βλέπουν και βιώνουν, έχουν με τη σειρά τους πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να γίνουν και τα ίδια βίαια ή να πέσουν θύματα βίας. Όπως είναι φυσικό, τα παιδιά που εκτίθενται σε συντροφική βία, γίνονται πολύ συχνά και τα ίδια αποδέκτες της βίας, είτε άμεσα είτε έμμεσα. Ο κύκλος της βίας συνεχίζεται διαγενεακά, καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να θεωρούν τη βία φυσικό φαινόμενο στις σχέσεις τους με τους άλλους. Τα παιδιά αυτά είναι πολύ πιθανό να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, με τα αγόρια να ακολουθούν το πρότυπο του πατέρα και

να βιαιοπραγούν, ενώ τα κορίτσια το πρότυπο της μητέρας και να θυματοποιούνται (Holden, 1998, σσ. 55-93). Επιπροσθέτως, μέσω της έκθεσής τους στη συντροφική βία, εσωτερικεύουν λανθασμένα πρότυπα για τις έμφυλες σχέσεις, τους ρόλους μέσα στην οικογένεια και διαστρεβλωμένες εικόνες για τις κοινωνικές σχέσεις γενικότερα (Holden, 1998, σσ. 21-27).

Έχει επίσης υποστηριχθεί από τη θεωρία της υποκοουλτούρας της βίας, πως συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή ακόμα και γεωγραφικές περιοχές, τείνουν να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα βίας, καθώς οι συνθήκες και οι χώροι διαβίωσης, ενθαρρύνουν τη βία συμπεριφορά. Η βία είναι τελικά αποδεκτή, τόσο από τους δράστες, όσο και από τα θύματα, εντός ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος υποκοουλτούρας (Αρτινοπούλου, 2006, σ. 7).

6.6 Οι επιπτώσεις στα παιδιά

Προς το παρόν, υπάρχουν ελάχιστες επιστημονικές μελέτες ώστε να μπορέσουμε να εξάγουμε αξιόπιστα συμπεράσματα σχετικά με το πώς επιδρά η συντροφική βία στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Ωστόσο, κάποιες σύγχρονες έρευνες υποστηρίζουν πως το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας καθώς και η μη καταθλιπτική της συμπεριφορά, μπορούν να προφυλάξουν τα παιδιά από τις επιπτώσεις της βίας. Ακόμη, τα παιδιά που εκτίθενται σε συντροφική βία, μπορούν να ωφεληθούν συνάπτοντας ασφαλείς σχέσεις με ενήλικες που δεν ανήκουν στο βίαιο περιβάλλον, υγιείς φιλικές σχέσεις με συνομήλικους ή συμμετέχοντας σε διάφορες κοινωνικές ομάδες και οργανώσεις. Αντιθέτως, παράγοντες όπως η φτώχεια, η μειωμένη, άνιση ή και ανύπαρκτη πρόσβαση στην εκπαίδευση, ο κοινωνικός και φυλετικός ρατσισμός, οι σχέσεις με τη γειτονιά καθώς και η ποιότητά της, το πόσο ανεκτικό στη βία είναι το ευρύτερο περιβάλλον του παιδιού, οδηγούν σε αυξημένο κίνδυνο να βρεθούν τα παιδιά αυτά αντιμέτωπα με τη βία εντός ή εκτός της οικογένειας. Επίσης, οι επιπτώσεις της βίας, εξαρτώνται από το πόσο χρόνο περνά το παιδί με τον βίαιο γονέα, τη σχέση του με τη μητέρα, καθώς και τη σοβαρότητα και την ένταση της βίας (Holden, 1998, σσ. 29-33).

Ακόμα και όταν τα παιδιά δεν αποτελούν τα ίδια τον στόχο κακοποίησης από τους γονείς, συχνά εμπλέκονται στη βία των γονιών τους με άλλους τρόπους που τα θέτουν σε κίνδυνο. Καταρχήν, τα παιδιά αυτά βρίσκονται σε φυσικό κίνδυνο καθώς

παρευρίσκονται ή μπορεί ακόμη και να παρεμβαίνουν στις μάχες των γονέων τους. Υφίστανται επίσης ψυχολογική βία, όταν για παράδειγμα πρέπει να αναφέρουν τη βία στις αρχές ή να καταθέσουν σε δικαστικές διαδικασίες που σχετίζονται με κατηγορίες εναντίον του γονέα. Ακόμα, το ίδιο το θύμα μπορεί να χρησιμοποιεί τα παιδιά ως συντροφιά ή παρηγοριά, με αποτέλεσμα αυτά να φέρουν υπερβολικά βαρύ συναισθηματικό φορτίο για την ηλικία τους. Οι επιπτώσεις μπορεί να είναι τόσο σοβαρές, σαν να είχε κακοποιηθεί το ίδιο το παιδί. Επίσης, τα συμπεριφορικά και κοινωνικά προβλήματα που εμφανίζουν τα παιδιά που είναι εκτεθειμένα στη συντροφική βία, είναι παρόμοια με αυτά που παρατηρούνται στα παιδιά που είναι τα ίδια θύματα σωματικής κακοποίησης (Kitzmann, 2012). Οι ψυχολογικές επιπτώσεις (ενοχές, άγχος, διάσπαση προσοχής, αυτοκτονικότητα, χρήση ουσιών και οινόπνευματος) είναι εξίσου σημαντικές με τις κοινωνικές επιπτώσεις καθώς υπονομεύεται με αυτόν τον τρόπο η μετέπειτα ανάπτυξη και η ψυχική υγεία των παιδιών. Τέλος, ένα μεγάλο ποσοστό των παιδιών που μεγαλώνουν σε περιβάλλον στο οποίο κακοποιείται η μητέρα, θα εμφανίσει κάποιου είδους αντικοινωνική συμπεριφορά, θα έχει μειωμένη αυτοεκτίμηση, και χειρότερη επίδοση στο σχολείο (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2018, σσ. 55-59).

7 Συμπεράσματα

Η βία κατά των γυναικών, συμπεριλαμβανομένης της δολοφονίας των γυναικών, αναγνωρίζεται πλέον από τον ΟΗΕ, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, την UNESCO και την Ευρωπαϊκή Ένωση ως σημαντικό πρόβλημα που απαιτεί άμεση και ουσιαστική δράση. Από πολλές απόψεις οι αντιλήψεις για τη βία κατά των γυναικών δείχνουν να αλλάζουν. Για όσους έχουν εργαστεί για να τερματίσουν τη βία κατά των γυναικών σε αυτό το μεταβαλλόμενο στάδιο, αυτή η πρόοδος είναι εμφανής, ωστόσο οι γυναίκες εξακολουθούν να κακοποιούνται, να βιάζονται και να δολοφονούνται από τους συντρόφους τους ή από κάποιον ξένο. Σε ορισμένες χώρες δε, ο δράστης μπορεί να το πράξει ατιμώρητα. Οι κοινωνικές αλλαγές και οι παρεμβάσεις που στοχεύουν στη βελτίωση της ζωής και της ασφάλειας των γυναικών συνεχίζονται, με σκοπό όχι μόνο να θέσουν τους άνδρες υπόλογους για τις βίαιες ενέργειές τους, αλλά και να αλλάξουν τον τρόπο που αυτοί τις αντιμετωπίζουν.

Όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο, η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών. Με την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης σε νόμο του κράτους, η Ελλάδα αδιαμφισβήτητα εκσυγχρονίζει το νομικό της πλαίσιο και παράλληλα θέτει επί τάπητος ουσιαστικά ζητήματα πρόληψης και καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Αναφέροντας τον όρο ενδοοικογενειακή βία στον τίτλο της, η Σύμβαση καθιστά σαφή τον στόχο της να προστατεύσει τις γυναίκες και πέρα από τα όρια του κράτους. Αυτό ευελπιστεί να το επιτύχει, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάγκη αλλαγής των κανονιστικών προτύπων που αποτελούν αιτία αλλά και αποτέλεσμα της ανισότητας των φύλων και κατά συνέπεια της βίας κατά των γυναικών. Η βαρύτητα για την πρόληψη της βίας κατά των γυναικών δίνεται στην ανάγκη συνεργασίας του τριτογενούς τομέα με την πολιτεία, τις ΜΚΟ, τους διεθνείς Οργανισμούς και τον ιδιωτικό τομέα. Από τις ομάδες γυναικών που αναφέρονται δεν εξαιρούνται φυσικά η μετανάστριες, οι πρόσφυγες, ή οι αιτούσες άσυλο. Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας θα πρέπει να υιοθετηθεί από όλες τις χώρες που δεν την έχουν υπογράψει και να τεθεί άμεσα σε ισχύ.

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχει δυστυχώς κανένας φορέας πρόληψης της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας αλλά ούτε προγράμματα θεραπείας για τους δράστες ενδοοικογενειακής και σεξουαλικής βίας όπως προβλέπεται από τη Σύμβαση. Η συνεργασία του κρατικού φορέα με τις σχετικές ΜΚΟ έχει αρχίσει πλέον να αποδίδει καρπούς, όμως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης εξακολουθούν να προάγουν στερεοτυπικές αντιλήψεις. Στον τομέα της προστασίας των θυμάτων έμφυλης βίας, τα θύματα φαίνεται να έχουν πλέον πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσιμες υπηρεσίες που τους προσφέρονται. Σε πολλές υπηρεσίες, όπως για παράδειγμα στη γραμμή SOS 15900 ή στα Κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων, αυτές οι πληροφορίες δίνονται και παρουσία διερμηνέα που παρέχεται από το Κέντρο. Υπάρχουν είκοσι ένας ξενώνες σε όλη την Ελλάδα που υποστηρίζονται από την ΓΓΙΦ όπου μπορούν να φιλοξενηθούν οι γυναίκες μαζί με τα ανήλικα παιδιά τους, εκ των οποίων οι δέκα λειτουργούν και ως καταφύγιο, δέχονται δηλαδή άμεσα γυναίκες χωρίς να προηγηθούν οι απαραίτητες εξετάσεις. Η δέσμευση των συμβαλλόμενων μελών για λειτουργία δωρεάν εικοσιτετράωρης τηλεφωνικής γραμμής στήριξης και ενημέρωσης των θυμάτων βίας ισχύει από το 2011, και υποστηρίζεται από εξειδικευμένα στελέχη, που όμως εργάζονται με συμβάσεις ορισμένου χρόνου σε επισφαλείς συνθήκες και χωρίς επιστημονική εποπτεία. Δεν έχει δημιουργηθεί ακόμη, αν και προβλέπεται από τη Σύμβαση, εξειδικευμένο κέντρο για θύματα σεξουαλικής βίας.

Στον τομέα της δίωξης, η Ελλάδα έχει συμπεριλάβει στο νομικό της σύστημα αδικήματα όπως ο βιασμός εντός του γάμου, ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων, ο αναγκαστικός γάμος κλπ. Όσον αφορά την ανταπόκριση της αστυνομίας και των φορέων, αλλά και τη διασφάλιση της δευτερογενούς θυματοποίησης των θυμάτων σεξουαλικής βίας, δεν υπάρχουν διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα για να μπορέσουμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα. Το γεγονός πως η Σύμβαση από τον Απρίλη του 2018 κυρώθηκε με Νόμο και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού δικαίου, αναβαθμίζει το νομοθετικό πλαίσιο αντιμετώπισης της έμφυλης βίας, προσφέροντας ένα ισχυρό θεσμικό εργαλείο για την ενίσχυση των πολιτικών που στοχεύουν στην εξάλειψη της βίας.

Το νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα θεωρείται πλέον σχετικά πλήρες, και δεν οφείλει να εφαρμόζεται μόνο από τα στελέχη της αστυνομίας και τις δικαστικές – εισαγγελικές αρχές. Όλοι οι φορείς και όλοι οι επαγγελματίες φέρουν υποχρεώσεις

που απορρέουν είτε από τους κώδικες επαγγελματικής δεοντολογίας είτε από άλλες διατάξεις. Όμως, παρά τη σαφή νομική ρύθμιση, πολλοί επαγγελματίες αδυνατούν να εφαρμόσουν τις ρυθμίσεις, καθώς είτε λόγω ελλιπούς εκπαίδευσης δεν κατέχουν τη σχετική γνώση, είτε πολλές φορές αδυνατούν να διακρίνουν σε πρακτικό επίπεδο τα όρια της παρέμβασης.

Όσον αφορά το πώς επιδρά η συντροφική βία στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, το θεσμικό πλαίσιο και συγκεκριμένα η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989) και ο Νόμος 3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας» (2006) καλύπτουν περιπτώσεις που το παιδί είναι απλώς εκτεθειμένο στη βία και ποινικοποιούν την άσκηση σωματικής βίας προς τα παιδιά ως μέτρο σωφρονισμού. Παρ' όλα αυτά, το ερευνητικό ενδιαφέρον στην Ελλάδα παραμένει αδιάφορο για τα παιδιά που βρίσκονται εκτεθειμένα στη συντροφική βία. Επίσης, καθώς το διεθνές επιστημονικό ερευνητικό ενδιαφέρον στράφηκε πολύ πρόσφατα σε αυτά τα παιδιά, δεν υπάρχουν αποτελέσματα σε βάθος χρόνου για να μπορέσουμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Ένα πρόβλημα που προκύπτει από την ανάλυση σε μακροκοινωνιολογικό επίπεδο, είναι ότι μερικές βασικές επεξηγηματικές έννοιες παρουσιάζονται ως σαφείς και μονοσήμαντες, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι. Οι ιδεολογικές κατασκευές που εξηγούν τις μακροπρόθεσμες αιτίες της βίας των ανδρών κατά των γυναικών, ενώ είναι περίπλοκες, διαφορούμενες και ενίοτε αντιφατικές, συνήθως χρησιμοποιούνται χωρίς καμία αποδόμηση. Η χρήση βασικών όρων όπως θύμα, καταπίεση, φύλο, αλλά και πιο σύνθετων όπως φεμινισμός, σεξισμός, ή πατριαρχία πρέπει να γίνεται με φειδώ στην επιστημονική συγγραφή, αναγνωρίζοντας πρωτίστως την υπάρχουσα διαμάχη σχετικά με τον ορισμό και την ερμηνεία τους.

Η βία κατά των γυναικών καθιερώθηκε αρχικά ως όρος από τις φεμινιστικές οργανώσεις, οι οποίες έφεραν σε δημόσιο διάλογο τον ιδιωτικό πόνο εκατομμυρίων γυναικών, πολιτικοποιώντας και φέρνοντας στο προσκήνιο την ενδοοικογενειακή και σεξουαλική βία. Η φεμινιστική βάση της ερμηνείας της βίας κατά των γυναικών ως κοινωνικό πρόβλημα βασίζεται κυρίως στη κριτική της εξουσίας στην πατριαρχική κοινωνία. Εννοιολογικά, η βία κατά των γυναικών στον δημόσιο διάλογο εξομοιώνεται με τη βία που βασίζεται στο φύλο, μια κατηγορία που έχει επεκταθεί με την πάροδο του χρόνου και πλέον περιλαμβάνει πολλαπλές μορφές κακοποίησης που επηρεάζουν κυρίως γυναίκες και σεξουαλικές μειονότητες. Ωστόσο, από τη στιγμή

που αυτές οι πράξεις έχουν επισημανθεί ως πράξεις έμφυλης βίας, γίνονται σιωπηρά κατανοητές ως πράξεις που διαπράττονται εναντίον της κατηγορίας φύλο στην οποία ανήκει το θύμα, και στην προκειμένη περίπτωση, εναντίον των γυναικών. Έτσι καταλήγει να είναι μια εννοιολογική κατηγορία που προσπαθεί να εξηγήσει τη βία κατά των γυναικών περιορίζοντας το πλαίσιο μελέτης στην εξουσία και το φύλο. Όμως είναι μόνο έμφυλη η βία; Η αμφισβήτηση του πλαισίου γύρω από τη βία κατά των γυναικών, είναι ιδιαίτερα επείγουσα, ακριβώς επειδή, όπως και κάθε διάλογος που θεσμοποιείται μέσα σε ιεραρχίες και μέσα σε σχέσεις εξουσίας, ενδεχομένως να υποκρύπτει πλάνες ή ακόμη και να αναπαράγει τις κοινωνικές αδικίες που καταγγέλλει, αν αυτοπεριορίζεται από το πεδίο της κοινωνικής κριτικής και της επιστημονικής συζήτησης. Επίσης, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι οι πολιτικές ιδεολογίες συγκρούονται με τις φεμινιστικές αντιλήψεις σε διαφορετικά πολιτικά πλαίσια και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Οι συζητήσεις για τη χειραφέτηση και τα ατομικά δικαιώματα με βάση το φύλο έχουν σίγουρα διαφορετική βαρύτητα όταν αναφερόμαστε σε χώρες του δυτικού κόσμου, και διαφορετική βαρύτητα όταν αναφερόμαστε σε χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου.

Μόνο αν είμαστε οπλισμένοι με κατανόηση, μπορούμε να προσβλέπουμε στην ημέρα που η βία κατά των γυναικών θα εξαλειφθεί. Για όσο αυτή συνεχίζεται δεν μπορούμε να μιλάμε για αληθινή πρόοδο προς την ισότητα, την ανάπτυξη και την ειρήνη. Οι προτάσεις αναφορικά με την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών, θα πρέπει να περιλαμβάνουν την ύπαρξη σχεδιασμού συγκεκριμένων πολιτικών, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Παράλληλα, απαιτείται η συνεργασία μεταξύ κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου. Συγκεκριμένα, κρίνεται απαραίτητη μια πολυεπίπεδη προσέγγιση του φαινομένου στους τομείς της πρόληψης και της παρέμβασης. Η πρόληψη αφορά δράσεις που έχουν στόχο τον περιορισμό των αιτιών που προκαλούν τη βία, ενώ η παρέμβαση αφορά στις υποστηρικτικές δομές στήριξης και παροχής υπηρεσιών στη γυναίκα-θύμα κακοποίησης.

Οι γυναίκες ανέκαθεν υπήρξαν θύματα αχαρακτήριστων πράξεων, όπου δράστες στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν οι άνδρες, και δη οι σύντροφοί τους. Δεν είναι καινούργιο το γεγονός ότι τις περισσότερες φορές είναι αυτές τα θύματα.

Αυτό που φαίνεται να αλλάζει είναι το γεγονός ότι δεν δέχονται πλέον να είναι θύματα.

8 Βιβλιογραφία

- Addams, J. (1914). *Women and Public Housekeeping*. Στο J. P. Lichtenberger, *Women and Public Life*.
- Aubrey, J. S., & Frisby, C. M. (2011). Sexual Objectification in Music Videos: A Content Analysis Comparing Gender and Genre. *Mass Communication and Society*, σσ. 475-501.
- Barnett, O. W., Miller-Perrin, C. L., & Robin, D. P. (2005). *Family violence across the lifespan: an introduction*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Baron, L., & Straus, M. A. (1987). Four theories of rape: A macro sociological analysis. *Social Problems*, 34(5).
- Berson, I. (2003). Grooming cybervictims: the psychosocial effects of online exploitation of youth. *Journal of School Violence*, σσ. 5-18.
- Berson, M., Berson, I., & Ferron, J. (2002). Emerging risks of violence in the digital age: lessons for educators from an online study of adolescent girls. *Meridian: A Middle School Computer Technologies Journal*.
- Brewster, M. (2011). Stalking by Former Intimates: Verbal Threats and Other Predictors of Physical Violence. Στο K. Davis, I. Hanson Frieze, & R. D. Maiuro, *Stalking: Perspectives on Victims and Perpetrators* (σσ. 292-310). New York: Springer Publishing Company.
- Brownmiller, S. (1993). *Against our will : men, women, and rape*. New York: Fawcett Columbine.
- Case of M.C. v. Bulgaria, 39272/98 (European Court of Human Rights 12/ 4/ 2003).
- Chisholm, J. (2006). *Cyberspace violence against girls and adolescent females*. New York: Pace University.
- Cliff, T. (1984). *Class Struggle and Women's Liberation*. London: Blackwell.
- Council of Europe. (2005). *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*. Warsaw: Council of Europe Treaty Series - No. 197.

- Davis, K. E., Hanson Frieze, I., & Maiuro, R. D. (2002). *Stalking: Perspectives on Victims and Perpetrators*. New York: Springer Publishing Company.
- Dobash, R. E., & Dobash, R. P. (2015). *When men murder women*. New York: Oxford University Press.
- Durkheim, E. (2005). *Suicide*. London: Routledge.
- Dworkin, A. (1989). *Pornography: Men Possessing Women*. New York: E. P. Dutton & Co.
- Engels, F. (1997). *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Follingstad, D., Rutledge, L. L., & Barbara, J. B. (1990). The Role of Emotional Abuse in Physically Abusive Relationships. *Journal of Family Violence*, σσ. 107-120.
- Friedan, B. (1963). *The Feminine Mystique*. New York: Norton.
- Gartner, R. (1990). The victims of homicide: A temporal and cross-national comparison. *American Sociological Review*, 55, 92–106.(55), σσ. 91-106.
- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Gill, K. A., & Giselle, G. (2018). Vulnerability Factors When Women and Girls Are Trafficked. Στο L. Walker, G. Gavia, & K. Gopal, *Handbook of Sex Trafficking: Feminist Transnational Perspectives* (σσ. 63-71). Cham, Switzerland: Springer.
- Gracia, E. M.-F. (2019). Prevalence of intimate partner violence against women in Sweden and Spain: A psychometric study of the 'Nordic paradox'.
- Gracia, E., & Herrero, J. (2006). Acceptability of domestic violence against women in the European Union: a multilevel analysis. *Journal of Epidemiology and Community Health*, σσ. 123–9.
- Graham, D. L., Rawlings, E. E., & Rigsby, R. (1994). *Loving to survive: Sexual terror, men's violence and women's lives*. New York: University Press.
- Graham, D. L., Rawlings, E., & Rimini, N. (1988). Survivors of terror: Battered women, hostages and the Stockholm Syndrome. Στο K. Y. Bograd, *Feminist perspectives on wife abuse* (σσ. 217-233). Beverly Hills, CA: Sage Publications.

- Grych, J. H.-S. (2002). Interparental Aggression and Young Children's Representations of Family Relationships. *Journal of Family Psychology*(16), σσ. 259–272.
- Harway, M., & O'Neil, J. M. (1999). *What Causes Men's Violence Against Women?* Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Hirigoyen, M.-F. (2006). *Η κακοποιημένη γυναίκα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Holden, G. W. (1998). *Children exposed to marital violence*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Istanbul Convention*. (2019). Ανάκτηση 08 19, 2019, από The Convention in brief: [https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/the-convention-in-brief#%2211642062%22:\[0\]](https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/the-convention-in-brief#%2211642062%22:[0])
- Jaspard, M. (2006). Η βία κατά των γυναικών: Δύσκολη αναγνώριση. Στο M. Maruani, *Γυναίκες, φύλο, κοινωνία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Kalof, L. (1999). The Effects of Gender and Music Video Imagery on Sexual Attitudes. *The Journal of Social Psychology*, σσ. 378-385.
- Kitzmann, K. M. (2012). Domestic Violence and Its Impact on the Social and Emotional Development of Young Children. *Encyclopedia of early childhood development*.
- Levesque, R. J. (2001). *Culture and family violence*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Levine, E. M. (1986). Sociocultural causes of family violence: A theoretical comment. *Journal of Family Violence*, 1(1), σσ. 3-12.
- MacKinnon, C. (1987). *Feminism Unmodified*. Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press.
- MacKinnon, C. (1991). *Towards a Feminist Theory of the State*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- MacKinnon, C. (1993). *Only Words*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Maynard, M., & Winn, J. (n.d.). Women, Violence and Male Power. Στο V. Robinson, & D. Richardson, *Introducing Women's Studies*. London: Palgrave.
- McFarlane, J. M., Campbell, J. C., Wilt, S., Sachs, C. J., Ulrich, Y., & Xu, X. (1999). Stalking and intimate partner femicide. *Homicide Studies*, 3(4), σσ. 300-316.

- Mitchell, K., Becker-Blease, K., & Finkelhor, D. (2005). Inventory of problematic Internet experiences encountered in clinical practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(5), σσ. 498–309.
- Moore, J. (1977). Yo-yo children: A study of 23 violent matrimonial cases. *Child Welfare*(8), σσ. 557-566.
- O' Leary, D., & Maiuro, R. D. (2001). *Psychological Abuse in Violent Domestic Relations*. New York: Springer Publishing Company.
- O'Leary, K. D., & Curley, A. D. (1986). Spouse Specific Aggression and Assertion in Assertion and family violence: Correlates of spouse abuse. *Journal of Marital and Family Therapy*, 12(3), σσ. 281-289.
- Oppenheim, D., Emde, R. N., & Warren, S. (1997). Children's narrative representations of mothers: Their development and association with child and mother adaptation. *Developmental Psychology*(33), σσ. 284–294.
- Papadaki, L. (2018). *Feminist Perspectives on Objectification*. Ανάκτηση 2019, από The Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/feminism-objectification/>
- Parkin, F. (1971). *Class Inequality and Political Order: Social Stratification in Capitalist and Communist Societies*. New York: Praeger Publishers.
- Pilcher, J., & Whelehan, I. (2004). *Fifty key concepts in gender studies*. London: SAGE Publications.
- Schweninger, J., & Schweninger, H. (1974). Rape Myths: In Legal, Theoretical, and Everyday Practice. *Crime and Social Justice*, σσ. 18-26.
- Shamir, H., Schudlick, T. D., & Cummings, E. M. (2001). Martial conflict, parenting styles, and children's representations of family relationships. *Parenting: Science and Practice*(1), σσ. 123–151.
- Stover, C. S., Van Horn, P., & Lieberman, A. F. (2006). Parental representations in the play of preschool aged witnesses of marital violence. *Journal of Family Violence*, 21(6), σσ. 417-424.
- U.S. Department of Health & Human Services. (2019, August 7). *Office on Trafficking in Persons (OTIP)*. Ανάκτηση 10 21, 2019, από <https://www.acf.hhs.gov>: <https://www.acf.hhs.gov/otip/about/what-is-human-trafficking>

- United Nations. (2000). *Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the united nations convention against transnational organized crime*. New York: United Nations.
- United Nations Women. (2012). *UN Handbook for Legislation on Violence against Women*. New York: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women.
- UNODC. (n.d.). Ανάκτηση από United Nations Office on Drugs and Crime: <https://www.unodc.org/>
- Vadas, M. (1987). A First Look at the Pornography/Civil Rights Ordinance: Could Pornography Be the Subordination of Women? *The Journal of Philosophy*, 84(9), σσ. 487–511.
- Vigarello, G. (2001). *Ιστορία του βιασμού*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Walker, L. (1989). *Η κακοποιημένη γυναίκα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Walker, L. (1994). *Abused women and survivor therapy: A practical guide for the psychotherapist*. Washington, DC: APA Press.
- Walker, L., Gaviria, G., & Gopal, K. (2018). *Handbook of Sex Trafficking: Feminist Transnational Perspectives*. Nature Switzerland AG: Springer .
- Wilbanks, W. (1982). *Murdered women and women who murder: A critique of the literature*. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Wilson, A. V. (1993). *Homicide: The victim/offender connection*. Cincinnati: Anderson.
- Wolfgang, M. E., & Ferracuti, F. (1967). *The subculture of violence: Towards an integrated theory in criminology*. London: Tavistock Publications.
- Women's Aid. (2019). *The Domestic Abuse Report 2019: The Economics of Abuse*. Bristol: Women's Aid.
- Αρτινοπούλου, Β. (2006). *Ενδοοικογενειακή κακοποίηση γυναικών*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ). (2018). *Ο Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ)*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. (2014). *Οδηγός συμβουλευτικής για τη βία*. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών.

- Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. (2015). Ανάκτηση από isotita.gr: <http://www.isotita.gr/ethniko-programma-drasis/>
- Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. (2018). *Η ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση της βίας κατά των γυναικών την περίοδο 2008-2016 και η σύνδεση των ποιοτικών και ποσοτικών όψεων με την οικονομική κρίση. Νέες ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και προκλήσεις πολιτικής*. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015). *Επισκόπηση της εφαρμογής της Πλατφόρμας Δράσης του Πεκίνου στα κράτη μέλη της ΕΕ: Βία κατά των γυναικών - Υποστήριξη των θυμάτων*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016). *Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας*. Βρυξέλλες.
- Κ. Δρούγα, Μ. Π. (2001). *Θύμα ή Επιζώσα; Η Ρητορική Κατασκευή Ταυτοτήτων στη Συμβουλευτική για την Κακοποίηση Γυναικών: Μια Ανάλυση Μελέτης*. Θεσσαλονίκη: Κ.Ε.Θ.Ι.
- Λαμπροπούλου, Κ. (1999). Φύλο και φροντίδα: Προβληματισμοί και αναθεωρήσεις στη σύγχρονη κοινωνική πολιτική. Στο Θ. Σακελλαρόπουλος, *Η μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους* (σσ. 89-144). Αθήνα: Κριτική.
- Μαγκάκης, Γ. Α. (1967). *Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και την οικογενειακήν ζωήν*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Μπαλούρδος, Δ., & Φρονίμου, Ε. (2011). *Πρόληψη κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών: καλές πρακτικές*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής.
- Παπαδάκη, Λ. (2017). *Φεμινισμός και Αντικειμενοποίηση*. Ανάκτηση 7 15, 2019, από <https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/179-%CE%A6%CE%92234.1/Feminismos%20antikeimenopoiisi%20final.pdf>
- Σαρέλη, Α. (1999). *Βιασμός – Η Τυποποίησή του στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα, Σειρά: Μελέτες – Εργαστήριο Ποινικού και Ποινικού Δικονομικού Δικαίου*. Αθήνα - Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Σύνταγμα της Ελλάδος. (2001). *Κανόνες του διεθνούς δικαίου και διεθνείς οργανισμοί* (Τόμ. Άρθρο 28).